

ΤΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΜΑΜΜΑΡΙ

1942 - 1979

Χριστόδουλος Σταμάτης

Λευκωσία 2012

Πρόλογος

Στο κείμενο που ακολουθεί γίνεται προσπάθεια να ψηλαφηθεί καταρχάς η περίοδος 1942 - 1960 στα πλαίσια της έρευνας που αφορά την πρώτη εμφάνιση των Σωματείων στην κοινότητα και την πορεία τους μέχρι την ανεξαρτησία της Κύπρου. Θα γίνει αναφορά στη δράση των δύο Σωματείων, Α.Τ.Ε. και Θ.Ο.Ι. σε τοπικό και κοινωνικό επίπεδο, στις επιδιώξεις και διεκδικήσεις τους, στο στόχο της ένωσης με την Ελλάδα αλλά και τη συμβολή τους στον αγώνα της ΕΟΚΑ.

Στη συνέχεια θα γίνει προσπάθεια διερεύνησης των συνθηκών ίδρυσης του Σωματείου "Ροτσιδης", το 1961 στα πλαίσια της συνένωσης των δύο προηγούμενων συλλόγων της κοινότητας. Πέρα από τη δράση και την κοινωνική προσφορά του Συλλόγου θα απασχολήσει επίσης η πορεία προς τη δύσκολη περίοδο 1970 - 1974 και έπειτα, μετά το τέλος της εισβολής, η ομαλοποίηση της κατάστασης.

Η ίδρυση του Σωματείου "Ροτσιδης" ως ένδειξη τιμής στον ήρωα του Αγώνα της ΕΟΚΑ, Σάββα Ροτσιδή και οι προσπάθειες διατήρησης ή συντήρησης των ιδεών που εμπότισαν οι κατά περιόδους ηγέτες των Ελλήνων στην Κύπρο μέχρι την ανεξαρτησία, θα σφραγίσουν την κοινότητα, η οποία θα διαφωνήσει, θα διχαστεί και τέλος θα απογοητευτεί. Κάτι τέτοιο όμως σίγουρα δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί μεμονωμένα, αφού η περίοδος 1960 - 1974 σφράγισε ολόκληρη την Κύπρο, καθώς οι ίδιες διαφωνίες ή διαμάχες ήταν φαινόμενο πολλών κοινοτήτων, αλλά κυρίως φαινόμενο διαφωνίας και συγκυριών στις οποίες συμμετείχαν η εκκλησία, ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ο Γεώργιος Γρίβας και άλλοι πολιτικοί και προσωπικότητες της κυπριακής κοινωνίας. Ταυτόχρονα, ο διεθνής παράγοντας στον οποίο εμπλέκονταν η Χούντα των Αθηνών, η Βρετανία, οι ΗΠΑ και η Τουρκία συνέτεινε στον εθνικό διχασμό που εξαπλώθηκε σε όλη την Κύπρο.

Η περίπτωση των Σωματείων της κοινότητας Μάμμαρι θα πρέπει να εξεταστεί μεμονωμένα ως η πορεία τριών Συλλόγων που έδρασαν σε μια μικρή κοινωνία με σαφείς ιδεολογικούς και κοινωνικούς στόχους. Συγχρόνως όμως ο αναγνώστης θα πρέπει να έχει υπόψιν του τις παράλληλες ιστορικές γραμμές που καθόρισαν την πορεία της κοινότητας. Τη δεκαετία του 1940 οι Σύλλογοι ιδρύθηκαν παράλληλα με το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το τέλος του και την νίκη των Συμμάχων αλλά και το ξέσπασμα του εμφυλίου στην Ελλάδα. Την περίοδο αυτή στην Κύπρο ιδρύθηκε το ΑΚΕΛ, το ΚΕΚ και στα τέλη της δεκαετίας δημιουργήθηκε η Εθναρχία.

Τη δεκαετία του 1950 ξεκίνησε ο ψυχρός πόλεμος μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης και των ΗΠΑ, ο οποίος επηρέασε και χώρισε παγκόσμια τις χώρες σε κομμουνιστικές και

καπιταλιστικές. Την ίδια στιγμή σε παγκόσμιο επίπεδο οι χώρες του δυτικού μπλοκ ήταν διαποτισμένες από το δόγμα Τρούμαν και στην Αμερική οι αριστεροί βρίσκονται υπό διωγμό από το Μακαρθισμό. Στην Ελλάδα κυριαρχούσε η Δεξιά και στην Κύπρο ξεκίνησε ο αγώνας της ΕΟΚΑ. Το 1960 υπογράφηκε η ανεξαρτησία της Κύπρου, η οποία δεν ικανοποίησε μια μεγάλη μερίδα του πληθυσμού του νησιού. Οι πόθοι των Ελληνοκυπρίων, οι υποσχέσεις των Άγγλων σε κάποιες περιπτώσεις, οι υποσχέσεις αρκετών ελληνικών κυβερνήσεων αλλά και αυτές αρκετών ηγετών των Ελλήνων της Κύπρου για ένωση με την Ελλάδα δεν υλοποιήθηκαν. Η προσπάθεια διατήρησης ή συντήρησης της ιδέας της ένωσης από ιεράρχες της εκκλησίας, από τον αρχηγό και άλλους ήρωες της ΕΟΚΑ αλλά και από άλλες προσωπικότητες του νησιού οδήγησε στο διχασμό και τη διαφωνία με το Μακάριο. Η διαφωνία παράλληλα επηρέασε και δίχασε το λαό, ο οποίος συμμετείχε, είτε ενεργά είτε παθητικά στη γενικότερη κατάσταση που δημιουργήθηκε.

Η περίοδος από το 1960 μέχρι το 1974 σφραγίστηκε αρχικά από την Ε.Δ.Μ.Α. (Ενιαίο Δημοκρατικό Μέτωπο Αναδημιουργίας) και ακολούθως από τις διαφωνίες των ενωτικών με το Μακάριο. Λίγο πριν εντάθηκε η ρήξη με τους Τουρκοκύπριους -κατά την περίοδο 1963 – 1964- η οποία θα συνεχιστεί μέχρι το 1974. Το 1967 η Ελλάδα τίθεται κάτω από δικτατορικό καθεστώς το οποίο ευνοούσε τις παρεκκλίσεις από τις νόμιμες συνταγματικές διαδικασίες. Οι διεθνείς συγκυρίες αλλά και η έλλειψη νηφαλιότητας των Ελληνοκύπριων οδήγησαν εντέλει στο πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή.

Στο κείμενο που ακολουθεί θα γίνει προσπάθεια σκιαγράφησης των κοινωνικών δεδομένων της περιόδου 1942 - 1979 σε τοπικό επίπεδο, τα οποία ενδεχομένως αντανακλώνται σε παγκύπριο επίπεδο. Η δράση και η προσφορά των Σωματείων του Μάμμαρι αλλά και οι εθνικές επιδιώξεις των κατοίκων του χωριού μπορούν να ταυτιστούν με ένα μεγάλο μέρος της κυπριακής κοινωνίας εκείνης της εποχής.

Εισαγωγή

Το χωριό Μάμμαρι βρίσκεται γύρω στα 16 χιλιόμετρα δυτικά της Λευκωσίας. Ονομάστηκε έτσι από το φεουδάρχη της περιοχής κατά τη Βενετοκρατία, ο οποίος λεγόταν R. Cazangnia Mamari. Η οικογένεια Mamares ή Mantonari όπως αλλιώς συναντάται, αναφέρεται στην Κύπρο το 1520 και αποκτά φέουδο το 1550. Το 1570 επίσης ο Mammarì αναφέρεται ως μέλος του Μεγάλου Συμβουλίου της Βενετίας στην Κύπρο¹. Σε παλαιότερους χάρτες υπάρχουν οικισμοί στην περιοχή οι οποίοι αναφέρονται ως Maria ή ως Chito².

Οι κάτοικοι το 1881 ήταν 190, αλλά από τότε μέχρι σήμερα ο πληθυσμός αυξανόταν συνεχώς με εξαίρεση τα χρόνια αμέσως μετά την Τουρκική Εισβολή. Η κύρια ασχολία των κατοίκων ήταν η γεωργία. Υπήρχαν, επίσης, μερικοί βοσκοί και ταυτόχρονα οι κάτοικοι ασχολούνταν για τις δικές τους ανάγκες κυρίως με την λατόμευση πωρόλιθου στο λόφο δυτικά του χωριού. Χαρακτηριστικές είναι στην είσοδο του "κάτω" Μάμμαρι οι καμάρες που διακρίνονται οι οποίες είναι φτιαγμένες από την πέτρα αυτή. Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου είναι επίσης κτισμένη εξολοκλήρου με πωρόλιθο. Σύμφωνα με τον Αντρέα Πούλλακκο και το Νικόλα Σταύρου, δεν υπήρχαν οργανωμένες εταιρίες εκμετάλλευσης της πέτρας. Ερχόταν υπεύθυνος από την Αγγλική κυβέρνηση και διένειμε κομμάτια στους κατοίκους ή και σε άλλους που ενδιαφέρονταν. Οργανωμένα είχε εργάτες ο Δικωμίτης, ο Φαζαρής, ο Ττούλας και μια ομάδα από το χωριό Κοντεμένο³.

Λόγω της γειτνίασης του χωριού με το αεροδρόμιο Λευκωσίας αρκετοί κάτοικοι της περιοχής εργάζονταν κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας για τους Άγγλους στο αεροδρόμιο, το οποίο είχε κτιστεί τη δεκαετία του 1930. Ταυτόχρονα, εξαιτίας της κοντινής απόστασης με τη Λευκωσία μερικοί κάτοικοι έκαναν επιχειρήσεις στην πρωτεύουσα και άλλοι εργάζονταν εκεί σε διάφορες εταιρίες. Το χωριό ήταν αμιγώς ελληνικό.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960 ξεκίνησε στο χωριό η ασφαλιτοστρωση των κεντρικών δρόμων και την ίδια περίοδο έγινε η εγκατάσταση του πρώτου ηλεκτρικού δικτύου. Το κέντρο του χωριού σταδιακά μετατοπίστηκε, με αποτέλεσμα οι πάνω γειτονιές (βόρεια) οι οποίες τις προηγούμενες δεκαετίες έσφυζαν από ζωή, σήμερα να έχουν παρακμάσει. Ταυτόχρονα η εξέλιξη των κάτω γειτονιών (νότια) - παρόλο που δέχτηκαν το κύριο βάρος της αρχικής μετατόπισης και το σημερινό κέντρο με το οίκημα της Συνεργατικής, του Σωματείου του Ροτσίδα και το οίκημα της βιβλιοθήκης να δεσπόζουν - σταμάτησε καθώς η περιοχή πάνω από τους λόφους του Μάμμαρι (Καυκάλλα), η οποία ήταν

¹ *Ιστορία της Κύπρου, τ. Δ, 'Μεσαιωνικών Βασιλείων Ενετοκρατία Ι*, στο W. H. Rudt de Collenberg, *Δομή και προέλευση της τάξεως των Ευγενών*, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία 1945, σ. 858.

² Μάμμαρι, Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, τ. 9, σ. 292, εκδ. Φιλόκυπρος, Λευκωσία 1987.

³ Αντρέας Πούλλακκος και Νικόλας Σταύρου, *Οπτικοακουστικό Υλικό 2012*, Αρχείο Σωματείων Μάμμαρι.

κρατική, δόθηκε για στέγαση στους κατοίκους της περιοχής μετά το 1974 σε μια προσπάθεια ενδυνάμωσης των ακριτικών ζωνών.

Παρόλα αυτά όμως οι πιο πάνω γειτονιές διατηρούν ένα γραφικό χαρακτήρα μαζί με την παλιά εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, η οποία εγκαινιάστηκε σύμφωνα με επιγραφή στο εσωτερικό της από τον αρχιεπίσκοπο Σοφρόνιο στις 14 Σεπτεμβρίου του 1877. Στη δυτική πόρτα της εκκλησίας υπάρχει γραμμένη η χρονολογία 1894. Πρόκειται για χρονολογία κατά την οποία πιθανό να έγινε η ολοκλήρωση της εκκλησίας προς τα δυτικά. Σημάδια της ολοκλήρωσης μπορεί να δει κανείς αν παρατηρήσει τα αετώματα στα τόξα εξωτερικά της οροφής αλλά και τη διαφορά στην πέτρα στο ανατολικό και δυτικό μέρος. Κάτω από το χώρο του ιερού της εκκλησίας υπάρχει "τζιούρι", (μικρή κατακόμβη) όπου βρίσκονται τα οστά 7 ανθρώπων σε λαξευτά πέτρινα φέρετρα. Η προέλευση των οστών δεν είναι γνωστή αλλά είναι πιθανό να προέρχονται από το μοναστήρι του Αγίου Μνάσωνα που υπήρχε στην περιοχή αλλά σήμερα δε σώζεται⁴.

Πέρα από τα πιο πάνω, στο Μάμμαρι μπορεί κανείς να επισκεφτεί το "Αγίασμα", το οποίο είναι σπήλαιο που σχηματίστηκε από την πηγή νερού που ξεκινούσε από εκεί και στα τοιχώματα φαίνονται έντονα κοχύλια και άλλα παλαιοντολογικά απολιθώματα, απόδειξη της ανάδυσης της Κύπρου από τη θάλασσα. Απέναντι από το "Αγίασμα" βρίσκεται ο λόφος του λατομείου πωρόλιθου, το οποίο σήμερα βρίσκεται κάτω από διάφορες μελέτες συντήρησης λόγω της επικινδυνότητας του, καθώς ο λόφος είναι άδειος εσωτερικά από τις μεγάλες σπηλιές που δημιουργήσαν οι λατομείς.

Σήμερα στο χωριό δραστηριοποιούνται δύο Σωματεία. Το πρώτο είναι η Εθνική Ένωση Νέων Ροτσιδής Μάμμαρι και το άλλο είναι ο Θρησκευτικός Σύλλογος γυναικών "ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ" ο οποίος αριθμεί είκοσι χρόνια περίπου δράσης. Αντίθετα, η δράση του Σωματείου του Ροτσιδή ξεκινά το 1961 δύο χρόνια μετά το θάνατο του ήρωα Σάββα Ροτσιδή. Το Σωματείο Εθνική Ένωση Νέων Ροτσιδής Μάμμαρι ιδρύθηκε με την ένωση των Σωματείων Γεωργικός Σύλλογος Α.Τ.Ε. "Ομόνοια" ή Α.Τ.Ε. Π.Ε.Κ. και του Θ.Ο.Ι.. Τα προηγούμενα χρόνια οι σχέσεις των Σωματείων ήταν πολύ καλές και σε πολλές περιπτώσεις συνεργάζονταν και συστεγάζονταν.

Λίγο πριν από την ίδρυση της Α.Τ.Ε. το 1942 δραστηριοποιήθηκε στο χωριό το Σωματείο Μορφωτικός Σύλλογος "Ερυθρός Αστéρας"⁵. Η ίδρυση του μπορεί να συνδεθεί με την ίδρυση του Α.Κ.Ε.Λ. εκείνη την περίοδο και την ταυτόχρονη εμφάνιση των Μορφωτικών Συλλόγων στα χωριά της υπαίθρου εξαιτίας του ιδιότυπου αναβρασμού που

⁴ Μάμμαρι, Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, τ. 9, σ. 292, εκδ. Φιλόκυπρος, Λευκωσία 1987.

⁵ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

προέκυψε στην Κύπρο κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και επηρεάστηκε από την κατάταξη πολλών Κυπρίων στα συμμαχικά στρατεύματα αλλά και στις τάξεις των αντάρτικων σωμάτων στην Ελλάδα τα οποία είχαν επωμισθεί το κύριο μέρος της Αντίστασης κατά των Γερμανών.

Οι πληροφορίες για το Μορφωτικό Σύλλογο του Μάμμαρι είναι λίγες και προέρχονται από προφορικές μαρτυρίες. Σύμφωνα με το Σπύρο Νεάρχου το Σωματείο στεγαζόταν σε σπίτι ακριβώς στο σημείο όπου είναι σήμερα η οικία του Κώστα Λούκα (οδοί Αγίου Βασιλείου και 1ης Απριλίου). Σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, ο οποίος υπήρξε μέλος του Μορφωτικού Συλλόγου, το Σωματείο διέθετε βιβλιοθήκη -κάτι πολύ βασικό σε μια εποχή στην οποία τα βιβλία ήταν δυσεύρετα- και ταυτόχρονα ανέβαζε συχνά θεατρικές παραστάσεις. Παράλληλα, ο Μορφωτικός Σύλλογος διατηρούσε χορωδία. Για τη λειτουργία και τη δράση του Μορφωτικού Συλλόγου δε γνωρίζουμε περισσότερα, καθώς ο Σπύρος Νεάρχου δεν έμεινε για αρκετό καιρό στις τάξεις του εφόσον με παρακίνηση του Νικόλα Σταύρου⁶ εγγράφηκε στο Θ.Ο.Ι.. Παρόλα αυτά θυμάται ότι σε μια περίπτωση τα μέλη του Μορφωτικού είχαν πάει σε πεδινή έκταση, βόρεια του χωριού, στην περιοχή "γιοφύρι" και έκαναν ασκήσεις ανταρτοπόλεμου⁷.

Την ίδρυση του Μορφωτικού Συλλόγου ακολούθησε η ίδρυση της Α.Τ.Ε. πιθανόν κάτω από το γενικότερο αναβρασμό και την ίδρυση του Κ.Ε.Κ. υπό το Θεμιστοκλή Δέρβη ως αντίποδα στην ίδρυση του Α.Κ.Ε.Λ.. Ο "Γεωργικός Σύλλογος Α.Τ.Ε. "Ομόνοια", όπως αρχικά ονομάστηκε, είχε εθνικόφρονο χαρακτήρα και αποτέλεσε τον πυρήνα των αλυτρωτικών επιδιώξεων των κατοίκων του χωριού μέχρι τη διάλυση του. Την ίδια στιγμή αποτέλεσε την αντίπαλη παράταξη του Μορφωτικού Συλλόγου ο οποίος σταδιακά διαλύθηκε πριν τη δεκαετία του 1950. Από το 1948 η αναφορά στο όνομα "Γεωργικός Σύλλογος Α.Τ.Ε. Ομόνοια" αρχίζει να χάνεται και να επικρατεί το "Α.Τ.Ε. Π.Ε.Κ. Μάμμαρι". Πιθανόν με την ίδρυση του ποδοσφαιρικού Σωματείου «Ομόνοια Λευκωσίας» τα μέλη της Α.Τ.Ε. να θέλησαν να αποφύγουν την ταύτιση εξαιτίας των αντίθετων ιδεολογικών προσεγγίσεων. Το 1949 εμφανίζεται και το Θ.Ο.Ι. το οποίο είχε κεντρικό φορέα την εκκλησία και συμπορεύτηκε με την Α.Τ.Ε. στις αλυτρωτικές επιδιώξεις.

Το 1954 δημιουργήθηκε στο χωριό καφενείο - παράρτημα της Σ.Ε.Κ. με πρωτεργάτη τον Ευάγγελο Κοτζιάπαση (ή Ιωάννου), ο οποίος διαφώνησε με γηραιότερα μέλη της Α.Τ.Ε.

⁶ Νικόλας Σταύρου, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

⁷ Σπύρος Νεάρχου, στο ίδιο.

για την τακτική τους να αποθαρρύνουν τους νέους να συμμετάσχουν στα κοινά⁸. Η λειτουργία του καφενείου της Σ.Ε.Κ. όμως δεν είχε μεγάλη διάρκεια, καθώς μετά από συμβιβασμό τα μέλη που ήταν γραμμένα στη Σ.Ε.Κ. εντάχθηκαν στην Α.Τ.Ε. Παράλληλα, στο χωριό λειτουργούσαν κατά καιρούς διάφορα καφενεία τα οποία αποτελούσαν κέντρα σκέψεων και έκφρασης της κοινής γνώμης. Τέλος, στο Μάμμαρι δραστηριοποιείτο η Ο.Χ.Ε.Ν., η οποία ήταν γυναικεία εκκλησιαστική ένωση, αλλά δυστυχώς πέραν από αόριστες προφορικές αναφορές και μικρές αναφορές στα Πρακτικά της Ένωσης Νέων Ροτισίδης δεν υπάρχει κάτι άλλο για τη δράση της.

⁸ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, στο ίδιο. Ίσως να πρόκειται για λάθος ανάμνηση αφού αναφέρεται στα Πρακτικά των Σωματείων η Ε.Ε.Σ. (ίσως Ενωμένα Εργατικά Συνδικάτα) την περίοδο 1959-1961.

Γεωργικός Σύλλογος Α.Τ.Ε. Ομόνοια

Ο Γεωργικός Σύλλογος Α.Τ.Ε. "Ομόνοια" ιδρύθηκε πιθανόν το Μάιο του 1942. Στεγαζόταν αρχικά σε σπίτι που βρισκόταν απέναντι από το σπίτι του Γεώργιου Λούκα, οδός Χίου και 1ης Απριλίου (απέναντι από το σημείο όπου ήταν ο Μορφωτικός Σύλλογος). Σήμερα ο χώρος είναι ισοπεδωμένος και αποτελεί μέρος της αυλής της οικίας του Ανδρέα Σοφοκλέους (Πουλούκκου). Ο Γεωργικός Σύλλογος φιλοξενήθηκε επίσης από το χώρο στον οποίο βρισκόταν το καφενείο του Αριστή, χώρος ο οποίος ήταν για χρόνια καφενείο και στέγαζε κάποια στιγμή και το σύλλογο του Θ.Ο.Ι.. Σήμερα από το κτίριο που βρίσκεται στην πλατεία Ελευθερίας, απομένουν οι εξωτερικοί τοίχοι, οι οποίοι έχουν αναπαλαιωθεί και αποτελούν μέρος της οικίας του εγγονού του "Αριστή". Ταυτόχρονα με την ίδρυση, σύμφωνα με τον Νικόλα Σταύρου, τα μέλη του Συλλόγου έγραψαν με δεντροφύτευση στην πλαγιά του λόφου πάνω από το Μάμμαρι λίγο πιο ψηλά απ' όπου βρίσκεται σήμερα το ξυλουργείο του Σπύρου Ευαγόρου (Γρίβα), "Α.Τ.Ε. Ομόνοια"⁹. Σήμερα στο σημείο σώζεται συστάδα πεύκων.

Τα στοιχεία για τον πρώτο χρόνο λειτουργίας του Συλλόγου είναι ελλιπή, καθώς δεν υπάρχουν αναφορές στο βιβλίο Πρακτικών για το 1942 παρά μόνο μια συνεδρία στην οποία δεν φαίνονται ξεκάθαρα τα μέλη του συμβουλίου. Στη συνεδρία αυτή πάρθηκαν αποφάσεις για ποδοσφαιρική συνάντηση με τους Βρετανούς στρατιώτες, για τη θεατρική παράσταση του έργου με τίτλο "Τα οφέλη του θανάτου", για αγορά βιβλίων και για αγορά καρεκλών και χαρτών¹⁰.

Στη δεύτερη Γενική Συνέλευση της 5^{ης} Μαΐου του 1943, η οποία καταγράφεται στο βιβλίο Πρακτικών, συμμετείχαν 41 μέλη. Στόχοι του Συλλόγου σύμφωνα με το καταστατικό ήταν η προώθηση της γεωργικής εκπαίδευσης, η προώθηση των γεωργικών, ποιμενικών προϊόντων, η προαγωγή των συνεργατικών αγοραπωλησιών και η βελτίωση του επιπέδου ζωής των κατοίκων του χωριού¹¹.

Της ίδρυσης του Γεωργικού Συλλόγου προηγήθηκε η ίδρυση της Παναγροτικής Ένωσης Κύπρου (ΠΕΚ) σε Παγκύπριο συνέδριο στην Αθηαίνου στις 31/5/1942. Η αναντιστοιχία που υπάρχει με την ημερομηνία της πρώτης συνεδρίας της Α.Τ.Ε. Μάμμαρι οφείλεται πιθανότατα στις διεργασίες ίδρυσης της Π.Ε.Κ. και των Αγροτικών Τοπικών Ενώσεων (ΑΤΕ) που είχαν προηγηθεί σε όλη την Κύπρο. Η ίδρυση της Π.Ε.Κ. και των Α.Τ.Ε. σε όλη την Κύπρο έγινε ως αντιστάθμισμα στη μαζική ίδρυση των Μορφωτικών Συλλόγων που είχε οργανωθεί από την Αριστερά. Η αντίδραση της Αριστεράς φάνηκε από

⁹ Νικόλας Σταύρου, στο ίδιο.

¹⁰ 2/5/1942, Πρακτικά Γεωργικού Συλλόγου ΑΤΕ "Ομόνοια". Η Π.Ε.Κ. δεν είχε ακόμα ιδρυθεί επίσημα.

¹¹ 2/5/1943 (Γενική Συνέλευση), στο ίδιο.

τις ανακοινώσεις της εναντίον του συνεδρίου που πραγματοποιήθηκε στην Αθηαίνου. Πρώτος γραμματέας της Π.Ε.Κ. ήταν ο Χαρίδημος Χατζηχάρος¹². Στόχοι της Π.Ε.Κ. ήταν η προστασία των νοικοκυριών από τους τοκογλύφους, και η συνεργασία μεταξύ των αγροτών. Ταυτόχρονα αναφέρεται στο καταστατικό που κατάρτισε η Π.Ε.Κ. για τις Α.Τ.Ε. ότι κανένα μέλος της δεν μπορεί να εγγραφεί σε άλλη πολιτική οργάνωση¹³. Το καταστατικό που συντάχθηκε κατά τη Γενική Συνέλευση της 2ης Μαΐου του 1943 από τα μέλη του Γεωργικού Συλλόγου του Μάμμαρι, διέπετο και από τις πρόνοιες του καταστατικού που είχε στείλει η ίδια η Π.Ε.Κ. και αφορούσε τις Α.Τ.Ε..

Στα πρώτα χρόνια λειτουργίας της η Α.Τ.Ε. εκτός από τις δεσμεύσεις που είχε αναλάβει έναντι των αγροτών της κοινότητας προσπάθησε να δημιουργήσει ένα κοινωνικό πυρήνα δράσης με στόχο τον αθλητισμό και την παιδεία. Αυτό φαίνεται από την πρώτη συνεδρία του 1942 στην οποία αναφέρεται η διοργάνωση ποδοσφαιρικής συνάντησης αλλά και η αγορά βιβλίων¹⁴. Ο Γεωργικός Σύλλογος ταυτόχρονα συμμετείχε σε εράνους που αφορούσαν βοήθεια σε φτωχούς κατοίκους του χωριού αλλά και εράνους για βοήθεια στην Ελλάδα. Σε συνεδρία του συμβουλίου αναφέρεται έρανος προς τους ανταρτόπληκτους της Ελλάδας¹⁵. Οι αναφορές σε εράνους γίνονται περισσότερο στα Πρακτικά του Θ.Ο.Ι. καθώς ήταν κοινοί (βλ. κεφ. Θ.Ο.Ι.). Όσοι εγγράφονταν μέλη πλήρωναν για την εγγραφή τους και ήταν υποχρεωμένοι να πληρώνουν συνδρομή κάθε χρόνο. Οποιοδήποτε μέλος δεν πλήρωνε συνδρομή μπορούσε να αποπεμφθεί.

Η αναφορά στην ποδοσφαιρική ομάδα είναι συνεχής καθόλα τα χρόνια λειτουργίας του συλλόγου. Το γήπεδο στο οποίο έπαιζαν ποδόσφαιρο βρισκόταν βόρεια του χωριού στην περιοχή που λέγεται "αλακάτι", σε χωράφι που άνηκε στον Κώστα Αντρέου¹⁶. Οι ποδοσφαιριστές όφειλαν πειθαρχία στον "κάπτεν" και οι φανέλες της ομάδας έπρεπε να πλένονται και να επιστρέφονται στο Σωματείο, διαφορετικά ο ποδοσφαιριστής έπρεπε να πληρώσει για τη φανέλα¹⁷. Οι συναντήσεις που γίνονταν ήταν σε φιλικό επίπεδο, καθώς η ομάδα δεν εντασσόταν σε κάποιο πρωτάθλημα. Οι ποδοσφαιριστές της ομάδας ήταν κάτοικοι του χωριού. Ανάμεσα σ' αυτούς έπαιζε και ο Σάββας Ροτσίδης¹⁸. Οι αντίπαλοι ήταν συνήθως

¹² Παναγροτική Ένωσις Κύπρου, Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, τ. 11, σ. 65, εκδ. Φιλόκυπρος, Λευκωσία 1987.

¹³ Καταστατικό Αγροτικών Τοπικών Οργανώσεων, Α.Σ.Μ.

¹⁴ 5/5/1942, Πρακτικά Γεωργικού Συλλόγου "ΑΤΕ Ομόνοια", Α.Σ.Μ.

¹⁵ 9/10/1949, στο ίδιο.

¹⁶ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

¹⁷ 25/7/1943, Πρακτικά Γεωργικού Συλλόγου "ΑΤΕ Ομόνοια", Α.Σ.Μ.

¹⁸ Φωτογραφικό Αρχείο, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

ομάδες γειτονικών χωριών, ομάδες Άγγλων στρατιωτών του αεροδρομίου και σε κάποιες περιπτώσεις ομάδες Τουρκοκυπρίων¹⁹.

Παράλληλα οργανώνονταν ομιλίες με γεωργικά θέματα. Η πρώτη ομιλία που αναφέρεται ήταν η "Η γεωργική μεταπολεμική αναδιοργάνωσης" από το γεωργικό λειτουργό Λευκωσίας Γιάννη Χριστοδούλου²⁰. Οργανώνονταν θεατρικές παραστάσεις σε τακτά διαστήματα και ο Σύλλογος εφοδιαζόταν συχνά με βιβλία. Επίσης, αναφέρεται στα Πρακτικά η προσπάθεια αντιπροσώπευσης του Συλλόγου στα διάφορα συνέδρια της Π.Ε.Κ. αλλά και σε συλλαλητήρια για αγροτικά θέματα ή διαμαρτυρίας για την αγροτική πολιτική της Αγγλικής κυβέρνησης²¹. Όπως αναφέρει ο Νικόλας Φελλάς, οι αντιπρόσωποι μετέβαιναν στις διαδηλώσεις με τα τρακτέρ²².

Ο "μπουφετζής", ο οποίος οριζόταν με προσφορά από το συμβούλιο, ήταν υποχρεωμένος να αγοράζει εφημερίδα για τους θαμώνες του οικήματος²³. Επίσης, οι τιμές και τα προϊόντα ορίζονταν από το συμβούλιο. Σε περίπτωση αλλαγής του "μπουφετζή", ο παλιός έπρεπε να καταγράψει σε κατάλογο όσα αντικείμενα και υλικά είχε στην κατοχή του και ανήκαν στο Σωματείο. Τα επέστρεφε και παραδίνονταν στον επόμενο "μπουφετζή".

Ο Γεωργικός Σύλλογος κατά το έτος 1953 μεταφέρθηκε και συστεγάστηκε με το Θ.Ο.Ι. σε νεόκτιστο κτίριο της εκκλησίας, το οποίο φιλοξένησε τόσο το Θ.Ο.Ι. όσο και την Α.Τ.Ε. μέχρι το 1960 και αργότερα στέγασε και το νεοϊδρυθέν Σωματείο της Ένωσης Νέων Ροτσιδής Μάμμαρι. Το κτίριο αυτό βρίσκεται στον ίδιο δρόμο, στην οδό 1^{ης} Απριλίου όπου ήταν και τα άλλα δύο σπίτια που στέγασαν το Γεωργικό Σύλλογο. Σήμερα είναι εγκαταλελειμμένο. Η γη άνηκε στην εκκλησία και δόθηκε για τη στέγαση των δύο Σωματείων Α.Τ.Ε. και Θ.Ο.Ι. Το οίκημα κτίστηκε με πρωτοβουλία και εθελοντική εργασία των κατοίκων του χωριού²⁴.

Εκτός από τις εφημερίδες τα μέλη ενημερώνονταν και με το ραδιόφωνο. Τόσο πριν όσο και μετά τη μεταφορά του Συλλόγου στο κτίριο της εκκλησίας, η Α.Τ.Ε. είχε "ράδιο" το οποίο λειτουργούσε συγκεκριμένες ώρες. Σε αρκετές αναφορές στις συνεδρίες γίνεται λόγος για την μπαταρία του ραδίου, η οποία όπως φαίνεται τελείωνε περίπου κάθε τρεις μήνες και

¹⁹ Νικόλας Σταύρου και Σπύρος Νεάρχου, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

²⁰ 11/3/1945, Πρακτικά Γεωργικού Συλλόγου "ΑΤΕ Ομόνοια", Α.Σ.Μ.

²¹ 7/7/1946 και 26/9/1959, στο ίδιο.

²² Νικόλας Φελλάς, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

²³ 9/3/1958, Πρακτικά Γεωργικού Συλλόγου "ΑΤΕ Ομόνοια", Α.Σ.Μ.. Αναφέρεται η εφημερίδα "Έθνος" και "Ελευθερία" το 1959 και η συνδρομή του περιοδικού "Ελληνική Κύπρος" από το Σύλλογο. Η αναφορά στην αγορά των ιδίων εφημερίδων υπάρχει και στα Πρακτικά του Θ.Ο.Ι. στη συνεδρία της 12/11/1955.

²⁴ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

χρηιζόταν καινούργια. Τα έξοδα του ράδιου όπως και τα έξοδα συντήρησης του οικήματος μετά τη συστέγαση με το Θ.Ο.Ι. μοιράζονταν ανάμεσα στους δύο συλλόγους²⁵.

Η ίδρυση της Α.Τ.Ε. Μάμμαρι συνέβαλε ώστε να δημιουργηθεί ένα σημαντικό αντίβαρο στην ίδρυση του Μορφωτικού Συλλόγου "Ερυθρός Αστέρας" στην κοινότητα. Σύμφωνα με το Σπύρο Νεάρχου, ο Μορφωτικός Σύλλογος ήταν περισσότερο δραστήριος και προσέλκυε περισσότερους νέους εξαιτίας των θεατρικών παραστάσεων που ανέβαζε και της χορωδίας²⁶. Αντίστοιχα ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης συγκρούστηκε τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης του Γεωργικού Συλλόγου με τους παλαιότερους, καθώς -όπως αναφέρει- δεν έδιναν ευκαιρίες στους νεότερους να συμμετάσχουν στη λειτουργία του Συλλόγου²⁷. Παρόλα αυτά ο Μορφωτικός Σύλλογος δεν μπόρεσε να επιβιώσει τα επόμενα χρόνια αφού οι κάτοικοι του χωριού προτιμούσαν να εγγράφονται στις τάξεις της Α.Τ.Ε. και με την ίδρυση του Θ.Ο.Ι το 1949 η δεξιά παράταξη ενισχύθηκε ακόμα περισσότερο.

Στα Πρακτικά της Α.Τ.Ε. το 1944 αναφέρεται ότι τα μέλη που ανήκουν στους Μορφωτικούς Συλλόγους δεν μπορούν να ανήκουν και στο Γεωργικό Σύλλογο, συνεπώς διαγράφονται²⁸. Διαγράφονταν επίσης και τα μέλη που δεν πλήρωναν τη συνδρομή τους και τα ονόματα τους τοιχοκολλούνταν έξω από το Σωματείο²⁹. Σε συνεδρία στις 17/4/1945 ο Μιχαήλ Κουρέας έγινε δεκτός στις τάξεις της Α.Τ.Ε., καθώς -όπως αναφέρεται- παύει να είναι μέλος του Μορφωτικού Συλλόγου. Η Α.Τ.Ε. παράλληλα ζήτησε από τον Κουρέα να δηλώσει "δημοσιογραφικά" την παραίτηση του από το Μορφωτικό Σύλλογο³⁰. Σε αρκετές περιπτώσεις επίσης αναφέρεται η απαγόρευση εισόδου στο οίκημα σε μη μέλη.

Η πολιτική της Α.Τ.Ε. όσον αφορούσε τα μη μέλη ή την εγγραφή των μελών μπορεί να κρίνεται αυστηρή, αλλά πρέπει να αντιμετωπιστεί στα πλαίσια της περιόδου. Την ίδια πολιτική είχε πιθανόν και ο Μορφωτικός Σύλλογος. Ταυτόχρονα, γινόταν έλεγχος από τους Βρετανούς στην εγγραφή και τα Πρακτικά των Συλλόγων. Οι σύλλογοι ήταν υπόλογοι για τις πράξεις των μελών τους. Όπως αναφέρει ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης, κάθε εβδομάδα ερχόταν ο σταθμάρχης της περιοχής στο χωριό και έλεγε τα Πρακτικά και τη δράση των Σωματείων. Από το 1955 και μετά ο σταθμάρχης ερχόταν με τη συνοδεία Άγγλων στρατιωτών³¹. Το Σωματείο ταυτόχρονα δεν ανεχόταν απρεπή συμπεριφορά, όπως συνέβη σε κάποιες περιπτώσεις στις οποίες κάλεσαν τα μέλη να απολογηθούν.

²⁵ Ευάγγελος Κοτζιάπασης και Νικόλας Σταύρου, στο ίδιο.

²⁶ Σπύρος Νεάρχου, Ευάγγελος Κοτζιάπασης, στο ίδιο.

²⁷ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, στο ίδιο.

²⁸ 20/ 7/1944, Πρακτικά Γεωργικού Συλλόγου "ΑΤΕ Ομόνοια", Α.Σ.Μ.

²⁹ 6/8/1944, στο ίδιο.

³⁰ 17/4/1945, στο ίδιο.

³¹ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

Κατά την πρώτη συνεδρία του Γεωργικού συλλόγου στις 5/5/1942 συμμετείχαν οι Χριστόδουλος Ι. Ελευθεριάδης, Χαράλαμπος Ι. Κουντούρης, Ανδρέας Σ. Παπαδόπουλος και Μιχαήλ Κυριάκου. Αναφέρεται μόνο ο Ελευθεριάδης ως γραμματέας και οι υπόλοιποι χωρίς ιδιότητα. Τον επόμενο χρόνο πρώτος πρόεδρος του Γεωργικού Συλλόγου ψηφίστηκε ο Πολύκαρπος Χριστοφόρου³², μετέπειτα κοινοτάρχης, αντιπρόεδρος ο Χριστόδουλος Ελευθεριάδης, ταμίας ο Χαράλαμπος Κουντούρης, γραμματέας ο Ευαγόρας Προκοπίου ο οποίος και αυτός διετέλεσε κοινοτάρχης για δεκαετίες μετά τον Πολύκαρπο Χριστοφόρου. Σύμβουλοι ορίστηκαν οι Πέτρος Σταύρου, Μιχαήλ Κυριάκου και Αντωνάκης Στεφανίδης.

Το 1944 έγιναν δύο εκλογές, Μάιο και Οκτώβριο χωρίς να υπάρχει αναφορά στους λόγους. Ο Ελευθεριάδης ψηφίστηκε πρόεδρος το Μάιο και είναι το μοναδικός μέλος του συμβουλίου που συμμετείχε ανελλιπώς στα πρώτα τρία χρόνια λειτουργίας της Α.Τ.Ε. Στο συμβούλιο του Οκτωβρίου ψηφίστηκε πρόεδρος ο Γεώργιος Σ. Παπακυριάκου, ο οποίος στο προηγούμενο συμβούλιο ήταν αντιπρόεδρος και εμφανίζεται με ανελλιπή παρουσία στα συμβούλια του Συλλόγου μέχρι το 1952.

Το 1946 δεν αναφέρεται στα Πρακτικά η εκλογή προέδρου και αντιπροέδρου. Γραμματέας το 1946 ψηφίστηκε ο Ευαγόρας Προκοπίου. Με την παρουσία προέδρου ο Προκοπίου είχε εκλεγεί γραμματέας και τα δύο προηγούμενα χρόνια. Τις χρονιές 1947 και 1948 αναφέρονται ως πρόεδροι οι: Γεώργιος Παπακυριάκου -συνέχισε μέχρι το 1952 ως γραμματέας- και Χριστόδουλος Ελευθερίου. Τα χρόνια μετά το 1949 δε γίνονταν εκλογές προέδρου και αντιπροέδρου. Ο γραμματέας προφανώς εκτελούσε χρέη προέδρου³³.

Είναι επίσης αξιοσημείωτη η εκλογή του Χριστόδουλου Ιωάννου (Μπακάλη) στο συμβούλιο της Α.Τ.Ε. το 1949, όπως και του Ευάγγελου Ιωάννου Κοτζιάπαση το 1953, το 1955 και το 1956 ως μέλη. Ταυτόχρονα, σημαντική παρουσία στα συμβούλια της Α.Τ.Ε. είχαν οι: Ανδρέας Πολυκάρπου, Κώστας Ανδρέα, Ανδρέας Καρπασίτης, Γεώργιος Μαννάρης, Οδυσσέας Σταύρου, Σοφοκλής Γεωργίου, Νικόλας Ευσταθίου, Σοφοκλής Ορφανός και Νικόλας Φελλάς. Τελευταίος γραμματέας της Α.Τ.Ε. πριν την ίδρυση της Ε.Ε.Ν. "Ροτσίδης" ήταν ο Χριστόδουλος Γωγάκης.

Μέσα από τη σκοπιά της ηθικής και των εθνικόφρονων χαρακτηριστικών (βάση του καταστατικού) θα πρέπει να αντιμετωπιστούν οι συστάσεις που έκανε το συμβούλιο της Α.Τ.Ε. στο Χριστόδουλο Ελευθερίου, ο οποίος σύμφωνα με τη συνεδρίαση της 1/1/1949

³² Κοινοτάρχης από το 1925 μέχρι το 1942 ήταν ο Χατζηγεώργιος Χατζηφιλίππου, πατέρας του Χριστόδουλου Γωγάκη. Λίγο μετά την εκλογή του στην Α.Τ.Ε. ο Πολύκαρπος Χριστοφόρου ανέλαβε κοινοτάρχης μέχρι το 1957.

³³ Για λεπτομερέστερη ανάλυση των συμβουλίων της Α.Τ.Ε. βλ. "Παράρτημα".

έκανε παρέα με αριστερούς και τραγουδούσε κομμουνιστικά τραγούδια. Ο Ελευθερίου κινδύνευε με διαγραφή από την Α.Τ.Ε.³⁴.

Στο ίδιο πλαίσιο με το πιο πάνω εντάσσεται και η απαίτηση της Α.Τ.Ε. προς το Σταύρο Χαραλάμπους να δηλώσει σε εφημερίδα ότι δεν ανήκει σε "*αντίθετον Οργάνωση*" ώστε να εγγραφεί στο Σύλλογο³⁵. Αξιοσημείωτη επίσης είναι η αναφορά σε συνεδρία στις 20/11/1949 στην οποία το Σωματείο αποφάσισε να δημοσιεύσει σε εφημερίδα τη δήλωση που έκανε ο Μιχαήλ Δημητρίου ότι "*παύει από κάθε αριστερήν και κομμουνιστικήν οργάνωσιν και προχωρεί εις την Α.Τ.Ε. Π.Ε.Κ. του χωριού του και θα υπακούει εις το καταστατικόν της ενώσεως και θα είναι πιστόν τέκνον της εθναρχίας*"³⁶. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με την περίπτωση του Ανδρέα Ιωαννίδη από τον οποίο ζητήθηκε να δηλώσει σε εφημερίδα ότι δεν ανήκει σε κομμουνιστικές οργανώσεις³⁷. Τέλος, το 1959 αναφέρεται η στήριξη του Γεωργικού Συλλόγου προς το Ενιαίο Δημοκρατικό Μέτωπο Αναδημιουργίας³⁸, το οποίο συγκέντρωνε ενωτικά και αλυτρωτικά στοιχεία του αγώνα της ΕΟΚΑ.

Όπως προκύπτει και από τις προφορικές συνεντεύξεις των Νικόλα Σταύρου, Ευάγγελου Κοτζιάπαση, Σπύρου Νεάρχου και των υπολοίπων που είχαν ανάμειξη στο Σύλλογο, ο στόχος της Ένωσης με την Ελλάδα είχε εμποτιστεί στις τάξεις της Α.Τ.Ε.³⁹. Η σύμπλευση με την Εθναρχία στα τέλη της δεκαετίας του 1940 και με την Ε.Δ.Μ.Α. στα τέλη του 1950 επιβεβαιώνουν την πορεία του Σωματείου καθ' όλη την ύπαρξη του. Σημαντικοί παράγοντες στην πορεία του Συλλόγου ήταν και η έντονη δράση αρκετών μελών του στις τάξεις της ΕΟΚΑ. Σε αυτό συνέτεινε τόσο η μύηση του δασκάλου του χωριού Χριστόδουλου Γωγάκη όσο και η έντονη δράση σημαντικών προσωπικοτήτων του χωριού που αργότερα θα αναλάβουν τα ηνία του Σωματείου του Ροτισίδη, όπως ήταν ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης, ο Χριστόδουλος Ιωάννου (Μπακάλης) και άλλοι.

Οι σχέσεις μεταξύ Α.Τ.Ε. και Π.Ε.Κ. ήταν συνεχείς, καθώς σε ένθετα έντυπα υπάρχουν επιστολές και εγκύκλιοι της Π.Ε.Κ. με θέμα τις εργασίες και τα συνέδρια της αλλά και ευχαριστήρια επιστολή της Ε.Ε.Ν. για αεροπορικό εισιτήριο δώρο από την Π.Ε.Κ.. Επιπρόσθετα υπάρχει ένθετο στο πίσω μέρος του βιβλίου το πιστοποιητικό εγγραφής της Α.Τ.Ε. από τον έφορο επαρχίας Λευκωσίας. Είναι σημαντικό να αναφερθεί επίσης χειρόγραφη επιστολή (προσχέδιο επιστολής) στο πίσω μέρος του βιβλίου, στην οποία ο επαρχιακός γραμματέας της Π.Ε.Κ. Λευκωσίας διαμαρτύρεται στον υπουργό εσωτερικών

³⁴ 1/1/1949, Πρακτικά Γεωργικού Συλλόγου "ΑΤΕ Ομόνοια", Α.Σ.Μ.

³⁵ 10/5/1949, στο ίδιο.

³⁶ 6/11/1949, στο ίδιο. Η δήλωση δεν εντοπίστηκε στον ημερήσιο τύπο.

³⁷ 15/7/1951, στο ίδιο.

³⁸ 16/4/1959, στο ίδιο.

³⁹ Ευάγγελος Κοτζιάπασης και Νικόλας Σταύρου, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

Γεώργιο Ιωαννίδη εκ μέρους των αγροτικών τοπικών οργανώσεων για τον ξυλοδαρμό του Πάνου Αστραίου, γενικού οργανωτικού γραμματέα της Π.Ε.Κ. και τριών άλλων συνδικαλιστών της Π.Ε.Κ. από όργανα του κράτους. Το προσχέδιο επιστολής είναι χωρίς ημερομηνία αλλά η δημοσίευση έγινε στις 24/7/1973⁴⁰. Ο Πάνος Αστραίος ήταν οργανωτικός γραμματέας της Π.Ε.Κ. την περίοδο 1972 - 1974⁴¹.

Η τελευταία αναφορά στα Πρακτικά για τη λειτουργία της Α.Τ.Ε. εμφανίζεται στις 25/12/1961. Αντίθετα από τις προφορικές μαρτυρίες υπάρχουν αναφορές στα Πρακτικά του Σωματείου του Ροτσίδη που υποδηλώνουν την παρουσία της Α.Τ.Ε.⁴². Σε βιβλίο που καταγράφει τα μέλη της Α.Τ.Ε. Π.Ε.Κ. Μάμμαρι το 1973 καταγράφεται ξανά αλλά περιστασιακά η παρουσία του γεωργικού συλλόγου. Πρώτο μέλος στον κατάλογο καταγράφεται ο Χριστόδουλος Γωγάκης και τα καταγεγραμμένα μέλη είναι 22⁴³.

Η Α.Τ.Ε. διαλύθηκε το 1961 παρόλο που αναφέρεται σε κάποιες περιπτώσεις αργότερα στα Πρακτικά της Ε.Ε.Ν. Από τις αναφορές αυτές και τις προφορικές μαρτυρίες όμως δεν προκύπτει καμιά ένδειξη για επανίδρυση ή διαφορά ανάμεσα στα μέλη η οποία να οδήγησε στην επανασύσταση της Α.Τ.Ε.. Πιθανόν η Α.Τ.Ε. να υπολειτουργούσε ή να λειτουργούσε στα πλαίσια των αναγκών των γεωργών χάνοντας τον ιδεολογικό άξονα τον οποίο είχε επωμισθεί από το 1961 ο σύλλογος του Σωματείου Ροτσίδη. Ταυτόχρονα, η περίοδος 1972-1974 ήταν έντονα φορτισμένη ιδεολογικά και πολιτικά και η Π.Ε.Κ. προσπάθησε να επαναδραστηριοποιηθεί⁴⁴ και να επανιδρύσει συνεταιρισμούς της που είχαν αδρανήσει⁴⁵. Το 1976 έγινε ξανά προσπάθεια επανίδρυσης της Α.Τ.Ε. με την ονομασία Α.Τ.Ε. Αναγέννησις. Δεν υπάρχουν όμως στοιχεία για τη λειτουργία της⁴⁶.

⁴⁰ 24/7/1973, εφημερίδα ΕΘΝΙΚΗ, Λευκωσία.

⁴¹ Κατάλογος Μελών ΑΤΕ Π.Ε.Κ Μάμμαρι 1973 - 1974, (στα ένθετα κείμενα στο πίσω μέρος του βιβλίου), Α.Σ.Μ.

⁴² χ.η. Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961 - 1970, σ. 33 (δεν υπάρχει παντού αρίθμηση σελίδων), Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ. (βλ. Κεφάλαιο Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι). Σε αναφορές που υπάρχουν στα Πρακτικά της Ε.Ε.Ν. υποδηλώνεται η λειτουργία της Α.Τ.Ε. με την καθοδήγηση του Σωματείου του Ροτσίδη.

⁴³ Κατάλογος Μελών ΑΤΕ Π.Ε.Κ Μάμμαρι 1973 - 1974, σ. 4, Α.Σ.Μ. βλ. επίσης 22/2/1973, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

⁴⁴ 9/12/1972 εφημερίδα ΑΓΩΝ, Λευκωσία. Αναφέρεται το συνέδριο της Π.Ε.Κ. με το οποίο επανιδρύεται με αρχηγό το Σωκράτη Λοϊζίδη.

⁴⁵ 31/5/1973, εφημερίδα Μεσημβρινή, Λευκωσία. Σε εκτενές άρθρο αναφέρεται η προσπάθεια αναδιοργάνωσης των Αγροτικών Συνεταιρισμών σε όλη την Κύπρο με πρωτεργάτη τον Πάνο Αστραίο.

⁴⁶ 7/3/1976, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ. (βλ. και κεφάλαιο Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι).

Θ.Ο.Ι. Άγιος Γεώργιος Μάμμαρι

Το Θρησκευτικό Ορθόδοξο Ίδρυμα "Άγιος Γεώργιος" Μάμμαρι ιδρύθηκε πιθανόν το 1949. Οι συνεδριάσεις που καταγράφονται στο βιβλίο Πρακτικών αλλά και οι προφορικές μαρτυρίες δεν αναφέρουν οτιδήποτε για τα προηγούμενα χρόνια, παρόλο που δεν υπάρχει αναφορά στην ημέρα ίδρυσης ή στο καταστατικό του Σωματείου. Οι στόχοι του Ιδρύματος σύμφωνα με τις μαρτυρίες, τα Πρακτικά αλλά και το όνομα του, ήταν η προαγωγή της παιδείας, του χριστιανικού συναισθήματος και της κοινωνικής προσφοράς στην κοινότητα. Ενδεικτικό των στόχων του Σωματείου ήταν η μόνιμη προεδρία χωρίς εκλογή του Παπαπαναγιώτη Ιωάννου, ιερέα του χωριού, αλλά και η αναφορά για τη δημιουργία βιβλιοθήκης⁴⁷. Παράλληλα, η σύμπλευση με την Α.Τ.Ε. και η ένταξη στην Ε.Δ.Μ.Α.⁴⁸ υποδηλώνει και τον βαθύτερο στόχο της ένωσης με την Ελλάδα⁴⁹.

Το Ίδρυμα στεγάστηκε αρχικά στο χώρο που διατηρούσε ο Αριστόδημος Ιωάννου (Αριστής) και που ενίοτε φιλοξενούσε και την Α.Τ.Ε.. Προς τα τέλη του 1951 το Ίδρυμα μετακόμισε στο σπίτι του Ευτύχιου Κωνσταντινίδη⁵⁰. Ένα χρόνο μετά το Θ.Ο.Ι. συστεγάστηκε με την Α.Τ.Ε. στο κτίριο που κτίστηκε στο χωράφι της εκκλησίας και που παλαιότερα βρισκόταν η εκκλησία του Αγίου Προκοπίου⁵¹. Στο χώρο αυτό παρέμεινε μέχρι τη διάλυση του και την ίδρυση της Ε.Ε.Ν. Ροσιδής. Η διαχείριση, γινόταν από κοινού με την Α.Τ.Ε., όπως και η προσφοριοδότηση του "μπουφετζή". Το 1955 υπάρχει απόφαση του συμβουλίου για διαχωρισμό των Σωματείων με διάφραγμα⁵². Το ράδιο επίσης λειτουργούσε για τους θαμώνες σε συγκεκριμένες ώρες, κυρίως για τις ειδήσεις. Όσοι εγγράφονταν μέλη πλήρωναν εγγραφή και ήταν υποχρεωμένοι να πληρώνουν συνδρομή κάθε χρόνο. Οποιοδήποτε μέλος δεν πλήρωνε συνδρομή μπορούσε να αποπεμφθεί.

Το πρώτο συμβούλιο του 1949 απαρτιζόταν με μόνιμο πρόεδρο, όπως έχει αναφερθεί, τον Παπαπαναγιώτη Ιωάννου. Την πρώτη χρονιά που λειτούργησε το Ίδρυμα αντιπρόεδρος ήταν ο Χριστόδουλος Ε. Κουντούρης, γραμματέας ο Χαράλαμπος Ι. Κουντούρης, ταμίας ο Γεώργιος Παπακυριάκου. Συμμετείχαν επίσης οι Σταύρος Χατζηκωστής, Ιωάννης Μ. Ελευθερίου, και Μιχαήλ Κυριάκου. Τον ίδιο χρόνο έγιναν ξανά εκλογές που κατέληξαν με τελείως διαφορετικό συμβούλιο. Την επόμενη χρονιά αναδείχθηκαν ως αντιπρόεδρος ο

⁴⁷ 14/5/1949, Πρακτικά Θ.Ο.Ι., Α.Σ.Μ.

⁴⁸ 19/4/1959, στο ίδιο.

⁴⁹ Σπύρος Νεάρχου, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ. Η πολιτική γραμμή του Θ.Ο.Ι. σύμφωνα με τον ίδιο ήταν η ένωση με την Ελλάδα.

⁵⁰ 15/9/1952, Πρακτικά Θ.Ο.Ι., Α.Σ.Μ.

⁵¹ 31/01/1953, στο ίδιο.

⁵² 29/10/1955, στο ίδιο. Στις προφορικές συνεντεύξεις αναφέρεται το διάφραγμα. Το διάφραγμα αναφέρεται και στη συνεδρία της 24/4/1960. Χωρίζονταν σε κάποια διαστήματα οι χώροι των Σωματείων με κάποιου είδους παραβάν ή τζαμαρία (βλ. και Χριστοφής Μιχαήλ, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.).

Παντελής Χρ. Κουντούρης, γραμματέας ο Χαράλαμπος Ι. Κουντούρης. Σημαντική ήταν η εμφάνιση των Μιχαήλ Κυπριανού, Μιχαήλ Κυριάκου, και Σπύρου Νεάρχου. Και οι τρεις συμμετείχαν στο συμβούλιο για τα επόμενα χρόνια, κυρίως όμως ο Σπύρος Νεάρχου ήταν μέλος του συμβουλίου μέχρι το 1961. Το 1951 επίσης εμφανίζεται ως κοσμήτορας ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης (Ιωάννου). Άλλο μέλος που εμφανίζεται συχνά ήταν ο Σταύρος Χατζηκωστής, ο Ανδρέας Τοφίδης, ο Χαράλαμπος Ι. Κουντούρης, και ο Ανδρέας Κουμουλλής. Είναι σημαντικό επίσης να αναφερθεί ότι το 1953 αναφέρεται ως βοηθός γραμματέας ο Σάββας Γ. Ροτσίδης, μετέπειτα αγωνιστής και ήρωας της ΕΟΚΑ⁵³.

Το Θ.Ο.Ι. διενεργούσε εράνους συχνά, όπως φαίνεται μέσα από τα Πρακτικά. Οι έρανοι γίνονταν σε συνεργασία με την Α.Τ.Ε. από την αρχή της λειτουργίας του ιδρύματος⁵⁴. Ο μοναδικός ξεχωριστός έρανος που διενεργήθηκε ήταν ένα μήνα μετά από την Α.Τ.Ε. για τους "συμμοριόπληκτους" της Ελλάδας⁵⁵. Σε μια άλλη χρονική στιγμή καταγράφεται έρανος για φτωχές οικογένειες του χωριού και το σανατόριο Κυπερούντας⁵⁶ τη μέρα των Χριστουγέννων. Αντίστοιχα το 1955 αναφέρεται έρανος για τους σεισμόπληκτους Βόλου⁵⁷. Επίσης στο βιβλίο εσόδων και εξόδων του Θ.Ο.Ι. αναφέρεται έρανος για τους σεισμοπαθείς Ιονίου⁵⁸, αλλά και δαπάνες για άλλους εράνους.

Το Θ.Ο.Ι. δε διατηρούσε ομάδα ποδοσφαίρου. Συμμετείχε όμως στα ποδοσφαιρικά πράγματα της ομάδας της Α.Τ.Ε.. Μάλιστα το συμβούλιο του Θ.Ο.Ι. παραχώρησε αρχικά με ενοίκιο το εκκλησιαστικό χωράφι κάτω από το δημοτικό σχολείο για να γίνει γήπεδο ποδοσφαίρου. Αργότερα το χωράφι δόθηκε ως δωρεά στο σχολείο και είναι το σημερινό γήπεδο του σχολείου⁵⁹. Ταυτόχρονα το Θ.Ο.Ι. στήριζε την ποδοσφαιρική ομάδα της Α.Τ.Ε., όπως φαίνεται στην περίπτωση διαφωνίας ποδοσφαιριστών της Α.Τ.Ε. και προσπάθειας εγγραφής τους ως ποδοσφαιριστές του Θ.Ο.Ι.. Στην περίπτωση αυτή το Ίδρυμα αρνήθηκε να τους εγγράψει, γιατί όπως αναφέρεται οι ποδοσφαιριστές θα έπρεπε να τα βρουν με το Σωματείο τους⁶⁰. Πέρα όμως από το ποδόσφαιρο, το Θ.Ο.Ι. ξεκίνησε τη διεξαγωγή αγώνων κλασσικού αθλητισμού στη μνήμη του Σάββα Ροτσίδη την Άνοιξη του 1959⁶¹. Οι αγώνες έγιναν θεσμός στην κοινότητα και συνεχίστηκαν υπό την ευθύνη του Σωματείου του Ροτσίδη

⁵³ Για τα συμβούλια του Θ.Ο.Ι. βλ. επίσης "Παράρτημα".

⁵⁴ 10/7/1949, Πρακτικά Θ.Ο.Ι., Α.Σ.Μ.

⁵⁵ 6/11/1949, στο ίδιο. Η αναφορά "συμμοριόπληκτοι" και "ανταρτόπληκτοι" υποδηλώνει τα θύματα του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα της περιόδου 1946 - 1949.

⁵⁶ 25/12/1952, και 16/11/1952 στο ίδιο.

⁵⁷ 23/5/1955, στο ίδιο.

⁵⁸ 12/9/1953, Βιβλίο Εσόδων - Εξόδων Θ.Ο.Ι., Α.Σ.Μ.

⁵⁹ 9/4/1955, Πρακτικά Θ.Ο.Ι. και Ευάγγελος Κοτζιάπασης, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

⁶⁰ 4/4/1960, Πρακτικά Θ.Ο.Ι., Α.Σ.Μ.. Στα Πρακτικά της Α.Τ.Ε. δεν αναφέρεται.

⁶¹ 19/4/1959, στο ίδιο.

μέχρι τη δεκαετία του 1990 με την ονομασία "Ροτσίδεια". Σύμφωνα με τις αναφορές στα Πρακτικά θα απονέμονταν βραβεία στους νικητές με την αναγραφή "εις μνήμην Σάββα Γ. Ροτσίδη".

Σημαντική είναι επίσης η προσφορά του Θ.Ο.Ι. στην υδροδότηση του χωριού. Ανέλαβε το σημαντικό έργο της συντήρησης του λαγουμιού και της κατασκευής των βρυσών του χωριού γύρω στο 1957, όταν ο κοινοτάρχης Πολύκαρπος Χριστοφόρου παραιτήθηκε στα πλαίσια της παθητικής αντίστασης που είχε κηρύξει η ΕΟΚΑ⁶².

Τα παλαιότερα χρόνια οι κάτοικοι εξυπηρετούσαν τις ανάγκες τους για νερό με τον πατροπαράδοτο τρόπο της στάμνας. Προς αντίδραση στις υποσχέσεις των Άγγλων για βοήθεια στις κοινότητες, οι κάτοικοι του Μάμμαρι αποφάσισαν να φτιάξουν μόνοι τους το δίκτυο. Το λαγούμι βρισκόταν νότια του χωριού στα δεξιά όπως κατεβαίνει κανείς το κατήφορο στην είσοδο του κάτω Μάμμαρι. Με έξοδα του Θ.Ο.Ι. αλλά και της υπόλοιπης κοινότητας, την προσωπική εργασία κατοίκων εθελοντών αλλά και τη συμμετοχή εργολάβων, κατοίκων του χωριού καθαρίστηκε και στη συνέχεια σκάφτηκε το δίκτυο και σωληνώθηκε. Ακολούθως κτίστηκαν επτά ή οκτώ βρύσες σε διάφορα σημεία του χωριού. Απομεινάρια των βρυσών αυτών ή ολόκληρες (αναπαλαιωμένες) βρίσκονται σε κάποιους δρόμους της κοινότητας με την επιγραφή "Θ.Ο.Ι. Άγιος Γεώργιος"⁶³ και τη χρονολογία κατασκευής τους. Στις 6/4/1959 το συμβούλιο του Θ.Ο.Ι. αποφάσισε να παραχωρήσει τη διαχείριση της υδροδότησης στη Χωρητική Αρχή⁶⁴. Στις 12/7/1959 η Χωρητική Αρχή αφού συγκάλεσε και συμβουλευτήκε τα Σωματεία Α.Τ.Ε., Θ.Ο.Ι. και Ε.Ε.Σ.⁶⁵ αποφάσισε να διατηρήσει το λαγούμι για την εξεύρεση περισσότερου νερού.

Όπως φαίνεται από τα όσα έχουν καταγραφεί οι σχέσεις ανάμεσα στα δύο Σωματεία ήταν συνεχείς. Πέρα από τις προφορικές μαρτυρίες και τις παραπάνω αναφορές για τους εράνους και την κοινή στέγαση που υπογραμμίζουν τις στενές σχέσεις, οι αναφορές στα Πρακτικά για κοινή δράση είναι αδιάκοπες. Χαρακτηριστική είναι η διαχείριση χωραφιού

⁶² Σπύρος Νεάρχου, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

⁶³ Σπύρος Νεάρχου, στο ίδιο και 24/8/1958, Πρακτικά Θ.Ο.Ι., Α.Σ.Μ.

⁶⁴ 6/4/1959, Πρακτικά Θ.Ο.Ι., Α.Σ.Μ.

⁶⁵ 12/7/1959 στο ίδιο. Η Ε.Ε.Σ. αναφέρεται και στα Πρακτικά της Α.Τ.Ε. στη συνεδρία της 24/4/1959 και 6/1/1961 όπως και στα Πρακτικά της Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης (βλ. κεφάλαιο για Ε.Ε.Ν.) και υπογράφει γι' αυτήν ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης. Όταν ρωτήθηκε δε θυμόταν αλλά όπως έχει αναφερθεί παραπάνω σύμφωνα με τον ίδιο δημιουργήθηκε παράρτημα της ΣΕΚ στο χωριό περίπου το 1953. Ίσως να πρόκειται για λάθος ανάμνηση. Όπως αναφέρει για την περίπτωση του 1953 δημιούργησε το καφενείο της ΣΕΚ εξαιτίας διαφωνίας με το συμβούλιο της Α.Τ.Ε. (βλ. Γεωργικός Σύλλογος Α.Τ.Ε. "Ομόνοια"). Το καφενείο λειτούργησε για πολύ λίγο (βλ. Αντρέας Πούλλακκος, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.). Στην ίδια συνέντευξη αναφέρει επίσης ότι προσπάθησαν να οργανωθούν μεταξύ τους κάποιοι φίλοι με στόχο τη δημιουργία εθνικόφρονου Σωματείου με την επωνομασία "Ροτσίδης". Πιθανόν η Ε.Ε.Σ. (ίσως Ενωμένα Εργατικά Συνδικάτα) να αποτέλεσε πρώτη εμφάνιση της Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης. Ωστόσο, και αυτή διατηρήθηκε για πολύ λίγο.

της εκκλησίας από την Α.Τ.Ε. και ο διαμοιρασμός των εσόδων στα τρία⁶⁶, οι αποφάσεις για την κηδεία του Σάββα Ροτσίδη⁶⁷, η κοινή απόφαση για ένταξη στην Ε.Δ.Μ.Α.⁶⁸ αλλά και η κοινή απόφαση για τη διεξαγωγή των αγώνων κλασικού αθλητισμού⁶⁹. Την ίδια στιγμή αναφέρεται στα Πρακτικά της Α.Τ.Ε. η συνεδρία στην οποία τα δύο Σωματεία συμπορεύονται στις γιορτές με υπεύθυνο τον ιερέα Παπαπαναγιώτη Ιωάννου⁷⁰. Μια άλλη αναφορά σημειώνει τον έρανο που διενεργήθηκε για την αγορά του αυτοκινήτου του Γεώργιου Γρίβα⁷¹ και της κοινής επίσκεψης των Σωματείων στις κεντρικές φυλακές και τα Φυλακισμένα Μνήματα⁷². Όπως στα Πρακτικά του Θ.Ο.Ι. έτσι και στα Πρακτικά της Α.Τ.Ε. οι αναφορές για κοινές αποφάσεις είναι πάρα πολλές.

Σε μια πιο λεπτομερή παρατήρηση των συμβουλίων του Θ.Ο.Ι. και της Α.Τ.Ε. μπορεί να συναντήσει κανείς Μαμμαρίτες οι οποίοι συμμετείχαν κατά καιρούς και στα δύο συμβούλια, όπως οι: Ευαγόρας Προκοπίου, Χαράλαμπος Ι. Κουντούρης, Μιχαήλ Κυριάκου, Ανδρέας Καρπασίτης, Νικόλας Σταύρου, Παντελής Χρ. Κουντούρης (ή Κουντουρίδης), Γεώργιος Παπακυριάκου, Ανδρέας Κοιμισιής και Λοΐζος Ροτσίδης. Όπως καταγράφεται στην τελευταία συνεδρία - χωρίς αντιπρόεδρο - γραμματέας ήταν ο Χριστόδουλος Γωγάκης, όπως και στην αντίστοιχη τελευταία της Α.Τ.Ε. Αυτό ίσως οφείλεται στην διαφωνία που προέκυψε για τη δημιουργία της Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης και την προσπάθεια διατήρησης των δύο Σωματείων από παλαιότερες προσωπικότητες- πυρήνες της κοινότητας⁷³.

Τα μέλη του συμβουλίου του Θ.Ο.Ι. κατά την προτελευταία συνεδρία, η οποία καταγράφεται στα Πρακτικά στις 5/8/1961, μπόηκαν στο δίλημμα *"εν' όψει του νέου κινήματος προς ίδρυσην νέου ενιαίου Σωματείου και διάλυσιν του Θ.Ο.Ι."*⁷⁴ ή της διατήρησής του. Τα μέλη τάχθηκαν υπέρ της διατήρησής του. Παρόλα αυτά δεν υπάρχει άλλη συνεδρία καταγεγραμμένη παρά μόνο αυτή στις 24/2/1962 στην οποία αναφέρεται ότι το παλιό συμβούλιο αποφάσισε να συγκαλέσει Γενική Συνέλευση για να αποφασισθεί η συνέχιση του Ιδρύματος. Το νέο συμβούλιο που εξελέγη αποφάσισε τη διατήρησή του, αλλά μετά από αυτή τη συνεδρία το Θ.Ο.Ι. παύει να υπάρχει στις γραπτές πηγές που εντοπίστηκαν και στις προφορικές αναφορές.

⁶⁶ 18/7/1954, στο ίδιο.

⁶⁷ 30/11/1958, στο ίδιο. Στη συνεδρία αυτή αναφέρεται και η συμμετοχή της Ο.Χ.Ε.Ν.

⁶⁸ 19/4/1959, στο ίδιο.

⁶⁹ 24/4/1959, στο ίδιο.

⁷⁰ 22/1/1953, Πρακτικά Γεωργικού Συλλόγου ΑΤΕ "Ομόνοια", Α.Σ.Μ.

⁷¹ 28/12/1960, Πρακτικά Θ.Ο.Ι., Α.Σ.Μ.

⁷² 21/1/1961 και 8/4/1961, Πρακτικά Θ.Ο.Ι., Α.Σ.Μ. και 6/1/1961 Πρακτικά Γεωργικού Συλλόγου ΑΤΕ "Ομόνοια", Α.Σ.Μ. Η επίσκεψη τελικά πραγματοποιήθηκε όπως φαίνεται από το φωτογραφικό υλικό.

⁷³ Σχετικά βλ. κεφάλαιο "Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι"

⁷⁴ 5/8/1961, Πρακτικά Θ.Ο.Ι., Α.Σ.Μ.

Το τελευταίο συμβούλιο εκτός από τον Παπαπαναγιώτη Ιωάννου, απαρτιζόταν από το Χριστόδουλο Γωγάκη, Λοΐζο Ροτσίδη (αδερφό του ήρωα), Ευαγόρα Προκοπίου (κοινοτάρχη του χωριού) και Σοφοκλή Σταύρου Ορφανού.

Η δράση των κατοίκων μελών των Σωματείων στον αγώνα της ΕΟΚΑ

Η δράση των κατοίκων του χωριού στον αγώνα της ΕΟΚΑ ξεκίνησε από νωρίς. Τόσο η κοντινή απόσταση του χωριού με τη Λευκωσία όσο και η επαγγελματική απασχόληση των κατοίκων συνέτεινε στην εμπλοκή αρκετών Μάμμαριτών στον Αγώνα. Ταυτόχρονα η διάλυση του Μορφωτικού Συλλόγου πριν τη δεκαετία του 1950 και η ενωτική ιδεολογική κατεύθυνση των κατοίκων είχε διαμορφώσει στο χωριό πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη της δράσης της ΕΟΚΑ. Παράλληλα, το γεγονός ότι το χωριό ήταν αμιγώς ελληνικό χωρις Τουρκοκύπριους δημιουργούσε στους κατοίκους περισσότερο συναίσθημα ασφάλειας για δράση. Η συμμετοχή τους αφορούσε κυρίως τη μεταφορά εγγράφων, προκηρύξεων, εκρηκτικών, αλλά και την οργάνωση κινήσεων των αγωνιστών και της δράσης τους⁷⁵.

Σημαντική ήταν η προσφορά του ήρωα Σάββα Ροτσίδη, μέλους του Δ.Σ. του Θ.Ο.Ι. το 1953 και μέλους της ποδοσφαιρικής ομάδας της Α.Τ.Ε. τη δεκαετία του 1950. Ο Ροτσίδης εργαζόταν στα λατομεία του Μιτσερού και ήταν γνώστης των εκρηκτικών του λατομείου. Προμήθευε με εκρηκτικές ύλες τους αγωνιστές, συνελήφθηκε και απέδρασε. Σκοτώθηκε σε ενέδρα των Άγγλων στα Αγρίδια⁷⁶. Όταν ο Σάββας Ροτσίδης απέδρασε το 1956, έφτασε στο χωριό του και κρυβόταν. Τον βοήθησε η οικογένεια του και μέλη της ΕΟΚΑ, κάτοικοι του Μάμμαρι μέχρι να διαφύγει ξανά για τα βουνά.

Πυρήνας ο οποίος μύησε στην ΕΟΚΑ το Νικόλα Σταύρου, τον Ευάγγελο Κοτζιάπαση και άλλους⁷⁷ σύμφωνα με μαρτυρία των δύο ήταν ο Σπύρος Νεάρχου. Το Σπύρο Νεάρχου σύμφωνα με τον ίδιο μύησε ο πατήρ Κωνσταντίνος Κούκος από τους Αγίους Τριμιθιάς, ο οποίος τότε ήταν λαϊκός.⁷⁸ Τομεάρχης μιας ομάδας, πάλι σύμφωνα με το Νικόλα Σταύρου, ήταν ο Βάσος Παπαδόπουλος⁷⁹. Άλλοι κάτοικοι του Μάμμαρι που είχαν ενταχθεί στην ΕΟΚΑ ήταν: ο Χριστόδουλος Κοτζιάπασης, ο Αντρέας Τοφίδης, ο Αντρέας Κουμουλλής, ο Αντρέας Κοιμισιής, ο Νικόλας Σταύρου, ο Χαράλαμπος Κουντουρής, ο Γιώργος Τοφίδης, ο Αντρέας Πούλλακκος, ο Χριστόδουλος Ιωάννου (Μπακάλης), ο Αριστόδημος Ιωάννου (Αριστής), ο Νικόλας Χριστοδούλου (Πιριλλής) και ο Χριστόδουλος Γωγάκης μαζί με την οικογένεια του. Θα πρέπει επίσης να αναφέρουμε ότι οι μαθητές του Μάμμαρι συμμετείχαν σε μεταφορά φυλλαδίων και αρκετοί επίσης από τους κατοίκους

⁷⁵ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, Σπύρος Νεάρχου, Νικόλας Σταύρου, Ανδρέας Πούλλακκος, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

⁷⁶ Σχετικά βλ. Παράρτημα, σύντομο βιογραφικό Σάββα Ροτσίδη.

⁷⁷ Ευάγγελος Κοτζιάπασης και Νικόλας Σταύρου, Οπτικοακουστικό Υλικό Α.Σ.Μ.

⁷⁸ Σπύρος Νεάρχου, στο ίδιο.

⁷⁹ Νικόλας Σταύρου, στο ίδιο.

γνώριζαν για την ΕΟΚΑ και βοηθούσαν έμμεσα⁸⁰. Σύμφωνα με το Νίκο Κόση οι κάτοικοι του Μάμμαρι που είχαν ενταχθεί στην ΕΟΚΑ ήταν πάρα πολλοί⁸¹. Ταυτόχρονα, τόσο ο μυστικός χαρακτήρας της Οργάνωσης όσο και τα χρόνια που έχουν περάσει δημιουργούν παραλείψεις στην καταγραφή της δράσης των μελών της ΕΟΚΑ.

Όπως έχει αναφερθεί ήδη, αρκετοί Μαμμαρίτες εργάζονταν στο αεροδρόμιο Λευκωσίας, όπως ο Σπύρος Νεάρχου, ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης και ο Αντρέας Πούλλακκος. Με δικά τους αυτοκίνητα ή αυτοκίνητα των βάσεων που χρησιμοποιούνταν για τη μεταφορά προσωπικού σε διάφορες εργασίες μετέφεραν οπλισμό ή φυλλάδια. Έκρυβαν το υλικό όπως μπορούσαν και μεταξύ των διαφόρων μεταφορών ή εργασιών που τους ανατίθονταν, τα παρέδιδαν. Μια μέθοδος μεταφοράς δυναμίτη ήταν όταν τον έκρυβαν μέσα σε ψωμί⁸² ή κάτω από τα καθίσματα. Ο Σπύρος Νεάρχου σε μια περίπτωση κατάφερε να ξεφύγει από μπλόκο των Άγγλων έχοντας κρεμασμένο δίπλα του στο μπροστινό τζάμι του αυτοκινήτου κουτί με εκρηκτικά για τα οποία όταν ρωτήθηκε ανέφερε ότι ήταν φαγητό⁸³. Ενέδρα εναντίον των Άγγλων που είχε οργανωθεί από μέλη της ΕΟΚΑ του Μάμμαρι στην είσοδο του χωριού δεν πραγματοποιήθηκε τελικά⁸⁴.

Σε μια περίπτωση μεταφοράς εκρηκτικών ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης το Σεπτέμβριο του 1957 συνελήφθηκε, κατηγορήθηκε, και μεταφέρθηκε στην πύλη Κερύνειας. Από εκεί μεταφέρθηκε στα κρατητήρια Ομορφίτας. Εκεί βασανίστηκε και κρατήθηκε για 28 μέρες. Στη συνέχεια οδηγήθηκε για δίκη στις κεντρικές φυλακές. Δικηγόρος του ήταν ο Γλαύκος Κληρίδης. Μετά από ελλιπή στοιχεία στην κατηγορία ότι μετέφερε εκρηκτικές ύλες αθωώθηκε αλλά μεταφέρθηκε ξανά στις κεντρικές φυλακές όπου και έμεινε για ένα μήνα. Σύμφωνα με τον ίδιο, μετά την άφιξη του κυβερνήτη Χιου Φουτ δόθηκε χάρη σε αρκετούς κρατούμενους και σ' αυτόν⁸⁵.

Οι Άγγλοι επέβαλλαν κατοίκον περιορισμούς, έκαναν έρευνες και όπως έχει αναφερθεί γινόταν έλεγχος στα έντυπα των συλλόγων. Στις αρχές του 1958 ανέλαβε τομεάρχης της περιοχής, με εντολή του Γεώργιου Γρίβα, ο Νίκος Κόσης, ο οποίος είχε δραπετεύσει από τα κρατητήρια Πύλας στις 8/1/1958. Σύμφωνα με το Νίκο Κόση το χωριό παρείχε ασφάλεια και ήταν ένα από τα λίγα χωριά στα οποία μπορούσε κάποιος να κυκλοφορήσει και μέρα χωρίς να φοβάται ότι θα προδοθεί. Γι' αυτό το λόγο το προτιμούσε. Είχε κρησφύγετο στο σπίτι του Χριστόδουλου Γωγάκη και του έδινε τροφή η μάνα του αλλά

⁸⁰ Σπύρος Ελευθερίου και Νικόλας Φελλάς, στο ίδιο

⁸¹ Νίκος Κόσης, στο ίδιο.

⁸² Σπύρος Νεάρχου, στο ίδιο.

⁸³ Στο ίδιο.

⁸⁴ Ανδρέας Πούλλακκος, στο ίδιο.

⁸⁵ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, στο ίδιο.

και η γυναίκα του Αριστή. Στο σπίτι του Γωγάκη διέθεταν πολυγράφο για τις προκηρύξεις. Τον Ιούνιο του 1958, μετά το επεισόδιο της σφαγής των Κοντεμενιωτών στο Κιόνελλι, κάποιες γυναίκες του Μάμμαρι αντιλήφθηκαν τον Κόση να περπατά στα χωράφια βόρεια του χωριού επειδή ανησυχούσε για αντίστοιχα επεισόδια στο χωριό Άγιος Βασίλης, που συνορεύει με το Μάμμαρι. Φοβήθηκαν γιατί τον πέρασαν για Τουρκοκύπριο και κινήθηκαν με φτυάρια και κασμάδες εναντίον του μέχρι που μια τον αναγνώρισε και τις σταμάτησε⁸⁶.

Ο Νίκος Κόσης έφυγε από το Μάμμαρι κάποια στιγμή στα τέλη του 1958 όταν μετά από μπλόκο έξω από το χωριό οι Άγγλοι εντόπισαν έγγραφα της ΕΟΚΑ που μετέφερε ο συναγωνιστής του Αχιλλέας Σταύρου από τους Εργάτες. Αμέσως περικύκλωσαν το χωριό με στόχο τον εντοπισμό όσων είχαν ανάμειξη. Σύμφωνα με τον Κόση δεν επρόκειτο για προδοσία, επειδή καθώς βρέθηκαν τα έγγραφα έξω από το χωριό ήταν αναμενόμενο να γίνουν έρευνες. Ο Κόσης φυγαδεύτηκε τελικά με αυτοκίνητο⁸⁷.

Την ίδια περίοδο περίπου μετά από κατοίκον περιορισμό και έρευνες συνελήφθηκαν από τους Άγγλους ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης για δεύτερη φορά και οι: Σπύρος Νεάρχου, Χριστόδουλος Κοτζιάπασης, Γιώργος Τοφίδης, Χριστόδουλος Ιωάννου (Μπακάλης). Η σύλληψη τους έγινε ξημερώματα στις 22 Ιουλίου και σε αυτήν συμμετείχαν και Τουρκοκύπριοι επικουρικοί⁸⁸. Οδηγήθηκαν με αυτοκίνητο προς τη Λευκωσία και έφτασαν τελικά μέχρι την είσοδο της. Κάπου στον Άγιο Δομέτιο τους γύρισαν πίσω. Ο Κοτζιάπασης και ο Μπακάλης φοβήθηκαν μήπως οι Άγγλοι επαναλάβουν αυτό που έγινε στο Κιόνελλι⁸⁹.

Τελικά τους μετέφεραν στα κρατητήρια Κοκκινοτριμιθιάς. Στο χώρο ήταν μαζεμένοι πάρα πολλοί κρατούμενοι από όλη την Κύπρο. Μετά από τρεις μέρες αναμονής τούς μετέφεραν σε μια παράγκα στα κρατητήρια όπου έμειναν για αρκετούς μήνες μαζί με άλλους κρατούμενους. Οι Σπύρος Νεάρχου, Γιώργος Τοφίδης και Χριστόδουλος Κοτζιάπασης έμειναν εκεί πέντε μήνες. Ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης και ο Χριστόδουλος Ιωάννου παρέμειναν περίπου επτά με οκτώ μήνες μέχρι που έγιναν οι συνθήκες Ζυρίχης - Λονδίνου και απελευθερώθηκαν. Με την κατηγορία για φόνο στην Κοκκινοτριμιθιά συνελήφθηκε και ο Ανδρέας Πούλλακκος στο Διόριος. Αφέθηκε όμως ελεύθερος καθώς δεν υπήρχαν στοιχεία για τις κατηγορίες⁹⁰.

⁸⁶ Νίκος Κόσης, στο ίδιο. Το επεισόδιο των Κοντεμενιωτών αφορούσε προμελετημένη πράξη των Άγγλων - στις 12 Ιουνίου του 1958- οι οποίοι εγκατέλειψαν έξω από το χωριό Κιόνελλι 35 Ελληνοκύπριους κάτοικους του Κοντεμένου με την εντολή να φύγουν με τα πόδια. Τους περίμεναν Τουρκοκύπριοι στα χωράφια της περιοχής και τους επιτέθηκαν. Από τους τριανταπέντε σκότωσαν τους 8 και τραυμάτισαν τους 9.

⁸⁷ Στο ίδιο.

⁸⁸ Σπύρος Νεάρχου, στο ίδιο.

⁸⁹ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, στο ίδιο.

⁹⁰ Ανδρέας Πούλλακκος, στο ίδιο. Εκτός από τους παραπάνω συνελήφθηκαν και φυλακίστηκαν και αρκετοί άλλοι από τις Αγγλικές δυνάμεις όπως ο Ελευθέριος Κουμουλλής και ο Αντρέας Κουμουλλής.

Εθνική Ένωση Νέων Ροτσιδης Μάμμαρι

Ίδρυση και Δράση

Η Εθνική Ένωση Νέων Μάμμαρι «Ροτσιδης» ιδρύθηκε τον Αύγουστο του 1961. Σύμφωνα με το καταστατικό ο σκοπός του Σωματείου ήταν η εθνική, θρησκευτική, γεωργική, εργατική, αθλητική, κοινωνική, πολιτιστική ανάπτυξη και πρόοδος των μελών. Προς την επίτευξη των σκοπών του, το Σωματείο θα τελούσε τις εθνικές γιορτές, θα οργάνωνε θεατρικές παραστάσεις και διαλέξεις, όπως επίσης εκπαιδευτικές και ψυχαγωγικές εκδρομές. Στόχος επίσης ήταν η ψυχαγωγία των μελών η οποία θα επιτυγχανόταν με τη διοργάνωση αθλητικών και ποδοσφαιρικών αγώνων και τη διατήρηση εντός του Σωματείου παιχνιδιών όπως τάβλι, ποδοσφαιράκι, επιτραπέζια αντισφαίριση, τόμπολα κ.τ.λ.⁹¹.

Στο "Ροτσιδη" μπορούσε να εγγραφεί οποιοσδήποτε νέος άνω των δεκαοχτώ αρκεί να ήταν εθνικόφρωνας και να εγκρινόταν η εγγραφή του από το Διοικητικό Συμβούλιο. Την εγγραφή επίσης θα έπρεπε να υποστηρίζουν δύο άλλα μέλη του συμβουλίου. Το κάθε μέλος θα έπρεπε να υπακούει το καταστατικό και να σέβεται τις αποφάσεις του Δ.Σ.. Σε αντίθετη περίπτωση ή σε περίπτωση που οποιοδήποτε μέλος συμπεριφερόταν με ανάρμοστο τρόπο θα καλείτο από το συμβούλιο σε απολογία. Το Δ.Σ. μπορούσε επίσης αν το έκρινε σωστό να διαγράψει το συγκεκριμένο μέλος. Το κάθε μέλος είχε υποχρέωση να καταβάλλει τη συνδρομή του και αν δεν το έκανε διαγραφόταν αφού γίνονταν πρώτα συστάσεις και κυρώσεις.

Συγχρόνως, στο ίδιο κείμενο καταγράφονται οι υποχρεώσεις του Δ.Σ. και άλλες πρόνοιες που αφορούν την παραίτηση ή την αντικατάσταση μελών, τις γενικές συνελεύσεις, τους δωρητές, τα επίτιμα μέλη αλλά και την περίπτωση διάλυσης⁹². Σε αναφορά επίσης σε κατάλογο των μελών του Σωματείου κατά τα δύο πρώτα χρόνια σημειώνεται ότι ο Γεώργιος Ροτσιδης, πατέρας του ήρωα, και ο Παπαπαναγιώτης Ιωάννου είναι καταγεγραμμένοι ως επίτιμα μέλη⁹³.

Η πρώτη ιδρυτική συνέλευση έγινε στις 11/8/1961. Όπως ήταν φυσικό υπήρξαν διαφωνίες. Τόσο η δράση της Α.Τ.Ε. τα προηγούμενα χρόνια όσο και οι διαφορετικές προσεγγίσεις μεταξύ της παλαιάς γενιάς που είχε στελεχώσει την Α.Τ.Ε. και το Θ.Ο.Ι. και της νέας γενιάς οι οποίοι ήταν πιο προοδευτικοί δημιούργησαν διαφωνίες, οι οποίες εκφράστηκαν αρχικά στην ιδρυτική συνεδρία και συνεχίστηκαν για ένα με δύο χρόνια μετά. Οι νέοι πυρήνες με άξονα τους πρώην κρατούμενους των κρατητηρίων Κοκκινοτριμιθιάς

⁹¹ Καταστατικόν Ε.Ε.Ν. Μάμμαρι "Ροτσιδης", άρθρο 2, Α.Σ.Μ.

⁹² Στο ίδιο, άρθρο 4, Α.Σ.Μ.

⁹³ Χ.η., Ε.Ε.Ν. ΡΟΤΣΙΔΗΣ 1961 - 1969, σ. 1., Α.Σ.Μ.

πλην του Σπύρου Νεάρχου -ο οποίος ήταν και ο μεγαλύτερος- είδαν την ίδρυση και επωνομασία του νέου Σωματείου σε "Ροτσίδης" ως φόρο τιμής στον ήρωα⁹⁴.

Η διαφωνία εκφράστηκε με κύριο άξονα το Χριστόδουλο Γωγάκη ο οποίος θεωρούσε τα προηγούμενα Σωματεία θεσμό και διαφωνούσε με τη δημιουργία νέου Σωματείου θεωρώντας το επιπόλαια κίνηση⁹⁵. Ο Γωγάκης ήταν δάσκαλος για χρόνια και είχε έντονη δράση στα κοινά του χωριού. Ήταν από τις προσωπικότητες που στήριζαν την κοινότητα σε δύσκολες στιγμές, ήταν φορέας αλυσωτικών και ενωτικών επιδιώξεων και συμμετείχε στην ΕΟΚΑ παρέχοντας κρησφύγετο στο Νίκο Κόσιη⁹⁶. Το 1972 αναφέρεται ότι εξελέγη μέλος της ελεγκτικής επιτροπής του Σωματείου πράγμα που επιβεβαιώνει τις προφορικές αναφορές ότι εντέλει η Ε.Ε.Ν. αγκαλιάστηκε από όλους τους φορείς της κοινότητας⁹⁷.

Την 11/8/1961 και ώρα 8:30 μ.μ. συνεκλήθη υπό της προσωρινής επιτροπής της Ενώσεως ιδρυτική συνέλευσις. Παρέστησαν αρκετοί κάτοικοι της κοινότητας μέλη και μη των εθνικόφρονων σωματείων Μάμμαρι (Α.Τ.Ε.-Π.Ε.Κ., Θ.Ο.Ι., Ε.Ε.Σ). Κατόπιν πολυώρου συζητήσεως δεν επήλθεν οιονδήποτε συμπέρασμα ή απόφασις περί της συνενώσεως όλων των εθνικών σωματείων εις εν(α) ήτοι την Εθνικήν Ένωσιν Νέων Μάμμαρι "Ροτσίδης".

Την προεδρίαν της συνελεύσεως είχε ο κ. Χριστόδουλος Γωγάκης όστις και προώρως απεχώρησε.

Κατόπιν του δημιουργήθεντος αδιεξόδου η προσωρινή επιτροπή κατόπιν της θελήσεως αρκετών παρευρισκομένων επροχώρησεν εις την εκλογήν της επιτροπής της Ενώσεως⁹⁸.

Έτσι καταγράφεται η πρώτη ιδρυτική συνέλευση στα Πρακτικά του Σωματείου. Το πρώτο συμβούλιο το οποίο εξελέγη εκείνη τη μέρα απαρτιζόταν από τον Ευάγγελο Κοτζιάπαση πρόεδρο, το Γεώργιο Τοφίδη γραμματέα, τον Ελευθέριο Κουμουλλή εισπράκτορα, τον Ανδρέα Αγιώτη ταμία και τον Κώστα Λούκα, το Σπύρο Ελευθερίου και το Νικόλα Χριστοδούλου ως σύμβουλους. Δεύτερος πρόεδρος του Σωματείου την επόμενη χρονιά εξελέγη ο Βάσος Παπαδόπουλος με γραμματέα το Ντίνο Γωγάκη. Συμμετείχαν επίσης οι: Κώστας Λούκα, Χαράλαμπος Διονυσίου, Στέλιος Χριστοφή, Σπύρος Ελευθερίου, Ελευθέριος Κουμουλλής και Ανδρέας Πούλλακκος.

⁹⁴ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, Χριστοφής Μιχαήλ, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ., Ο Σπύρος Νεάρχου, ο οποίος ήταν ο μεγαλύτερος από τους πέντε συνέχισε στο Θ.Ο.Ι. μέχρι που σταμάτησε η λειτουργία του. Δε διαφώνησε με την ίδρυση του νέου Σωματείου.

⁹⁵ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, στο ίδιο.

⁹⁶ Νίκος Κόσιης, στο ίδιο.

⁹⁷ 7/9/1972, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι και Οπτικοακουστικό Υλικό Α.Σ.Μ. Στις συνεντεύξεις δεν αναφέρθηκε οποιαδήποτε διαφωνία για την ίδρυση του "Ροτσίδη" παρά τη διαφωνία Γωγάκη.

⁹⁸ 11/8/1961, (Ιδρυτική Συνέλευση), Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961-1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

Τα επόμενα τρία χρόνια πρόεδρος ήταν ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης με γραμματέα τον Τοφίδη. Από τα προηγούμενα μέλη του Δ.Σ. συμμετείχαν επίσης οι: Στέλιος Χριστοφή και Νικόλας Χριστοδούλου. Το 1965 δεν καταγράφονται εκλογές στα Πρακτικά και ενδεχομένως να μην έγιναν λόγω της πολιτικής κατάστασης και αδράνειας του Σωματείου η οποία καταγράφεται και στις συνεδρίες. Το 1966 ορίστηκε χωρίς εκλογές προσωρινή επιτροπή λόγω της πολιτικής κατάστασης⁹⁹. Ανάμεσα στην προσωρινή επιτροπή ήταν οι: Ανδρέας Πούλλακκος, Λοΐζος Ροτσίδης και Χριστοφής Μιχαήλ.

Την ίδια χρονιά εξελέγη πρόεδρος ο Χριστόδουλος Ιωάννου (Μπακάλης) με νέο σχήμα. Από τα προηγούμενα μέλη συμμετείχαν οι: Ανδρέας Πούλλακκος, Κυριάκος Διονυσίου και Χριστοφής Μιχαήλ. Πρόεδρος αναδείχθηκε και την επόμενη χρονιά ο Χριστόδουλος Ιωάννου. Σε αυτό το συμβούλιο του 1967 μεταξύ άλλων συμμετείχαν επίσης οι: Αντώνης Σοφοκλέους, Χριστοφής Μιχαήλ και Κυριάκος Διονυσίου. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο σχήμα του 1967 συμμετείχε σαν σύμβουλος και ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης.

Τα επόμενα τρία χρόνια (1968 - 1970) ο Κοτζιάπασης ήταν πρόεδρος του Σωματείου. Στα τρία αυτά χρόνια συμμετείχαν στις επιτροπείες οι Χρίστος Πύρκας, Μιχάλης Κουντούρης, Κώστας Χριστοφόρου, Κυριάκος Διονυσίου, Παναγιώτης Ευαγόρου και άλλοι. Το 1971 πρόεδρος εξελέγη ο Χριστοφής Μιχαήλ. Στο συμβούλιο εκείνης της χρονιάς συμμετείχαν μεταξύ άλλων και οι: Πολύκαρπος Ανδρέου και Γεώργιος Παντελή.

Το 1972 πρόεδρος αναδείχθηκε ο Χριστόδουλος Ιωάννου με γραμματέα το Ντίνο Γωγάκη. Συμμετείχαν επίσης οι: Κώστας Χριστοφόρου, Ευστάθιος Νικολάου και Σπύρος Ελευθερίου. Την επόμενη χρονιά πρόεδρος εξελέγη ο Γεώργιος Μιχαήλ με γραμματέα το Γεώργιο Ευαγόρου. Συμμετείχε επίσης ο Κώστας Χριστοφόρου, ο Δημήτρης Μαννάρης και ο Χαράλαμπος Ασπρομάλλης.

Το 1975 πρόεδρος εξελέγη και πάλι ο Χριστόδουλος Ιωάννου. Στο ίδιο συμβούλιο συμμετείχε ξανά ο Κώστας Χριστοφόρου, ο Χριστοφής Μιχαήλ και ο Σπύρος Ελευθερίου. Την επόμενη χρονιά πρόεδρος ήταν ο Ανδρέας Πούλλακκος, το 1977 ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης και το 1978 ο Χριστοφής Μιχαήλ. Στη σύνθεση των τριών αυτών συμβουλίων μπορεί κανείς να δει τους Κώστα Χριστοφόρου, Άνθιμο Μαχαιριώτη, Μιχαήλ Κουντούρη, Παναγιώτη Ευαγόρου, Ντίνο Γωγάκη, Στέλιο Χριστοφή και Σπύρο Ελευθερίου¹⁰⁰.

Τα πρώτα δύο χρόνια οι συζητήσεις για την ένωση των Σωματείων ή μη συνεχίστηκαν με φθίνουσα πορεία. Το πρώτο Δ.Σ. της Ε.Ε.Ν. «Ροτσίδης» αποφάσισε την απρόσκοπτη συνέχιση των εργασιών του Σωματείου ανεξάρτητα από την ένωση των

⁹⁹ 17/3/1966, Βιβλίων Πρακτικών συνεδριάσεων και δράσεως 1962 - 1966, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹⁰⁰ Βλ. Παράρτημα, Συμβούλια Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι.

υπόλοιπων Σωματείων¹⁰¹. Σε συνεδρία τον Αύγουστο του 1962 τα τρία Σωματεία Α.Τ.Ε., Θ.Ο.Ι. και Ε.Ε.Ν. «Ροτσίδης» συμφώνησαν μετά από μικρή διαφωνία να συστεγαστούν και να υπάρχει αλληλοβοήθεια δια κάθε προοδευτική προσπάθειαν ως να ήτο έν(α) σωματείο¹⁰². Η συνεδρία αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί ως η απαρχή της ένωσης των Σωματείων. Μετά από αυτήν τη συνεδρία δεν υπάρχει άλλη αναφορά στα άλλα δύο Σωματεία παρά μόνο σποραδικά η περίπτωση της Α.Τ.Ε. η οποία φαίνεται να υπολειτουργούσε ή να επανιδρύθηκε το 1972 για δύο χρόνια περίπου¹⁰³ με αγροτικούς κυρίως προσανατολισμούς.

Μέσα από τα Πρακτικά των Θ.Ο.Ι. και Π.Ε.Κ. σημειώνεται η προσπάθεια διατήρησης των δύο συλλόγων από κατοίκους του Μάμμαρι οι οποίοι πιθανόν διαφωνούσαν με τη δημιουργία του νέου Σωματείου. Πρόεδρος των τελευταίων συμβουλίων των δύο Σωματείων αναφέρεται, όπως έχει σημειωθεί παραπάνω, ο Χριστόδουλος Γωγάκης ο οποίος διαφώνησε όπως καταγράφηκε στην ιδρυτική συνεδρίαση. Παρόλα αυτά το 1964 η Ε.Ε.Ν. καλεί τους γεωργούς να εγγραφούν στις τάξεις του "Ροτσίδη" καθώς η Α.Τ.Ε. πιστεύεται ότι διελύθη¹⁰⁴. Στις 18/2/1965 το Δ.Σ. του Ροτσίδη εξουσιοδότησε μέλη του Σωματείου να εκπροσωπήσουν την κοινότητα σε συνέδριο της Π.Ε.Κ.¹⁰⁵

Αρκετά πιο νωρίς έκλεισε και η περίπτωση της Ε.Ε.Σ., η οποία κλήθηκε στις 13/9/1961 από την Ε.Ε.Ν. σε συνεννόηση για τον καταρτισμό του προγράμματος του μνημόσυνου του Σάββα Ροτσίδη. Η Ε.Ε.Σ. απάντησε ότι δίνει την πρωτοβουλία στην Ε.Ε.Ν.¹⁰⁶. Για το ίδιο θέμα κλήθηκαν και τα άλλα Σωματεία τα οποία όμως δεν παρευρέθηκαν. Η τελευταία αναφορά στην Ε.Ε.Σ. γίνεται είκοσι μέρες μετά, σε μια συζήτηση για τις καρέκλες του οικήματος και έκτοτε δεν υπάρχει άλλη αναφορά.

Το έμβλημα του Σωματείου ορίστηκε ασπίδα, την οποία είχε εμπνευστεί όταν ήταν κρατούμενος στην Κοκκινοτριμιθιά ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης, περίοδος κατά την οποία σκοτώθηκε ο Σάββας Ροτσίδης σε ενέδρα στα Αγρίδια. Εξαιτίας του χρόνου που είχε, όπως αναφέρει ο ίδιος, χάραξε σε ξύλο τα χαρακτηριστικά της ασπίδας εις μνήμη του Σάββα Ροτσίδη με την αναγραφή των "ΑΤΕ" και "ΘΟΙ" πάνω¹⁰⁷. Η ασπίδα έχει χαραγμένα τα ονόματα του Θ.Ο.Ι., της Α.Τ.Ε. και την αναφορά "εις μνήμη του ήρωος Σάββα Ροτσή". Στις δύο εξωτερικές κορυφές έχει εγχάρακτες φλόγες και στο κέντρο γυναικεία μορφή που

¹⁰¹ 5/9/1961, Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961-1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹⁰² 8/8/1962, Βιβλίων Πρακτικών συνεδριάσεων και δράσεως 1962 - 1966, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹⁰³ 15/2/1973, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.. Για την εμφάνιση της Α.Τ.Ε. βλ. και πιο κάτω Α.Τ.Ε. Αναγέννησις.

¹⁰⁴ Χ.η. σ.33. Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως, 1961 - 1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹⁰⁵ 18/2/1965, Δελτία Επιστολών 1963 - 1965, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹⁰⁶ 13/9/1961, Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961 - 1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹⁰⁷ Ευάγγελος Κοτζιάπασης και Χριστοφής Μιχαήλ, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

υψώνει την ελληνική σημαία. Τις χαράξεις πλασιώνουν δάφνες. Υπάρχει επίσης η χρονολογία 1959 που επιβεβαιώνει τη μαρτυρία του Κοτζιάπαση για την έμπνευση και το χρόνο δημιουργίας του εμβλήματος. Το έμβλημα βρίσκεται στο γραφείο του οικήματος του Σωματείου. Είχε προκηρυχθεί πιο πριν διαγωνισμός στον οποίο κατατέθηκαν διάφορα σκίτσα¹⁰⁸. Στο ίδιο πρότυπο έγινε και το λάβαρο της Ε.Ε.Ν. με διαγωνισμό που προκηρύχθηκε στις 28/10/1970¹⁰⁹.

Το έμβλημα σήμερα παρόλο που έχει κρατήσει το σχήμα της ασπίδας άλλαξε ως προς τα εσωτερικά χαρακτηριστικά του. Τα χρώματα του εμβλήματος είναι άσπρο και γαλάζιο, αναγράφεται το "ΡΟΤΣΙΔΗΣ ΜΑΜΜΑΡΙ 1961" και κάτω από την ονομασία υπάρχουν κάθετες γραμμές που παραπέμπουν στην ελληνική σημαία. Το έμβλημα αυτό χρησιμοποιείται σήμερα από το Σωματείο τόσο στην ποδοσφαιρική ομάδα όσο και στις άλλες δραστηριότητες του Σωματείου.

Από τα κύρια μελήματα των συμβουλίων των πρώτων χρόνων ήταν η δημιουργία ποδοσφαιρικής ομάδας, γηπέδου πετόσφαιρας και αγορά τραπεζιού επιτραπέζιας αντισφαίρισης. Για την οικονομική ανάπτυξη προωθήθηκε η ιδέα της τόμπολας (θεσμός που υπάρχει μέχρι σήμερα) και για την προσέλκυση μελών αποφασίστηκε να κληθούν ομιλητές για διάφορες θέματα¹¹⁰. Ταυτόχρονα συζητήθηκε το θέμα της αγοράς τηλεόρασης¹¹¹. Το Μάρτιο του 1963 αναφέρεται η διεξαγωγή των 5ων Ροτσιδείων αγώνων¹¹². Οι αγώνες δεν πραγματοποιήθηκαν τα επόμενα χρόνια λόγω της πολιτικής κατάστασης αλλά συνεχίστηκαν ξανά το 1967¹¹³. Το Σωματείο είχε επίσης υπό την ευθύνη του τη διοργάνωση των εορτασμών των εθνικών γιορτών αλλά και των μνημόσυνων του Σάββα Ροτσίδη. Τη διοργάνωση και τέλεση του μνημόσυνου του ήρωα μοιράστηκαν ανά χρόνο οι κάτοικοι του Μάμμαρι με τους κατοίκους των Αγριδιών. Εξαιτίας του μνημόσυνου δημιουργήθηκαν αδερφικές σχέσεις με τα Σωματεία των Αγριδιών¹¹⁴. Συχνοί επισκέπτες στις επετείους και στα μνημόσυνα ήταν ο Νίκος Κόσιης και ο Ρογήρος Σιηπηλλής, αγωνιστής ο οποίος πληγώθηκε στην ενέδρα στην οποία σκοτώθηκε ο Σάββας Ροτσίδης.

¹⁰⁸ Χριστοφής Μιχαήλ, στο ίδιο.

¹⁰⁹ 28/10/1970, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹¹⁰ 11/9/1962, Βιβλίων Πρακτικών συνεδριάσεων και δράσεως 1962 - 1966, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹¹¹ 5/9/1961, Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961 - 1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹¹² 5/3/1963, Βιβλίων Πρακτικών συνεδριάσεων και δράσεως 1962 - 1966, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹¹³ 16/6/1969, Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961 - 1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.. Τους αγώνες οργάνωσε ο Χρίστος Κινέζος.

¹¹⁴ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, Χριστοφής Μιχαήλ, Αντρέας Πούλλακκος, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012 και 27/10/1970, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι και 22/10/1963 Δελτία Επιστολών 1963 -1965, Α.Σ.Μ. (Ο Σάββας Ροτσίδης πέθανε έξω από τα Αγρίδια).

Στο πρώτο μνημόσυνο του Σάββα Ροτσίδα που οργανώθηκε από την Ε.Ε.Ν. στήθηκε αψίδα με την επιγραφή "Καλώς Ήλθατε", σημαιοστολίστηκαν οι δρόμοι και παρευρέθηκαν στελέχη της Ε.Λ.Δ.Υ.Κ. ο χωρεπίσκοπος Τριμιθούντος, βουλευτές και συναγωνιστές του ήρωα. Μίλησαν οι Τσικκίνης (καθηγητής της σχολής Σαμουήλ), Γεώργιος Τοφίδης, Νίκος Σέρβος (τότε βουλευτής), Ρογήρος Σιπηλλής και κατατέθηκαν στεφάνια. Όπως αναφέρεται, οι προσκεκλημένοι φιλοξενήθηκαν σε σπίτια κατοίκων του χωριού¹¹⁵.

Η δράση της Ε.Ε.Ν. τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της αφορούσε κυρίως την οργάνωση της και την κοινωνική της προσφορά. Επηρεάστηκε όμως από την πολιτική αστάθεια της περιόδου 1963 – 1964, κάτι που φαίνεται τόσο από τις προφορικές μαρτυρίες¹¹⁶ όσο και από αναφορές στα Πρακτικά. Το συμβούλιο στις 22/12/1964 εξελέγη ομόφωνα επειδή δεν υπήρχαν άλλοι υποψήφιοι. Ταυτόχρονα οι καταγραφές στα Πρακτικά είναι ελλιπείς. Όπως αναφέρεται στην επίμαχη συνεδρία *"λόγω της επικρατούμενης πολιτικής καταστάσεως εις Κύπρον ένεκεν της Τουρκοκυπριακής ανταρσίας του Δεκεμβρίου 1963 το Σωματείον δεν κατέστη δυνατόν να λειτουργήσει κανονικώς"*¹¹⁷. Την ίδια στιγμή *"Λόγω της ανωμάλου καταστάσεως όλαι αι δραστηριότητες του σωματείου μας εσταμάτησαν και ως ήτο φυσικό και το ποδόσφαιρο"*¹¹⁸ καταγράφει σε βιβλίο αναφοράς ποδοσφαιρικών αποτελεσμάτων ο Μ. Κουντουρής. Η ίδια κατάσταση παρέμεινε μέχρι το 1966.

Το Σωματείο παρήκμαζε εξαιτίας κυρίως της πολιτικής κατάστασης και της συμμετοχής πολλών νέων της κοινότητας στην Εθνική Φρουρά¹¹⁹ αλλά και λόγω οικονομικών προβλημάτων¹²⁰. Το Μάρτη του 1966 ο Χριστοφής Μιχαήλ συγκάλεσε μόνος του γενική συνέλευση καθώς είχε απομείνει το μοναδικό ενεργό μέλος του συμβουλίου. Από τα 79 μέλη μόνο 23 ήταν παρόντα, με αποτέλεσμα η γενική συνέλευση να ορισθεί για άλλη μέρα¹²¹. Τρεις μέρες μετά συγκλήθηκε άλλη συνέλευση στην οποία ορίστηκε προσωρινό διοικητικό συμβούλιο. Το νέο Δ.Σ. παρά τη σύντομη θητεία του προσπάθησε να αναζωογονήσει το Σωματείο προσπαθώντας να οργανώσει ξανά τα "Ροτσίδεια" και καλώντας για ομιλίες τον πάτερ Προκόπιο, διευθυντή της θρησκευτικής υπηρεσίας στρατού και τους θεολόγους Καλογήρου και Χριστοδούλου¹²².

¹¹⁵ 26/11/1961, Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961 - 1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹¹⁶ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

¹¹⁷ 22/12/1964, Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961 - 1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹¹⁸ 9/2/1965, Ποδοσφαιρικά Νέα 1, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹¹⁹ 17/3/1966 Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961 - 1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹²⁰ Χριστοφής Μιχαήλ, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

¹²¹ 14/2/1966, Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961 - 1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹²² Μάιος 1966, Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961 - 1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, σ. 52, Α.Σ.Μ.

Μετά από το καλοκαίρι του 1966 το Σωματείο μπήκε σε μια πιο ομαλή περίοδο, όπως προκύπτει από τα Πρακτικά. Οι συνεδριάσεις γίνονταν τακτικά σύμφωνα με το καταστατικό και δόθηκε περισσότερη βαρύτητα στο ποδόσφαιρο. Την περίοδο αυτή αναφέρεται η επιτυχημένη διεξαγωγή των αγώνων "Ροτσίδεια" όπως και οι εορτασμοί των εθνικών επετείων. Συγχρόνως σημειώνεται η αγορά σε τακτική βάση των εφημερίδων "Ελευθερία" και "Αγών" από το Σωματείο¹²³. Η γιορτή της 1ης Απριλίου του 1967 γιορτάστηκε σε συνεργασία με το Δημοτικό σχολείο του Μάμμαρι¹²⁴. Την ίδια περίοδο γίνεται και η συζήτηση για την τοποθέτηση ψυγείου στο οίκημα¹²⁵.

Σημαντικό ρόλο στη βελτίωση της κατάστασης όπως προκύπτει από τα Πρακτικά είχε η παρουσία του Χριστοφή Μιχαήλ ο οποίος κάλεσε τη συνέλευση του Μαρτίου του 1966 και συμμετείχε στα συμβούλια τα επόμενα δύο χρόνια. Ταυτόχρονα, η ανάληψη της προεδρίας από τον Χριστόδουλο Ιωάννου (Μπακάλης) και οι οικονομικές εισφορές του¹²⁶ όπως και η επαναδραστηριοποίηση του Ευάγγελου Κοτζιάπαση, ο οποίος απείχε για περίπου δύο χρόνια, συντέλεσαν στην πρόοδο του Σωματείου.

Το 1967 ξεκίνησε και ο θεσμός του χορού της μαύρης αγκινάρας. Τα μέλη του συμβουλίου είχαν αρχικά αμφιβολίες για την επιτυχία της πρώτης χοροεσπερίδας της αγκινάρας. *Το μεγαλύτερο βάρος της ευθύνης της επιτυχίας ή μη έφερε αυτό τούτο το Διοικητικό Συμβούλιο, διότι επινόησις και διοργάνωσις ήτο μόνον δύο μελών του Συμβουλίου, του Μιχαλάκη Χαραλάμπους και Χριστοφή Μιχαήλ*¹²⁷. Ο χορός τελούσε υπό την αιγίδα του βουλευτή Νίκου Κόσιη, ο οποίος έγινε δεκτός από πολύ κόσμο. Η επιτυχία του πρώτου χορού οδήγησε το συμβούλιο στη θεσμοθέτηση του ετήσιου χορού της μαύρης αγκινάρας¹²⁸. Τα επόμενα χρόνια ο χορός οργανωνόταν από την Ε.Ε.Ν. και προς το τέλος της εποχής των αγκινάρων, γύρω στα τέλη Απριλίου ή αρχές Μαΐου γινόταν χοροεσπερίδα με μουσική. Οι γεωργοί προμήθευαν το Σωματείο με αποθέματα αγκινάρων, οι οποίες αποτελούσαν μέρος του φαγητού¹²⁹. Ο χορός της μαύρης αγκινάρας γίνεται μέχρι σήμερα.

¹²³ 26/2/1967 - 27/3/1967, στο ίδιο. Σύμφωνα με τον Ευάγγελο Κοτζιάπαση και Αντρέα Πούλλακκο οι θεσμοί αυτοί δεν σταμάτησαν παρόλο που δεν αναφέρονται στα ελλιπή Πρακτικά της περιόδου 1963 - 1966 και ταυτόχρονα υπάρχει αναφορά στα Πρακτικά του 1967 ότι οι αγώνες ξαναρχίζουν. Πιθανό να είχαν σταματήσει την περίοδο αυτή.

¹²⁴ 27/3/1967, στο ίδιο.

¹²⁵ 6/5/1966, στο ίδιο.

¹²⁶ 26/7/1966 και 2/8/1966, στο ίδιο. Με τις εισφορές αυτές ο Χριστόδουλος Ιωάννου ονομάστηκε Δωρητής σύμφωνα με το καταστατικό.

¹²⁷ 6/5/1967, στο ίδιο.

¹²⁸ 4/5/1968, εφημερίδα «ΑΓΩΝ», Λευκωσία. 16/5/1973, εφημερίδα «Μεσημβρινή», Λευκωσία και 17/5/1973 εφημερίδα «ΕΘΝΙΚΗ», Λευκωσία.

¹²⁹ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, οπτικοακουστικό υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

Στα πλαίσια του ήθους των νέων, βάσει του καταστατικού, το συμβούλιο αποφάσισε τον Απρίλη του 1963 να απαγορεύσει σε νέους κάτω των δεκαέξι την είσοδο στο Σωματείο μετά τις οκτώ, να καταρτισθεί κατάλογος με τους νέους που θορυβούν και να γίνουν συστάσεις. Αποφάσισε επίσης το οίκημα να κλείνει στις έντεκα, να απαγορεύσει στα μη μέλη την είσοδό τους και σύμφωνα με εντολή ο μπουφетζής μπορούσε να σερβίρει μύρα, αλλά έπρεπε πάνω στο τραπέζι να υπάρχει μόνο ένα μπουκάλι ώστε να μην δίνεται η εντύπωση ότι το σωματείο είναι μπαρ¹³⁰. Στα ίδια πλαίσια, σε άλλη περίπτωση, το συμβούλιο αποφάσισε την απαγόρευση της εισόδου στους μαθητές στο οίκημα¹³¹. Σε αντίστοιχη περίπτωση απαγορεύτηκε στους μαθητές να παίζουν χαρτιά¹³². Κάτι ανάλογο γίνεται και το 1970 όταν απαγορεύτηκε η είσοδος στο οίκημα σε μαθητές κάτω της τρίτης γυμνασίου, οι οποίοι μπορούσαν να εισέρχονται στο Σωματείο μόνο το Σάββατο και την Κυριακή¹³³. Εντύπωση κάνει για τη σημερινή εποχή η απόφαση μεταξύ άλλων: *οι μαθητές μπορούν να πίνουν τσιγάρο αφού το θέλουν*¹³⁴.

Βάση του καταστατικού το Σωματείο έπρεπε να φροντίζει και να επιβλέπει την σωστή συμπεριφορά των μελών του. Σε αυτό το πλαίσιο το Δ.Σ. αποφάσισε τη διαγραφή τριών μελών του το 1962¹³⁵. Ακολουθούν το 1967 οι τιμωρίες και ο αποκλεισμός από τις επόμενες ποδοσφαιρικές συναντήσεις των ποδοσφαιριστών Χριστοφή Μιχαήλ και Ιωάννη Κουντούρη για απρεπή συμπεριφορά προς τον διαιτητή του αγώνα Ροτσίδης - Ηρακλής¹³⁶. Τιμωρία αναφέρεται επίσης στην επόμενη συνεδρία προς τους ποδοσφαιριστές Ντίνο Γωγάκη, Γεώργιο Μωϋσαίως και Χριστάκη Φλώρου¹³⁷. Σε άλλη περίπτωση αναφέρεται η εισήγηση μέλους του Δ.Σ. για διαγραφή του Τάκη Μαννάρη από την ποδοσφαιρική ομάδα αλλά και η τιμωρία με αποπομπή επ' αόριστον του Στέλιου Μαλέκκου γιατί παράκουσαν τον προπονητή τους¹³⁸. Επίσης, προχώρησαν σε συστάσεις προς τους γονείς του μαθητή Μέκκα, ο οποίος έγραψε σε τοίχο εναντίον του Δ.Σ. του Σωματείου¹³⁹.

Ταυτόχρονα το Γενάρη του 1972 το Διοικητικό Συμβούλιο αποφάσισε να απαγορεύσει την εγκατάσταση "φλίπερ" στο οίκημα¹⁴⁰. Τέσσερις μήνες μετά το Δ.Σ. άλλαξε

¹³⁰ 14/4/1963, Βιβλίων Πρακτικών συνεδριάσεων και δράσεως 1962 - 1966, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹³¹ 8/1/1968, Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961 - 1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹³² 15/1/1968, στο ίδιο.

¹³³ 23/10/1970, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹³⁴ 1/2/1972, στο ίδιο.

¹³⁵ 19/7/1962, Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961 - 1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹³⁶ 12/1/1967, στο ίδιο.

¹³⁷ 19/1/1967, στο ίδιο.

¹³⁸ 18/4/1972 και 22/4/1972, στο ίδιο.

¹³⁹ 27/12/1973, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹⁴⁰ 18/1/1972, στο ίδιο.

τη στάση του προς το φλίπερ, καθώς -όπως αναφέρεται- τα μέλη πήγαιναν σε άλλο καφενείο το οποίο διέθετε φλίπερ¹⁴¹.

Το Σωματείο όμως ήθελε να επιβραβεύει τους νέους, έτσι θεσμοθέτησε το "βραβείο «ήθους και αρετής», το οποίο συνοδευόταν από χρηματικό ποσό. Πρώτος μαθητής που βραβεύτηκε ήταν ο Κωστάκης Νίκου, *ο οποίος κατά την κρίση του Σωματείου παρουσιάζει ήθος άμεπτον...*¹⁴². Ο Κωστάκης Νίκου με επιστολή του που καταγράφεται στα Πρακτικά ευχαρίστησε το Διοικητικό Συμβούλιο. Το 1969 τα βραβεία «ήθους και αρετής» επιδόθηκαν στον Ανδρέα Παύλου, στον Κωστάκη Νίκου και στον Προκόπη Ευαγόρου. Παράλληλα επιδόθηκαν βραβεία στη μαθήτριά Μαρία Σταύρου, στο Χαράλαμπο Ιακώβου και τον εθνοφρουρό Τάκη Μαννάρη για τις αθλητικές τους επιδόσεις¹⁴³. Στο ίδιο πλαίσιο βοηθήθηκε η Άννα Γιακουμή με κάλυψη των διδάκτρων της¹⁴⁴. Το 1976 απονέμεται το «βραβείο ήθους» στους ποδοσφαιριστές Προκόπη Ευαγόρου και Δώρο Πελεκάνο¹⁴⁵.

Στα πλαίσια της παρακίνησης των νέων για συμμετοχή στα κοινά το Σωματείο δημιούργησε τον Μαθητικό Όμιλο Μάμμαρι το 1969¹⁴⁶. Ο Μαθητικός Όμιλος ανέλαβε καθ' όλη τη δεκαετία του 1970 την οργάνωση και τέλεση των εθνικών γιορτών και εκδηλώσεων του Σωματείου όσον αφορούσε το καλλιτεχνικό μέρος. Ο Όμιλος αποτέλεσε τον πυρήνα των νέων που θα αναλάβουν το Σωματείο τη δεκαετία του 1980 με την προσθήκη φυσικά και άλλων. Ταυτόχρονα το Σωματείο προχώρησε στη δημιουργία βιβλιοθήκης¹⁴⁷. Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι συζητήθηκε η δημιουργία γυναικείας ποδοσφαιρικής ομάδας χωρίς όμως συνέχεια¹⁴⁸.

Ο τομέας στον οποίο το Σωματείο είχε δώσει βαρύτητα ήταν το ποδόσφαιρο. Παρόλο που τη δεκαετία του 1960 δεν υπήρξαν σημαντικές επιτυχίες, τη δεκαετία του 1970 ο Ροτσίδης Μάμμαρι κέρδισε πολλές διακρίσεις. Αξίζει να αναφέρουμε τη δεύτερη θέση στα πρωταθλήματα της ΕΠΟΠΛ τις χρονιές 1972 - 1973, 1973 - 1974 και 1976 - 1977, όπως επίσης την κατάκτηση του κυπέλλου το 1978 - 1979 αλλά και τη δεύτερη θέση στον ίδιο θεσμό το 1979 - 1980. Τις χρονιές από το 1971 μέχρι το 1974 ο Ροτσίδης τερμάτισε πρώτος στη βαθμολογία του ομίλου του. Το 1974 - 1975 δεν συμμετείχε λόγω της Τουρκικής Εισβολής και της αδράνειας του Σωματείου. Το 1975 - 1976 τερμάτισε δεύτερος στη

¹⁴¹ 2/5/1972, στο ίδιο.

¹⁴² 5/2/1968 στο ίδιο.

¹⁴³ 4/2/1969, Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961 - 1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹⁴⁴ 11/1/1973, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹⁴⁵ 11/11/1976, στο ίδιο.

¹⁴⁶ 13/3/1969, Ε.Ε.Ν. ΡΟΤΣΙΔΗΣ 1961 - 1969, Α.Σ.Μ.

¹⁴⁷ 18/3/1969, Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961 - 1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹⁴⁸ 21/3/1972, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

βαθμολογία του ομίλου του. Τα επόμενα τρία χρόνια στεφόταν πρωταθλητής στη βαθμολογία του ομίλου και το 1979 - 1980 τερμάτισε δεύτερος¹⁴⁹.

Τη δεκαετία του 1960 σημαντικοί ποδοσφαιριστές ήταν ο Ανδρέας Πούλλακκος, ο Δημήτρης Γωγάκης, ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης, ο Αντρέας Κοιμησιής, ο Χριστόδουλος Ιωάννου, ο Αντρέας Τοφίδης, ο Ντίνος Γωγάκης και ο Νικόλας Χριστοδούλου. Τη δεκαετία του 1970 σημαντικοί ποδοσφαιριστές ήταν ο Χρίστος Πούλλακκος, ο Χαράλαμπος Ιακώβου, ο Νικόλας Χριστοδούλου, ο Κύριλλος, ο Γιώργος Νικολάου (Βασιλιάς), ο Γιώργος Παντελή, ο Παναγιώτης Σοφρώνιου, ο Κούλλης του Φαρούκ, ο Τάκης και ο Κώστας (από το Παραλίμνι), ο Νεόφυτος Φιλίππου, ο Πάμπος Χαραλάμπους και ο Σταύρος Αγγέλου. Οι τρεις τελευταίοι παρόλο που δεν ήταν από το Μάμμαρι βοήθησαν σε μεγάλο βαθμό την ποδοσφαιρική ομάδα στην κατάκτηση των πρωταθλημάτων της δεκαετίας του 1970¹⁵⁰. Προπονητές διετέλεσαν ο Χριστοφής Μιχαήλ, ο Ντίνος Γωγάκης, ο Κώστας Ζορμπάνος και άλλοι¹⁵¹.

Το Σωματείο είχε πολύ καλές σχέσεις με Εθνικόφρονα Σωματεία της περιοχής. Διοργανώνονταν συχνά επισκέψεις και τα Σωματεία τιμούσαν το ένα το άλλο κατά τις επετείους και τα μνημόσυνα. Συχνά επίσης διοργανώνονταν φιλικές διοργανώσεις ποδοσφαίρου "επτά καθ' ομάδα", στις οποίες ο Ροτσίδης συμμετείχε ή τις διοργάνωνε¹⁵². Σημαντικές επίσης ήταν και οι προσπάθειες κοινών εορτασμών με γειτονικά Σωματεία κατά τις εθνικές επετείους¹⁵³.

Σταθμός στην πορεία του Σωματείου αποτελεί η κατασκευή του ανδριάντα του ήρωα Σάββα Ροτσίδη, η τοποθέτηση του στο κέντρο της κοινότητας και τα αποκαλυπτήρια στα οποία επίτιμος καλεσμένος ήταν ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Τα αποκαλυπτήρια έγιναν στις 7 Απριλίου του 1968. Στις έξι και τριάντα το πρωί έφτασε ο Μακάριος και τον προσφώνησε ο κοινοτάρχης της κοινότητας Ευαγόρας Προκοπίου. Ακολούθησε εκκλησιασμός και μνημόσυνο στον τάφο του ήρωα. Στις δέκα και τριάντα έγιναν τα αποκαλυπτήρια. Μίλησαν ο Ρογήρος Σιπηλλής και ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Ακολούθησε κατάθεση στεφάνων.

¹⁴⁹ Ποδοσφαιρικό Αρχείο ΕΠΟΠΑ, Αποτελέσματα ποδοσφαιρικών πρωταθλημάτων ΕΠΟΠΑ. Για τα αποτελέσματα της ποδοσφαιρικής ομάδας του Ροτσίδη βλ. Παράρτημα.

¹⁵⁰ Ντίνος Γωγάκης, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ. Επίσης αναφέρεται ότι οι τρεις ήταν αριστερών φρονημάτων και είχαν ξεκινήσει από την Ομόνοια Λευκωσίας. Παρόλα αυτά αγαπήθηκαν από τους κατοίκους και αγάπησαν την κοινότητα.

¹⁵¹ Χριστοφής Μιχαήλ, στο ίδιο

¹⁵² Τιμητικά Διπλώματα, Α.Σ.Μ.

¹⁵³ 12/3/1974, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

Στην εκδήλωση παρέβρεθηκαν πλήθος κόσμου, βουλευτές, αγωνιστές, γονείς ηρώων και εκπρόσωποι άλλων Σωματείων¹⁵⁴.

Σύμφωνα με τον Ευάγγελο Κοτζιάπαση, ο Μακάριος πείστηκε δύσκολα να τελέσει τα αποκαλυπτήρια κυρίως λόγω των γενικότερων υποχρεώσεων που είχε ως πρόεδρος της Δημοκρατίας. Ταυτόχρονα υπήρχαν διαφωνίες ως προς την έλευση του κυρίως από τον Χριστόδουλο Ιωάννου (Μπακάλη) ο οποίος διαφωνούσε με την πολιτική Μακαρίου. Μετά από συζητήσεις όμως συναίνεσε και αυτός στην τέλεση των αποκαλυπτηρίων από τον αρχιεπίσκοπο¹⁵⁵. Σύμφωνα πάλι με το Νίκο Κόση, ο Μακάριος ήταν ανοικτός σε τέτοιου είδους προσκλήσεις που τιμούσαν τους ήρωες του Αγώνα¹⁵⁶. Η τέλεση των αποκαλυπτηρίων του ανδριάντα του ήρωα αποτελεί σταθμό για το Σωματείο, γιατί μετά από αυτό άρχισαν να εκφράζονται οι κύριες διαφωνίες προς την πολιτική Μακαρίου μέσα όμως στο γενικότερο πλαίσιο των πολιτικών διαφορών που ξεκίνησαν παγκύπρια και οδήγησαν στο πραξικόπημα και την εισβολή.

Η περίοδος της διαφωνίας

Η ιδεολογική γραμμή του Σωματείου, όπως υποδηλώνει και το όνομα "Εθνική Ένωση Νέων", ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τους στόχους που είχε υπογραμμίσει τόσο η Εθναρχία και η Ε.Δ.Μ.Α. όσο και ο αγώνας της ΕΟΚΑ. Η Ε.Ε.Ν. δεν εγκατέλειψε την ιδεολογία αυτή καθόλη τη λειτουργία της. Αυτό φανερώνεται τόσο από τις προφορικές μαρτυρίες όσο και από τις εντεινόμενες διαφορές που θα προκύψουν τα επόμενα χρόνια και καταγράφονται στα Πρακτικά.

Το Σεπτέμβριο του 1968 σε επίσκεψη στο στρατόπεδο "Σάββα Ροτσιδή", το οποίο βρισκόταν στο χωριό Άγιος Βασίλειος, το Δ.Σ. της Ε.Ε.Ν. παρέδωσε φωτογραφία του ήρωα την οποία ζήτησε ο διοικητής του στρατοπέδου Ηλίας Περδικούρης. Αντιπροσωπεία του Συμβουλίου μαζί με τον πατέρα του ήρωα παρέδωσαν τη φωτογραφία. Σε επιστολή που καταγράφεται και με υπογραφή του Ευάγγελου Κοτζιάπαση ως προέδρου και Μ. Κουντούρη ως γραμματέα, αναφέρει *...ο Ροτσιδής έπεσεν δια τον αυτόν σκοπόν δια τον οποίον υμείς ευρίσκεσθε εις την μαρτυρικήν μας νήσον δια την Ένωσιν μετά της μητρός Πατρίδος. Δια τον ίδιον σκοπόν λειτουργεί και το σωματείον μας...*¹⁵⁷. Σε κοινή συνεδρία της Ε.Ε.Ν., της Ε.Α.Λ., της Α.Τ.Ε. Π.Ε.Κ., της Σ.Π.Ε., της Κοινοτικής Αρχής και της

¹⁵⁴ 15/4/1968, Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961 - 1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσιδής Μάμμαρι, Α.Σ.Μ. και 7/4/1969, 9/4/1969, εφημερίδα ΑΓΩΝ, Λευκωσία.

¹⁵⁵ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

¹⁵⁶ Νίκος Κόσης, στο ίδιο.

¹⁵⁷ 10/10/1968, Βιβλίων Πρακτικών και Δράσεως 1961 - 1970, Ε.Ε.Ν. Ροτσιδής Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

Εκκλησιαστικής Επιτροπείας συζητήθηκε η υποστήριξη δημιουργίας και ένταξης σε *ένα και μόνον κόμματος της Δεξιάς*¹⁵⁸.

Την ίδια περίοδο ξεκίνησαν και οι προσπάθειες για την ανέγερση νέου ιδιόκτητου οικήματος¹⁵⁹. Είχε ήδη αποκτηθεί γη στο σημερινό κέντρο του χωριού απέναντι από τον ανδριάντα του ήρωα εκεί όπου βρίσκεται σήμερα το οίκημα του Σωματείου το οποίο ανεγέρθηκε τελικά τη δεκαετία του 1980. Οι προσπάθειες αφορούσαν την αναζήτηση αρχιτέκτονα και προσφορές για την επιλογή του. Το χωράφι αποκτήθηκε όταν προσεγγίστηκε η ιδιοκτήτρια της γης στην οποία ήθελαν τα μέλη του Σωματείου να κτίσουν το οίκημα. Το χωράφι άνηκε στην Ανδρονίκη πεθερά του "Καψερού", η οποία θέλοντας να το πουλήσει αποφάσισε να το "τελλαλήσει". Εξαιτίας της πολιτικής διαφωνίας με την εκκλησία που μόλις άρχιζε τότε να δημιουργείται, το Δ.Σ. αγόρασε το κομμάτι γης από την Ανδρονίκη με τη συμβολή του "τελλάλη" (πατέρα του Χριστοφή Μιχαήλ) του Πετραλλή¹⁶⁰, με στόχο ιδιόκτητο οίκημα¹⁶¹. Οι προσπάθειες για ανέγερση νέου οικήματος θα συνεχιστούν μέχρι το καλοκαίρι του 1974.

Η εισβολή του 74 όμως δεν επέτρεψε να προχωρήσει η οικοδόμηση του νέου οικήματος. Είχαν ήδη αρχίσει να εμφανίζονται τα πρώτα σημάδια του πολιτικού διχασμού. Τον Οκτώβριο του 1971 το Σωματείο αρνήθηκε εγγραφή μέλους γιατί ήταν διαφορετικών φρονημάτων και ένα χρόνο μετά επαναλαμβάνει την τακτική του με άλλο πρόσωπο που επιθυμούσε να εγγραφεί μέλος¹⁶². Φυσικά όμως κάτι τέτοιο εντασσόταν στα πλαίσια των διατάξεων του καταστατικού.

Το Νοέμβριο του 1971 δόθηκε εντολή από την αστυνομία για δημιουργία βιβλίου επισκεπτών¹⁶³. Ταυτόχρονα πρέπει να σημειωθεί η ρήξη με την εκκλησία της κοινότητας καθώς το Σωματείο απειλήθηκε από την εκκλησιαστική επιτροπή ότι θα τους κόψουν το ρεύμα¹⁶⁴, κάτι που έγινε η αφορμή για την προσπάθεια αγοράς της γης για το οίκημα. Στην επόμενη συνεδρία του Διοικητικού συμβουλίου αποφασίστηκε να σταλεί επιστολή

¹⁵⁸ 14/2/1969, στο ίδιο. Η Ε.Α.Λ. Ένωση Αγωνιστών Λευκωσίας αριθμούσε μέλη της στο χωριό. Η εμφάνιση της Α.Τ.Ε. δημιουργεί ερωτήματα αλλά συνδέεται με την επαναδραστηριοποίηση των γεωργών με άξονα την Π.Ε.Κ. Αναφέρεται επίσης η Σ.Π.Ε. (Συνεργατική Πιστωτική Εταιρεία).

¹⁵⁹ 4/8/1969, στο ίδιο.

¹⁶⁰ Χριστοφής Μιχαήλ, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, και 8/11/1971, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ. Η ολοκλήρωση του οικήματος θα γίνει εν τέλει στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Με προσπάθειες που ξεκινούν τη δεκαετία του 1970 θα αποκτηθούν και τα κομμάτια γης που σήμερα αποτελούν το ιδιόκτητο γήπεδο ποδοσφαίρου του Σωματείου και ολοκληρώθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1980 (βλ. Χριστοφής Μιχαήλ, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.).

¹⁶¹ 8/3/1973, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ. και Νικόλας Φελλάς, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

¹⁶² 8/2/1972, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹⁶³ 18/10/1971, και 8/11/1971, στο ίδιο.

¹⁶⁴ 8/11/1971, στο ίδιο. Το κτίριο ανήκε στην εκκλησία.

διαμαρτυρίας στο Μακάριο για την απόλυση των πέντε και έρανος υπέρ τους¹⁶⁵. Μια εβδομάδα μετά σε συνεδρία αναφέρεται ότι *απώτερος σκοπός και επιδίωξίς μας είναι και παραμένει η ιδέα δια την οποίαν Εκείνος (Σάββας Ροτσίδης) εθυσιάσθην "Η ΕΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΜΟΝΟΝ ΕΝΩΣΙΣ"*¹⁶⁶.

Τον Ιανουάριο του 1972 το Σωματείο αποφάσισε να λάβει μέρος σε συγκέντρωση της Ε.Σ.Ε.Α.¹⁶⁷. Τον επόμενο μήνα μέλος του Δ.Σ. εισηγήθηκε την αποπομπή μέλους της ποδοσφαιρικής ομάδας του Ροτσίδη γιατί σε αγώνα μεταξύ Ροτσίδη και Ένωσης Κοκκινοτριμιθιάς φώναζε υπέρ της Ομόνοιας Λευκωσίας. Μετά από ψηφοφορία του Δ.Σ. όμως η εισήγηση απορρίφθηκε. Σε επόμενη συνεδρία λήφθηκε απόφαση να γίνει παράκληση στα μέλη της Ε.Ε.Ν. να μην μιλούν με έντονο ύφος για πολιτικά θέματα¹⁶⁸. Στην τελευταία συνεδρία επίσης αποφασίστηκε να γίνει επίπληξη στο μέλος της Ε.Ε.Ν., Τάκη Μαννάρη γιατί έσκισε την εφημερίδα "Φιλελεύθερος"¹⁶⁹.

Τον Ιούνιο του 1972 το Σωματείο συμμετείχε σε συγκέντρωση της Ε.Σ.Ε.Α. *υπέρ της Αυτοδιάθεσης επί τη αφίξει του Γ.Γ. των Ηνωμένων Εθνών Doctor Βαλντχάιμ*. Το Δ.Σ. επίσης αποφάσισε να στείλει τηλεγράφημα στον Βαλντχάιμ στο οποίο γράφει:

Γενικόν Γραμματέα,

Ηνωμένων Εθνών

Δρ. Βαλντχάιμ

*Εθνική Ένωσις Νέων "Ροτσίδης" ...Μάμμαρι επί ιστορική υμών αφίξει εις Κύπρον, ζητεί Αυτοδιάθεσιν Κυπριακού Λαού, συμφώνως Καταστατικού Χάρτου Ηνωμένων Εθνών του οποίου ηγείσθε*¹⁷⁰.

Στο ίδιο κλίμα ήταν και η επιστολή που αποφασίστηκε να σταλεί στο νέο πρέσβη της Ελλάδας Λαγάκον: *Ευχόμεθα όπως επί των ημερών σας πραγματοποιηθεί η Ένωσις της Κύπρου μετά της Μητρός Πατρίδος δια την οποίαν όλοι οι ήρωες μας έδωσαν τη ζωή τους*¹⁷¹.

Το 1973 και ενώ η πολιτική κατάσταση στη Κύπρο γινόταν ολοένα και πιο τεταμένη, στο Μάμμαρι λόγω και της σχετικής σύμπνοιας των κατοίκων στις ιδεολογικές προσεγγίσεις υπήρχε αναβρασμός. Τον Ιανουάριο το Δ.Σ. του Σωματείου αποφάσισε να στείλει επιστολή στο Μακάριο για απονομή χάριτος στο μέλος του Σωματείου Χαράλαμπο Ασπρομάλλη, ο

¹⁶⁵ 17/11/1971, και 7/12/1971, στο ίδιο. Κατά την έντονη περίοδο 1971 - 1974 η κυβέρνηση Μακαρίου προέβη σε αρκετές απολύσεις κυρίως για πολιτικούς λόγους. Οι πέντε στους οποίους αναφέρεται η συνεδρία είναι οι πρώτοι πέντε δημόσιοι υπάλληλοι που απολύθηκαν για λόγους δημοσίου συμφέροντος.

¹⁶⁶ 23/11/1971, στο ίδιο.

¹⁶⁷ 11/1/1972, στο ίδιο. Ε.Σ.Ε.Α. (Επιτροπή Συντονισμού Ενωτικού Αγώνα).

¹⁶⁸ 29/2/1972, 8/3/1972 και 21/3/1972 στο ίδιο.

¹⁶⁹ 21/3/1972, στο ίδιο.

¹⁷⁰ 6/6/1972, στο ίδιο.

¹⁷¹ 6/9/1972, στο ίδιο.

οποίος καταδικάστηκε σε δυο μήνες φυλάκιση επειδή φώναζε υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα ενώ ήταν στρατιώτης σε στρατόπεδο της Λάρνακας. Παράλληλα, αποφασίστηκε εορτασμός του Δημοψηφίσματος με προσκεκλημένους ομιλητές της Ε.Σ.Ε.Α.¹⁷².

Τον επόμενο μήνα με αφορμή ομιλία του Μακάριου, το Δ.Σ. του Σωματείου αποφάσισε να στείλει και να δημοσιεύσει την παρακάτω επιστολή:

Μακαριώτατε,

Το Δ.Σ. της Έ.Ε.Ν. "Ροτσίδης" Μάμμαρι συνελθόν εκτάκτως σήμερον 8/2/1973 αποφάσισεν ομοφώνως, όπως διαμαρτυρηθή εντονότατα δια τις αβάσιμους και ψευδείς ισχυρισμούς σας δια των οποίων κατά την σημερινήν σας ομιλίαν ενώπιον της ερυθράς συνάξεως απεκαλέσατε τους Ενωτικούς ως "νεκροθάπτας της Ενώσεως"

Νεκροθάπτας της Ενώσεως εν τη πραγματικότητα είσθε εσείς, τούτο δε αποδεικνύεται από την όλην πολιτική σας κατά την 13ετή διακυβέρνηση της νήσου.

Η επιστολή συνεχίζεται με τη στήριξη του Δ.Σ. στο Γεώργιο Γρίβα¹⁷³.

Η επιστολή δημοσιεύτηκε και δημιούργησε κακό προηγούμενο στις σχέσεις της κυβέρνησης με μέλη του Σωματείου. Ο Γεώργιος Βασιλειάδης, πρόεδρος της Ε.Σ.Ε.Α. την επομένη μέρα συνάντησε το Χριστοφή Μιχαήλ στην υπεραγορά Πουρκούρα και τον επέπληξε γιατί δε θεώρησε την κίνηση σωστή¹⁷⁴. Λίγο αργότερα την ίδια μέρα ο Μιχαήλ συνελήφθη από αστυνομικούς με την κατηγορία της κλοπής¹⁷⁵. Είχαν ήδη προηγηθεί σε κάποιες περιπτώσεις απειλών από αστυνομικούς προς Μαρμαρίτες, η σύλληψη του Ασπρομάλλη και επισκέψεις σε σπίτια της κοινότητας για έρευνα¹⁷⁶. Επιπλέον, η οικογένεια Ροτσίδη απέστειλε επιστολή στον τύπο με την οποία διαφωνούσε με τη γραμμή της Ε.Ε.Ν. δηλώνοντας ότι οι απόψεις του Σωματείου δεν εκφράζουν την οικογένεια Ροτσίδη¹⁷⁷. Το Σωματείο κάλεσε την οικογένεια Ροτσίδη σε συζήτηση, όμως δημιουργήθηκε ρήξη στις σχέσεις του Σωματείου και της οικογένειας καθώς δεν συμφώνησαν. Η ρήξη σταμάτησε

¹⁷² 18/1/1973 και 11/1/1973, στο ίδιο. Πρόκειται για το δημοψήφισμα του 1949 για την Ένωση με την Ελλάδα.

¹⁷³ 8/2/1973, στο ίδιο και 9/2/1973, εφημερίδα Μεσημβρινή, Γνώμη και ΜΑΧΗ, Λευκωσία. Η επιστολή δημοσιεύτηκε όπως ακριβώς είναι καταγεγραμμένη στα Πρακτικά.

¹⁷⁴ Χριστοφής Μιχαήλ, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ. Ο Βασιλειάδης ήταν πρόεδρος της ΕΣΕΑ και ήταν πελάτης στην υπεραγορά όπου εργαζόταν ο Μιχαήλ. Του είπε χαρακτηριστικά: *ποιοι είσαστε εσείς που θέλετε να τα βάλετε με το Μακάριο αφού δεν ξέρετε από πολιτικά.*

¹⁷⁵ Χριστοφής Μιχαήλ, στο ίδιο. Συνελήφθη όπως ανέφερε την ίδια μέρα γιατί μιλούσε με τον Βασιλειάδη. Τον κατηγορήσαν για κλοπή. Την ίδια μέρα αφέθηκε ελεύθερος.

¹⁷⁶ Χριστοφής Μιχαήλ, Ανδρέας Πούλλακος, στο ίδιο και 19/7/1973, εφημερίδα Γνώμη, Λευκωσία (αναφέρεται η σύλληψη του Ντίνου Γωγάκη, γραμματέα της Ε.Ε.Ν. «Ροτσίδη»).

¹⁷⁷ 11/2/1973, Εφημερίδα Φιλελεύθερος, ΜΑΧΗ, ΑΓΩΝ, Λευκωσία και 15/2/1973 Γνώμη, Μεσημβρινή, Λευκωσία.

προσωρινά καθώς το Δ.Σ. προτίμησε να μην απαντήσει, εφόσον θεώρησε ότι απαντούσε η ίδια η εφημερίδα "Μεσημβρινή" με άρθρο της¹⁷⁸.

Στο πλαίσιο του αναβρασμού που επικρατούσε δημιουργήθηκε και η ρήξη με τον ιερέα του χωριού Παπαπαναγιώτη Ιωάννου. Το Σωματείο στήριξε ήδη τους τρεις μητροπολίτες με απόφαση τακτικής συνεδρίας το Μάρτη του 1973¹⁷⁹. Η εκκλησιαστική επιτροπή αποφάσισε να τον παύσει σε συνεννόηση με την Ε.Ε.Ν. «Ροτισίδης», την Ε.Σ.Ε.Α. Μάμμαρι και την Α.Τ.Ε. Π.Ε.Κ. Μάμμαρι¹⁸⁰. Ο Παπαπαναγιώτης Ιωάννου μνημόνευε τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο και ενώ είχε δημιουργηθεί ήδη σε παγκύπριο επίπεδο το "σχίσμα" στην εκκλησία. Η μεγάλη μερίδα των κατοίκων του χωριού παρόλη την εκτίμηση¹⁸¹ προς τον ιερέα, τον πίεζε να μνημονεύει τους τρεις μητροπολίτες, Πάφου Γεννάδιο, Κιτίου Άνθιμο και Κυρηναίος Κυπριανό. Όπως προκύπτει και από τις μαρτυρίες, δημιουργήθηκε θόρυβος κατά τη μνημόνευση του Μακαρίου και φραστικό επεισόδιο στην εκκλησία εναντίον του ιερέα. Όπως αναφέρει η εφημερίδα "Πατρίς" *...ούτος κατά την χθεσινή λειτουργία εμνημόνευσε τον Μούσκο, σύσσωμο το εκκλησίασμα απεχώρησε. ΟΥΔΕΙΣ παρέμεινε εντός του ναού... σχετικώς ενημερώθη... ο τοποτηρητής του Αρχιεπισκοπικού Θρόνου*¹⁸². Ακολούθησε η παύση του από την εκκλησιαστική επιτροπή. Το επεισόδιο συζητήθηκε και σχολιάστηκε έντονα από όλη την κοινότητα και όπως αναφέρθηκε στις προσωπικές συνεντεύξεις δεν υποστήριζαν όλοι οι κάτοικοι του χωριού την παύση του ιερέα¹⁸³.

Εννέα μέρες μετά το επεισόδιο στην εκκλησία, ο πρόεδρος του Σωματείου Χριστόδουλος Ιωάννου (Μπακάλης) κακοποιήθηκε μαζί με τον Μαρμαρίτη υπάλληλο της Σ.Ε.Κ. Γεώργιο Ευαγόρου, επίσης μέλος της Ε.Ε.Ν., από άγνωστα πρόσωπα στο δρόμο Γερολάκκου - Μάμμαρι. Σύμφωνα με τις προφορικές μαρτυρίες, ο ξυλοδαρμός έγινε από ανθρώπους του Μακαρίου και είχαν στόχο τον Χριστόδουλο Ιωάννου, ο οποίος διαφωνούσε έντονα με την πολιτική του. Εκείνο το απόγευμα ο Ευαγόρου έτυχε να συνταξιδεύει με τον

¹⁷⁸ 13/2/1973, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτισίδης Μάμμαρι Α.Σ.Μ. και 15/2/1973 Γνώμη, Μεσημβρινή, Λευκωσία. Η Μεσημβρινή κατηγόρησε όργανα της κυβέρνησης ότι παραπλάνησαν τη μητέρα του ήρωα Σάββα Ροτισίδη ώστε να υπογράψει τη δήλωση εναντίον του Σωματείου.

¹⁷⁹ 15/3/1973, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτισίδης Μάμμαρι Α.Σ.Μ. και 19/3/1973 Μεσημβρινή, Λευκωσία

¹⁸⁰ 27/5/1973, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτισίδης Μάμμαρι Α.Σ.Μ. και 28/5/1973 εφημερίδα Πατρίς και Θάρρος, Λευκωσία. Παρόμοια περιστατικά καταγράφονται από τον Τύπο της εποχής σε όλη την Κύπρο. (βλ. εφημερίδα ΑΓΩΝ, Μεσημβρινή, Μάχη, Φιλελεύθερος, Απρίλιος - Μάιος 1973).

¹⁸¹ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, Χριστοφής Μιχαήλ, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ. (Σε συνεδρίαση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Κύπρου το 1972 οι τρεις μητροπολίτες, Πάφου Γεννάδιος, Κιτίου Άνθιμος και Κυρηναίος Κυπριανός ζήτησαν από το Μακάριο να παραιτηθεί από την προεδρία επειδή η ιδιότητα του ως αρχιεπίσκοπου δεν μπορούσε να συνάδει με αυτήν του προέδρου. Αυτός διαφώνησε και η εκκλησία της Κύπρου χωρίστηκε στα δύο. Η διαφωνία δίχασε το λαό που έφτασε να λειτουργείται σε διαφορετικές εκκλησίες.) (βλ. και Αντρέας Πούλλακκος, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.).

¹⁸² 28/5/1973 εφημερίδα Πατρίς, Λευκωσία

¹⁸³ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, Χριστοφής Μιχαήλ, Αντρέας Πούλλακκος, στο ίδιο.

Ιωάννου από τη Λευκωσία προς Μάμμαρι¹⁸⁴. Το συμβούλιο του Σωματείου καταδίκασε μαζί με τη Χωρητική Αρχή, την εκκλησιαστική επιτροπή, τη Σ.Π.Ε., και άλλους φορείς της κοινότητας το περιστατικό ζητώντας τη σύλληψη και τιμωρία των δραστών¹⁸⁵. Δυο μήνες μετά, το κατάστημα που διατηρούσε ο Χριστόδουλος Ιωάννου στον Άγιο Δομέτιο πυρπολήθηκε από άγνωστους και πάλι¹⁸⁶. Μετά τον ξυλοδαρμό του προέδρου το Σωματείο άρχισε να αδρανεί στις υποχρεώσεις του¹⁸⁷.

Στα τέλη Σεπτεμβρίου του ίδιου χρόνου ανέλαβε καινούργιο Διοικητικό Συμβούλιο με πρόεδρο το Γεώργιο Μιχαήλ. Το μνημόσυνο του Σάββα Ροτσίδη οργανώθηκε στο Μάμμαρι σε συνεργασία με τον Απόλλωνα Αγριδιών¹⁸⁸. Στην οργάνωση του μνημósυνου συμμετείχαν σε σύσκεψη τόσο η οικογένεια Ροτσίδη, δείγμα προσωρινής ομαλοποίησης της σχέσης των δύο πλευρών, όσο και ο κοινοτάρχης Ευαγόρας Προκοπίου, ως εκπρόσωπος της Χωρητικής Αρχής¹⁸⁹.

Τον Ιανουάριο του 1974 το Δ.Σ. του "Ροτσίδη" αποφάσισε να στείλει συλλυπητήριο γράμμα στη σύζυγο του Γεώργιου Γρίβα για το θάνατο του στις 27/01/1974. Ταυτόχρονα αποφάσισε να συμμετάσχει με όσο το δυνατό περισσότερα μέλη σε λαϊκό προσκύνημα στην κηδεία του¹⁹⁰. Τρεις μέρες μετά το Δ.Σ. αποφάσισε να στείλει διαμαρτυρία στο ΡΙΚ για τη στάση που τήρησε όσον αφορούσε την κηδεία του Γρίβα¹⁹¹. Εις μνήμη του Γεώργιου Γρίβα το Δ.Σ. πρότεινε να δοθεί ετήσια υποτροφία σε άπορο μαθητή της κοινότητας¹⁹².

Η περίοδος πριν από την Τουρκική εισβολή κλείνει με τελευταία καταγεγραμμένη ημερομηνία τη 17η Μαΐου του 1974. Κατά τη συνεδρία αυτή συζητήθηκε το θέμα της ένταξης του Σωματείου στην ΚΟΠ. Για να επιτευχθεί η ένταξη το Σωματείο θα έπρεπε να έχει ιδιόκτητο γήπεδο που πληρούσε τα κριτήρια της ΚΟΠ. Συζητήθηκε να ζητηθεί από την

¹⁸⁴ 6/6/1973, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι και Ευάγγελος Κοτζιάπαισης, Χριστοφής Μιχαήλ, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ. και 7/6/1973, εφημερίδα Γνώμη, Μεσημβρινή, Εθνική και ΑΓΩΝ. Το θέμα συζητήθηκε (όπως αναφέρει ο ΑΓΩΝ στην πρώτη σελίδα) ανάμεσα στα άλλα μεταξύ του Μακάριου και του Λαγάκου, οι οποίοι είχαν συνάντηση την επομένη του περιστατικού. Σε όλες τις εφημερίδες υπάρχουν εκτενή ρεπορτάζ για το περιστατικό, στο οποίο αναφέρεται ότι ο Ευαγόρου δεν είχε ανάμειξη και ο στόχος ήταν ο Ιωάννου. Η ΣΕΚ εξέδωσε ανακοίνωση καταδικάζοντας το συμβάν. Σύμφωνα με τις προφορικές μαρτυρίες οι δράστες ήταν αστυνομικοί, μέλη του εφεδρικού. Οι εφημερίδες αποκάλεσαν τους δράστες "γενίτσαρους", "ανθελωτικούς" και "παρακρατικά καθάρματα". Ο Χριστόδουλος Ιωάννου παρέμεινε στο νοσοκομείο αρκετούς μήνες και υποβλήθηκε σε εγχειρήσεις.

¹⁸⁵ 6/6/1973, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹⁸⁶ 2/8/1973, στο ίδιο και Χριστοφής Μιχαήλ οπτικοακουστικό υλικό 2012, Α.Σ.Μ. και 28/7//1973 Μάχη και Εθνική, 29/7/1973 εφημερίδα ΑΓΩΝ. Ανάμεσα σε 43 εκρήξεις και πυρπολισμούς που έγιναν εκείνη την μέρα καταγράφεται και ο πυρπολισμός του καταστήματος του Μπακάλη.

¹⁸⁷ 20/9/1973, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

¹⁸⁸ 1/11/1973, στο ίδιο.

¹⁸⁹ 8/11/1973, στο ίδιο.

¹⁹⁰ 28/1/1974, στο ίδιο.

¹⁹¹ 31/1/1974, στο ίδιο.

¹⁹² 28/2/1974, στο ίδιο.

ομάδα του Ηρακλή Γερολάκκου να χρησιμοποιείται το γήπεδό τους έως ότου δημιουργηθεί ιδιόκτητο γήπεδο¹⁹³.

Η Τουρκική εισβολή διέκοψε τη λειτουργία της Ε.Ε.Ν. "Ροτσίδης" για περίπου ένα χρόνο. Το ογδόντα τοις εκατό της γεωργικής γης του Μάμμαρι καταλήφθηκε από τα Τουρκικά στρατεύματα τα οποία σταμάτησαν μόλις ένα χιλιόμετρο από τα βορειότερα σπίτια της κοινότητας.

Στις 31/8/1975 μετά από παγκοινοτική συνέλευση που προέδρευε ο Γιώργος Κλεάνθους ορίστηκε πενταμελής προσωρινή επιτροπή με στόχο την επαναδραστηριοποίηση του Σωματείου. Τα μέλη της επιτροπής ήταν ο κοινοτάρχης Ευαγόρας Προκοπίου, ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης, ο Κώστας Χριστοφόρου, ο Φίλιππος Ιωάννου και ο Αιμίλιος Χριστοφή. Στόχος της επιτροπής ήταν η εγγραφή μελών και η διεξαγωγή των εκλογών στις 14/9/1975¹⁹⁴. Στις εκλογές που ακολούθησαν, ως πρόεδρος αναδείχθηκε ο Χριστόδουλος Ιωάννου¹⁹⁵.

Με την επαναλειτουργία του Σωματείου και δεδομένη την εισβολή και κατοχή του τριαντατρία τοις εκατό του νησιού το Σωματείο αποφάσισε να κρατήσει αποστάσεις από τις πολιτικές γραμμές. Έτσι, σε εισήγηση μέλους του Δ.Σ. να σταλεί γράμμα συμπαράστασης στο Μακάριο πριν από επίσκεψη του στον Ο.Η.Ε. *απερρίφθη από το Δ.Σ. δια να μην αποτελέση τούτο προηγούμενον δια συμμετοχήν του σωματείου ως προς τας πολιτικές πεποιθήσεις, εις κομματισμούς*¹⁹⁶. Δύο μήνες μετά έγινε εισήγηση που αφορούσε την ελεύθερη είσοδο των κομμουνιστών και σοσιαλιστών στο οίκημα¹⁹⁷.

Παρόλα αυτά δημιουργήθηκε ρήξη ξανά με την οικογένεια Ροτσίδη, καθώς το Σωματείο ετοιμαζόταν να οργανώσει το μνημόσυνο του ήρωα. Κάλεσαν την ποδοσφαιρική ομάδα των Αγριδιών σε φιλικό ποδοσφαιρικό αγώνα και ετοίμαζαν σεμνή τελετή. Η οικογένεια Ροτσίδη προχώρησε όμως μόνη της στη διοργάνωση του μνημósυνου. Το Σωματείο παρόλο που θεώρησε ότι παραγνωριζόταν από τους συγγενείς συμμετείχε στο μνημόσυνο με εκπροσώπους και με το λάβαρο του¹⁹⁸.

Τον επόμενο χρόνο το Συμβούλιο αποφάσισε να πλησιάσει τους συγγενείς του ήρωα για να συνεργαστούν για την τέλεση του μνημósυνου. Οι συγγενείς αρνήθηκαν έντονα

¹⁹³ 17/5/1974, στο ίδιο.

¹⁹⁴ 31/8/1975, στο ίδιο. Αξίζει να σημειωθεί ότι η παρουσία και συνεργασία του Ευαγόρα Προκοπίου, κοινοτάρχη του χωριού για πάνω από τρεις δεκαετίες, με το Σωματείο ήταν συνεχής και αξιόλογη.

¹⁹⁵ 16/9/1975, στο ίδιο.

¹⁹⁶ Χ.η. (πριν από την συνεδρία στις 11/10/1975), στο ίδιο.

¹⁹⁷ Χ.η. (πριν από συνεδρία 13/12/1975), στο ίδιο. Δεν υπάρχει απόφαση για τη συγκεκριμένη εισήγηση.

¹⁹⁸ 8/11/1975, στο ίδιο. (βλ. και επόμενη συνεδρία χ.η.) και 26/11/1975, Μάχη, Λευκωσία. Αναφέρεται ότι μέλη του Σωματείου παρευρίσκονταν στο μνημόσυνο.

οποιαδήποτε συζήτηση και σχέση με το Σωματείο και επέμειναν στην τέλεσή του μνημόσυνου από την οικογένεια¹⁹⁹. Το μνημόσυνο του 1976 θα γινόταν στα Αγρίδια και το Σωματείο "Ροτσίδης" αποφάσισε να συμμετάσχει μόνο αν κληθεί και από τα δύο Σωματεία των Αγριδιών (Ροτσίδης Αγριδιών και Απόλλων Αγριδιών), γιατί δεν ήθελε να δημιουργηθεί ρήξη με κάποιο από τα δύο σε περίπτωση που γίνουν δύο ξεχωριστά μνημόσυνα μεταξύ των δύο Αγριδιώτικων Συλλόγων. Κάτι τέτοιο είχε γίνει στα Αγρίδια το 1974 όταν τα δύο ορεινά Σωματεία διαφώνησαν και είναι ενδεικτικό της κατάστασης που είχε δημιουργηθεί σε παγκύπριο επίπεδο την περίοδο 1973- 1974²⁰⁰.

Λίγες μέρες μετά ο Αντρέας Ροτσίδης, αδερφός του ήρωα κάλεσε μέλη του Σωματείου να παρευρεθούν όλοι μαζί στο μνημόσυνο στα Αγρίδια. Το Δ.Σ. αφού συζήτησε το θέμα αποφάσισε σε συνεννόηση με τον Ανδρέα Ροτσίδη να ερευνήσουν την κατάσταση που υπάρχει στα Αγρίδια. Αφού πληροφορήθηκαν ότι το μνημόσυνο θα οργανωθεί από τον Απόλλωνα Αγριδιών αλλά θα συμμετάσχει και ο Ροτσίδης Αγριδιών (χωρίς πρόβλημα στις μεταξύ τους σχέσεις), αποφασίστηκε η εκπροσώπηση του Σωματείου και της κοινότητας στο μνημόσυνο εκεί²⁰¹.

Την ίδια περίοδο δημιουργήθηκε και ένα άλλο ζήτημα, καθώς ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης θέλησε να αναρτήσει φωτογραφία του Μακάριου στο χώρο του Σωματείου χωρίς την άδεια του Δ.Σ.. Το Δ.Σ. κάλεσε τον Κοτζιάπαση σε διάλογο. Ο Κοτζιάπασης σύμφωνα με το Συμβούλιο δεν έδωσε ικανοποιητική απάντηση²⁰². Σύμφωνα με τον ίδιο, παρόλο που συμφωνούσε με την ιδεολογική γραμμή που ακολουθήθηκε από την ίδρυση της Ε.Ε.Ν., θεωρούσε ότι δεν έπρεπε το Σωματείο να είναι απόλυτο και εναντίον του Μακάριου²⁰³. Το Δ.Σ. σεβόμενο τις απόψεις και την παρέμβαση του Κοτζιάπαση, ο οποίος ήταν από τα ιδρυτικά στελέχη του Ροτσίδη, έθεσε το θέμα σε ψηφοφορία. Μετά από ισοψηφία αποφασίστηκε να μην τοποθετηθεί η φωτογραφία αφού μέτρησε η νικώσα ψήφος του προέδρου²⁰⁴. Η φωτογραφία τελικά του αρχιεπισκόπου Μακαρίου τοποθετήθηκε μετά από πρόταση των Πούλλακκου και Ανδρέα Πλατή και μετά από απόφαση του Δ.Σ. στις 15/2/1976²⁰⁵.

¹⁹⁹ 7/11/1976, στο ίδιο.

²⁰⁰ 14/11/1976, στο ίδιο.

²⁰¹ 14,17,19/11/1976, στο ίδιο.

²⁰² Χ.η. (πριν από συνεδρία της 13/12/1975), στο ίδιο.

²⁰³ Ευάγγελος Κοτζιάπασης, Χριστοφής Μιχαήλ, Αντρέας Πούλλακκος, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

²⁰⁴ Χ.η. (πριν από συνεδρία της 13/12/1975), Πρακτικά Συνεδριάσεων 1970 - 1977, Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι, Α.Σ.Μ.

²⁰⁵ 15/2/1976, στο ίδιο.

Τον Ιανουάριο του 1976 έγινε προσπάθεια επανίδρυσης της Α.Τ.Ε. με την ονομασία Α.Τ.Ε. Αναγέννησις. Την ιδέα ανέλαβε να υλοποιήσει ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης και ο Ευαγόρας Προκοπίου. Το συμβούλιο του Ροτσίδα αρχικά διαφώνησε με πρόταση για συστέγαση αλλά μετά από συζήτηση συμφώνησε. Απαραίτητοι όροι ήταν α) οι σκοποί της Α.Τ.Ε. να είναι γεωργικοί και κτηνοτροφικοί, β) τα μέλη της Α.Τ.Ε. να είναι γεωργοί και κτηνοτρόφοι, γ) τα μέλη της Α.Τ.Ε. να είναι και μέλη του Ροτσίδα²⁰⁶. Η ιδέα τελικά δεν υλοποιήθηκε.

Το 1977 η κατάσταση στο Σωματείο ομαλοποιήθηκε. Στις 29/5/1977 το Δ.Σ. απέστειλε επιστολή συμπαράστασης στον αρχιεπίσκοπο Μακάριο και τρεις μήνες μετά όταν ο Μακάριος πέθανε οι σημαίες στο χωριό υψώθηκαν μεσίστιες και στάλθηκαν συλλυπητήρια²⁰⁷. Οι διαφωνίες εναντίον της πολιτικής Μακαρίου δεν είχαν φυσικά εκλείψει. Επικράτησε όμως η νηφαλιότητα, κάτι που έλειπε όχι μόνο από την κοινότητα Μάμμαρι αλλά και από όλη την Κύπρο τη δύσκολη περίοδο από το 1960 μέχρι το 1974.

Χαρακτηριστικό της τελευταίας περιόδου από το 1977 μέχρι το 1979 ήταν η στροφή στο ποδόσφαιρο και στη νεολαία. Το ποδόσφαιρο έπαιζε σε όλα τα χρόνια λειτουργίας του Ροτσίδα πρωταρχικό ρόλο. Τη δεκαετία του 1970 όμως υπήρξαν οι πολλές επιτυχίες της ομάδας στο πρωτάθλημα της ΕΠΟΠΛ, στο οποίο ήταν ενταγμένος ο Ροτσίδης από το 1962²⁰⁸. Αντίστοιχα δραστηριοποιήθηκε η νεολαία με το Μαθητικό Όμιλο προσπαθώντας να δημιουργήσει νέο κλίμα στο Σωματείο²⁰⁹. Διενεργήθηκαν έρανοι για τους σεισμοπαθείς Θεσσαλονίκης²¹⁰ και οργανώθηκαν από τους νέους της κοινότητας τόσο οι εθνικές γιορτές και τα μνημόσυνα όσο και η παράσταση του θεατρικού "Χαρτοπαίχτρα"²¹¹. Η πρεμιέρα της παράστασης όμως αναβλήθηκε εξαιτίας του θανάτου της Ελένης Καρπασίτη - φοιτήτριας και μέλους του Μαθητικού Ομίλου - στην Ελλάδα σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα στη Θεσσαλονίκη²¹². Η παράσταση ανέβηκε είκοσι μέρες μετά και σηματοδοτεί την καινούργια περίοδο στην οποία έμπαινε το Σωματείο.

Τη δεκαετία του 1980 θα αναλάβουν τα ηνία του Σωματείου νέα μέλη όπως ο Νίκος Σταμάτης, ο Λάκης Χατζηκυριάκου οι οποίοι παντρεύτηκαν στο Μάμμαρι αλλά και παλιά

²⁰⁶ 1/2/1976, στο ίδιο.

²⁰⁷ 29/5/1977, Βιβλίων Πρακτικών και δράσεως 1977 - 1979, Α.Σ.Μ.

²⁰⁸ Ποδοσφαιρικό Αρχείο ΕΠΟΠΛ και Δελτία Επιστολών Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης 1962 -1963. Για τη συμμετοχή της ποδοσφαιρικής ομάδας Ροτσίδα βλ. Παράρτημα.

²⁰⁹ 15/10/1978, Βιβλίων Πρακτικών και δράσεως 1977 - 1979, Α.Σ.Μ.

²¹⁰ 4/10/1978, στο ίδιο.

²¹¹ 15/3/1979, και 28/4/1979, στο ίδιο.

²¹² 7/4/1979, στο ίδιο.

μέλη, νεαρά σε ηλικία όπως ο Ντίνος Γωγάκης, ο Σπύρος Ελευθερίου, ο Σωτήρης Σωτηρίου και ο Τάκης Μαννάρης.

Επίλογος

Στην περίπτωση του Μάμμαρι αρχικά θα πρέπει να εξεταστεί η ίδρυση και η διάλυση μέσα σε λίγα χρόνια του Μορφωτικού Συλλόγου. Η δράση του και τα κίνητρα του, όπως έχει αναφερθεί, ήταν πιο ελκυστικά για τους νέους. Γιατί διαλύθηκε; Σημαντικό παράγοντα σε αυτό έπαιξε η ίδρυση του Θ.Ο.Ι. το 1949, το οποίο αποδυνάμωσε τον Μορφωτικό Σύλλογο και η στροφή προς την εκκλησία. Την ίδια στιγμή η Α.Τ.Ε. δραστηριοποιήθηκε περισσότερο με τη συμμετοχή των νέων. Ταυτόχρονα θα πρέπει να αναφερθεί η δράση του δάσκαλου Χριστόδουλου Γωγάκη, ο οποίος επισκεπτόταν τους κατοίκους του χωριού με βιβλία και εφημερίδες επηρεάζοντας τους ιδεολογικά. Την ίδια στιγμή σημαντικό ρόλο έπαιξε και ο Χριστόδουλος Ιωάννου (Μπακάλης) ο οποίος διατηρούσε μπακάλικο στο χωριό τη δεκαετία του 1950. Ο Ιωάννου πουλούσε όπως συνηθιζόταν σε αρκετές περιπτώσεις εκείνη την περίοδο, τα προϊόντα του με τη μέθοδο "βερεσέ", με αποτέλεσμα πολλοί κάτοικοι να είναι υποχρεωμένοι σε αυτόν και να επηρεάζονται πιο εύκολα από τις απόψεις του²¹³.

Η ίδρυση της Α.Τ.Ε. η οποία τροχοδρομήθηκε από τη γενικότερη ίδρυση των Α.Τ.Ε. Π.Ε.Κ. σε όλη την Κύπρο στόχευε στην εξυπηρέτηση των αγροτών της περιοχής. Ήταν όμως το αντίβαρο στη δραστηριοποίηση του ΑΚΕΛ και των ιδρύσεων των Μορφωτικών Συλλόγων. Η πορεία των τοπικών κοινωνικών δρώμενων δεν υποδήλωνε αρχικά την μετέπειτα εξέλιξη. Η ίδρυση του Θ.Ο.Ι. και η δραστηριοποίηση των ενωτικών παραγόντων εξάλειψε οποιεσδήποτε διαφωνίες ως προς τις αλυτρωτικές επιδιώξεις των κατοίκων. Η δραστηριοποίηση της Α.Τ.Ε. δημιούργησε σε συνάρτηση με την ίδρυση του Θ.Ο.Ι. ένα δυνατό πυρήνα με τον οποίο συμπορεύτηκε όλη η κοινότητα. Η συστέγαση των δύο Σωματείων, η συνεργασία και οι κοινές επιδιώξεις σφράγισαν την τοπική κοινωνία για δύο δεκαετίες.

Ταυτόχρονα η προσφορά σε τοπικό επίπεδο της συνεργασίας των δύο συλλόγων αποτελούσε παράγοντα σύσφιξης των τοπικών δεσμών. Τόσο η συνεργασία στον αθλητισμό, η κοινή διοργάνωση και εκπροσώπηση στις εθνικές εκδηλώσεις, η συνεργασία στην οικοδόμηση του νέου Σωματείου το 1953 όσο και η κατασκευή του υδροδοτικού δικτύου αποδεικνύουν την αγαστή πορεία των κατοίκων του χωριού. Παράλληλα, η συνεργασία με τους άλλους φορείς της κοινότητας, όπως ήταν το δημοτικό σχολείο και η Χωρητική Αρχή, υποδηλώνουν το κλίμα συμπόρευσης που υπήρχε.

²¹³ Νίκος Σταμάτης, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ. Ο Νίκος Σταμάτης παρόλο που δε συμμετείχε στις δραστηριότητες του Σωματείου την περίοδο που εξετάζουμε, διετέλεσε πρόεδρος της Ε.Ε.Ν. για περίπου 17 χρόνια κατά τις δεκαετίες 1980 και 1990 και αποτέλεσε σημαντική πηγή πληροφοριών.

Ο βαθύτερος στόχος των δύο Συλλόγων, όπως διαφαίνεται από τα Πρακτικά και τις συνεντεύξεις, ήταν η ένωση με την Ελλάδα. Κάτι τέτοιο βρισκόταν σε πλήρη ταύτιση με τις παγκύπριες εθνικές επιδιώξεις της περιόδου 1940 - 1960, έτσι όπως ορίστηκαν τόσο από την Εθναρχία όσο και από τον αγώνα της ΕΟΚΑ. Χαρακτηριστική είναι η συμμετοχή αρκετών Μαμμαριτών, μελών και των δύο Σωματείων που συμμετείχαν στον απελευθερωτικό Αγώνα.

Είναι λοιπόν εύκολο να αντιληφθεί κανείς ότι η ίδρυση του Σωματείου της Εθνικής Ένωσης Νέων Μάμμαρι "Ροτσίδης" δρομολογήθηκε από την πορεία των τοπικών δυνάμεων οι οποίες κινούνταν παράλληλα. Ο θάνατος του ήρωα έδωσε το έναυσμα για την ίδρυση του Σωματείου. Η μετονομασία ή η ίδρυση άλλων Σωματείων με υιοθέτηση ονομάτων ηρώων της ΕΟΚΑ σε όλη την Κύπρο συνέτεινε και στην περίπτωση του Μάμμαρι.

Η ίδρυση του Σωματείου "αγκαλιάστηκε"²¹⁴ από όλους τους κατοίκους του χωριού. Η διαφωνία η οποία καταγράφεται στα Πρακτικά της πρώτης ιδρυτικής συνέλευσης από το Χριστόδουλο Γωγάκη έγκειτο κυρίως στις αμφιβολίες του για την ωριμότητα της σκέψης για ίδρυση του νέου Σωματείου. Το γεγονός ότι προήδρευε αυτής της συνέλευσης μπορεί να ερμηνευτεί ως προσπάθεια εκ μέρους του να ελέγξει τα πράγματα και να τροchioδρομήσει διαδικασίες που ίσως πίστευε ο ίδιος ότι θα ήταν προς όφελος τόσο της κοινότητας όσο και της προόδου του νέου Σωματείου. Η αποχώρηση του από τη συνέλευση ουσιαστικά έδωσε χώρο σε νεότερους να δράσουν και να δημιουργήσουν τον πυρήνα γύρω από τον οποίο συσπειρώθηκε η Ε.Ε.Ν. τα επόμενα χρόνια παρόλο που η παρουσία του ήταν έντονη στα κοινά του χωριού μέχρι το θάνατό του τη δεκαετία του 1980²¹⁵.

Το Σωματείο Ροτσίδης αποτελεί τον άξονα γύρω από τον οποίο πορεύτηκε η τοπική κοινωνία για πενήντα χρόνια. Κατά τις πρώτες δύο δεκαετίες ο Σύλλογος πέρα από το εθνικό θέμα αποπειράθηκε να αναπληρώσει το κενό των άλλων δύο Σωματείων. Δεν ήταν δύσκολο όπως φάνηκε. Σε αυτό συντέλεσαν οι κοινές αλυστρωτικές επιδιώξεις αλλά και η καλή συνεργασία όλων των φορέων της κοινότητας. Η διοργάνωση θεσμών όπως τα "Ροτσίδεια", ο χορός της μαύρης αγκινάρας, η βράβευση μαθητών και αθλητών αλλά και η συνεχής προσπάθεια για ένταξη και καθοδήγηση των νέων της κοινότητας σκιαγραφούν το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινήθηκε το Σωματείο. Ταυτόχρονα, η ενασχόληση με το ποδόσφαιρο και οι επιτυχίες της δεκαετίας του 1970 αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα προσέλκυσης των Μαμμαριτών στα κοινά.

²¹⁴ Νίκος Φελλάς, στο ίδιο

²¹⁵ Ντίνος Γωγάκης και Νίκος Σταμάτης, στο ίδιο. Όπως αναφέρεται ο Χριστόδουλος Γωγάκης βρισκόταν παρών σε όλες τις εκδηλώσεις του Σωματείου συμμετέχοντας διακριτικά όπως και ο Ευαγόρας Προκοπίου, κοινοτάρχη. Ο Γωγάκης ταυτόχρονα συνήθιζε να επιθεωρεί τις αναρτημένες ανακοινώσεις του Δ.Σ. και να διορθώνει τα ορθογραφικά λάθη.

Δύο προσωπικότητες σφράγισαν την πορεία του Σωματείου τις πρώτες δεκαετίες λειτουργίας του: ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης και ο Χριστόδουλος Ιωάννου (Μπακάλης). Ο πρώτος ήταν εμπνευστής της ίδρυσης του Σωματείου και πρόεδρος για έξι θητείες την περίοδο 1961 - 1970. Ο δεύτερος ο οποίος ήταν συγκρατούμενος με τον Κοτζιάπαση στα κρατητήρια Κοκκινοτριμιθιάς το 1959 διετέλεσε πρόεδρος τρεις φορές μέχρι το 1972. Ο Ιωάννου αποτέλεσε φορέας πιο έντονων ενωτικών επιδιώξεων από τον Κοτζιάπαση. Παρόλο που ο ιδεολογικός στόχος του Σωματείου την περίοδο 1960 - 1974 ήταν η ένωση με την Ελλάδα και στηριζόταν από όλα τα συμβούλια τα οποία είχαν εκλεγεί, ο Κοτζιάπασης αντιμετώπιζε τις διαφωνίες με τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο με επιφύλαξη και αποτελούσε φορέα συναίνεσης. Αντίθετα, οι θέσεις του Χριστόδουλου Ιωάννου όπως φαίνεται μέσα από τα Πρακτικά και τις συνεντεύξεις ήταν πιο έντονες. Εξαιτίας των πεποιθήσεων του ο Ιωάννου δέχθηκε επίθεση, ξυλοκοπήθηκε και αργότερα το μπακάλικο του πυρπολήθηκε.

Οι τάσεις οι οποίες είχαν διαμορφωθεί την περίοδο 1970 - 1974 στο Μάμμαρι ήταν τρεις. Η πρώτη ήταν αυτή των αδιάλλακτων τους οποίους εκπροσωπούσε ο Χριστόδουλος Ιωάννου. Αυτοί διακήρυτταν υπέρ της *Ένωσης και μόνον Ένωσης* και ήταν κάθετα εναντίον του Μακαρίου. Η δεύτερη τάση ήταν αυτή των ενωτικών, οι οποίοι ήταν πιο συμβιβαστικοί και νηφάλιοι απέναντι στην πολιτική Μακαρίου. Θεωρούσαν ότι δεν έπρεπε να διαφωνούν εφόσον αυτός ήταν ο πρόεδρος και αρχηγός του κράτους. Την τάση αυτή εκπροσωπούσε ο Ευάγγελος Κοτζιάπασης. Η τρίτη τάση περιοριζόταν στις τάξεις της εκκλησίας και μερικών οικογενειών του χωριού αλλά δεν αφορούσε αντίθεση ως προς το σκοπό της ένωσης. Αυτή η ομάδα ακολουθούσε την πολιτική Μακαρίου ανεξάρτητα από τις ιδεολογικές διαφορές ή τις αλλαγές που προέκυπταν.

Η περίπτωση του Μάμμαρι είναι ιδιαίτερη. Η κοινότητα διαφώνησε με την πολιτική Μακαρίου δημόσια και γ' αυτό πλήρωσε το τίμημα τόσο ο Χριστόδουλος Ιωάννου όσο και άλλοι. Η επίπληξη του Γεώργιου Βασιλειάδη προς το Χριστοφή Μιχαήλ δηλώνει έμμεσα ότι οι προθέσεις του Σωματείου ήταν κυρίως η διαφωνία και η διαμαρτυρία. Δεν θεωρούσαν τους εαυτούς τους νεκροθάφτες της ένωσης και έσπευσαν να διαμαρτυρηθούν. *Τι ξέρετε από πολιτική και θέλετε να τα βάλετε με τον Μακάριο;*²¹⁶ είπε ο Βασιλειάδης στο Μιχαήλ. Δεν εναντιώνονταν όμως στο Μακάριο. Ζητούσαν αυτό που τους είχαν υποσχεθεί, την ένωση.

Η κοινότητα Μάμμαρι αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της παγίδας στην οποία υπέπεσε ο κυπριακός λαός. Για μισό αιώνα περίπου οι επιδιώξεις των Ελλήνων της Κύπρου ήταν η ένωση με την Ελλάδα. Ο απελευθερωτικός αγώνας της ΕΟΚΑ έγινε για την ένωση. Ο

²¹⁶ Χριστοφής Μιχαήλ, στο ίδιο.

αρχιεπίσκοπος Μακάριος αρχικά υποστηρικτής της ιδέας της ένωσης, ακολούθησε μετά την ανεξαρτησία, την πολιτική του εφικτού. Η στήριξη της ιδέας της ένωσης από ενωτικούς παράγοντες και από την υπόλοιπη εκκλησιαστική ηγεσία αποπροσανατόλισε τις τοπικές κοινωνίες του νησιού. Ταυτόχρονα, η πολιτική της Χούντας των Αθηνών και το διεθνές παρασκήνιο για την τύχη της Κύπρου αλλά και η ένταση που δημιουργήθηκε εξαιτίας της δράσης των παραστρατιωτικών ομάδων στο νησί δεν άφηναν περιθώρια για διατήρηση της ιδέας της ένωσης. Κάτω από αυτό το πρίσμα μια μεγάλη μερίδα του πληθυσμού της Κύπρου αισθάνθηκε προδομένη. Μέσα σε αυτήν την ομάδα των Ελληνοκυπρίων μπορεί να ενταχθεί και η κοινότητα Μάμμαρι.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Σύντομο βιογραφικό Σάββα Ροτσίδη

Ο Σάββας Ροτσίδης τελείωσε το δημοτικό σχολείο του χωριού του και τη Σχολή Σαμουήλ στη Λευκωσία. Γονείς του ήταν ο Γεώργιος και Αναστασία Ροτσίδη και αδέρφια του ήταν οι Λοΐζος, Ανδρέας, Ειρήνη και Πολύμνια.

Εργαζόταν στην Ελληνική Μεταλλευτική Εταιρεία ως λογιστής και μετά ως αποθηκάριος στο μεταλλείο Μιτσερού. Εντάχθηκε στην ΕΟΚΑ από την αρχή του αγώνα, συνεργαζόμενος με τις ανταρτικές ομάδες Πιτσιλιάς. Στις 18 Νοεμβρίου 1955 πήρε μέρος στη δεύτερη επιχείρηση του τομέα Πιτσιλιάς, την επίθεση εναντίον της φρουράς των εκρηκτικών υλών του μεταλλείου Μιτσερού. Το μεταλλείο Μιτσερού ήταν η κύρια πηγή εφοδιασμού της ΕΟΚΑ με δυναμίτιδα.

Τον Οκτώβριο του 1956 συνελήφθη και κακοποιήθηκε βάνανσα από τους Άγγλους, επειδή βρέθηκαν στην κατοχή του δυο περίστροφα. Παραπλανητικά ενεργώντας, κατάφερε να οδηγηθεί από τους ανακριτές του στην ορεινή περιοχή του χωριού Άγιος Επιφάνιος, για να τους υποδείξει δήθεν το κρησφύγετο των συνεργατών του και, αφού τους εξαπάτησε, κατόρθωσε να διαφύγει. Πέρασε από το σπίτι του, όπου του περιποιήθηκε τις πληγές η μητέρα του, προτού κρυβεί. Ο Διγενής έδωσε εντολή στους συνεργάτες του να είναι προσεκτικοί στην επανασύνδεσή τους μαζί του, μέχρι που να διαπιστωθεί ότι ο τρόπος της απόδρασής του ήταν έντιμος. Ο Ροτσίδης έμεινε λίγους μήνες στην αφάνεια κρυβόμενος από συναγωνιστές του, αρχικά στην περιοχή της Μόρφου και στη συνέχεια στα χωριά Άγιος Ιωάννης Μαλούντας, Παλαιχώρι και Πολύστυπος. Με την επανασύνδεσή του με τις ανταρτικές ομάδες της Πιτσιλιάς πήρε μέρος σε πολλές επιθέσεις εναντίον των Άγγλων.

Στις 25 Νοεμβρίου 1958 ο Ροτσίδης πήγε σε πηγή με το συναγωνιστή του Ρογήρο Σηπιλλή, για να πάρουν νερό στο κρησφύγετό τους, στην περιοχή "Σκουρή" του Αγρού. Εκεί ενέπесαν σε ενέδρα των Άγγλων, που παραβίασαν την υφιστάμενη τότε εκεχειρία. Ο Ροτσίδης σκοτώθηκε και ο συναγωνιστής του κατόρθωσε να διαφύγει βαριά τραυματισμένος. Ο Ροτσίδης είναι ο τελευταίος αντάρτης νεκρός του Αγώνα.

Οι γονείς του τον έντυσαν με γαμπρικό κοστούμι στο Σανατόριο της Κυπερούντας, απ' όπου τον παρέλαβαν μετά το θάνατό του και, δεχόμενοι στο σπίτι τους το πλήθος του κόσμου που μαζεύτηκε από όλη την Κύπρο να τον αποχαιρετήσει, παράγγειλαν να κτυπήσουν αναστάσιμα οι καμπάνες και πρόσφεραν κουραμπιέδες²¹⁷.

²¹⁷ <http://myweb.cytanet.com.cy/iaae5559/biographies/rotsides.htm>, Κέντρο έρευνας και Τεκμηρίωσης Σ.Ι.Μ.Α.Ε. Το κείμενο είναι αυτούσιο. Οι κάτοικοι των Αγριδιών υποστηρίζουν ότι η περιοχή όπου σκοτώθηκε ο Σάββας Ροτσίδης ανήκει στην κοινότητα τους. (βλ. και Νίκος Σταμάτης, Οπτικοακουστικό Υλικό 2012, Α.Σ.Μ.

ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ Α.Τ.Ε. Π.Ε.Κ.

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 5/5/1943

Πρόεδρος: Πολύκαρπος Χριστοφόρου

Αντιπρόεδρος: Χριστόδουλος Ι. Ελευθεριάδης

Γραμματέας: Ευαγόρας Προκοπίου

Ταμίας: Χαράλαμπος Ι. Κουντούρης

Σύμβουλοι: Πέτρος Σταύρου, Μιχαήλ Κυριάκου, Αντωνάκης Στεφανίδης

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 7/5/1944

Πρόεδρος: Χριστόδουλος Ι. Ελευθεριάδης

Αντιπρόεδρος: Γεώργιος Σ. Παπακυριάκου

Ταμίας: Κώστας Α. Σοφοκλέους

Γραμματέας: Γιώργος Πέτρου

Σύμβουλοι: Ευαγόρας Προκοπίου, Γεώργιος Δημητρίου, Ανδρέας Γ. Παπαδόπουλος

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 22/10/1944

Πρόεδρος: Γεώργιος Σ. Παπακυριάκου

Αντιπρόεδρος: Χριστόφορος Στυλιανού

Γραμματέας: Ευαγόρας Προκοπίου

Ταμίας: Χριστοφής Κ. Σκουτέλλη

Σύμβουλοι: Μιχαήλ Κυριάκου, Ανδρέας Καρπασίτης, Σοφοκλής Ορφανού

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 3/4/1945

Πρόεδρος: Κώστας Ανδρέα

Αντιπρόεδρος: Χαράλαμπος Ι. Κουντούρης

Γραμματέας: Ευαγόρας Προκοπίου

Ταμίας: Γεώργιος Σ. Παπακυριάκου

Σύμβουλοι: Μιχαήλ Κυριάκου (εισπράκτωρ), Σωφρόνιος Σταύρου, Χριστοφής Κ.

Σκουτέλλη

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 31/3/1946

Πρόεδρος: -----

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Ευαγόρας Προκοπίου

Ταμίας: Γεώργιος Σ. Παπακυριάκου

Σύμβουλοι: Παντελής Χρ. Κουντουρίδης (εισπράκτωρ), Χαράλαμπος Ι. Κουντούρης,
Κώστας Ανδρέα

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 30/03/1947

Πρόεδρος: Γεώργιος Σ. Παπακυριάκου

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Χριστόδουλος Ι. Ελευθεριάδης

Ταμίας: Ανδρέας Πολυκάρπου

Εισπράκτωρ: Νέαρχος Κυριάκου

Σύμβουλοι: Νικόλας Σταύρου, Ανδρέας Καρπασίτης, Παντελής Χρ. Κουντουρίδης

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 28/03/1948

Πρόεδρος: Χριστόδουλος Ελευθερίου

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Γεώργιος Σ. Παπακυριάκου

Ταμίας: Χριστόφορος Κωστή

Εισπράκτωρ: Μιχαήλ Κυριάκου

Σύμβουλοι: Παντελής Χριστοδούλου, Γιώργος Λούκα, Σοφρώνιος Σταύρου

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 27/3/1949

Πρόεδρος: -----

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Γεώργιος Σ. Παπακυριάκου

Ταμίας: Χριστόφορος Κωστή

Εισπράκτωρ: Μιχαήλ Κυριάκου

Σύμβουλοι: Χριστόδουλος Ιωάννου, Γεώργιος Δημήτρη

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 26/3/1950

Πρόεδρος: -----

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Γεώργιος Σ. Παπακυριάκου

Ταμίας: Κώστας Ανδρέα

Εισπράκτωρ: Ανδρέας Πολυκάρπου

Σύμβουλοι: Ανδρέας Καρπασίτης, Χαράλαμπος Ι. Κουντούρης

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 01/4/1951

Πρόεδρος: -----

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Γεώργιος Σ. Παπακυριάκου

Ταμίας: Κώστας Ανδρέα

Εισπράκτωρ: Ανδρέας Πολυκάρπου

Σύμβουλοι: Ανδρέας Καρπασίτης, Ιωάννης Ελευθερίου

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 30/03/1952

Πρόεδρος: -----

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Γεώργιος Σ. Παπακυριάκου

Ταμίας: Κώστας Ανδρέα

Εισπράκτωρ: Ανδρέας Πολυκάρπου

Σύμβουλοι: Ανδρέας Καρπασίτης, Χρίστος Θεοδώρου

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 22/12/1952

Πρόεδρος: -----

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Ανδρέας Πολυκάρπου

Ταμίας: Γεώργιος Δικωμίτης

Εισπράκτωρ: Γεώργιος Μαννάρης

Σύμβουλοι: Νικόλας Ευσταθίου, Χριστοφής Πολυκάρπου

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 1/4/1953

Πρόεδρος: -----

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Ανδρέας Πολυκάρπου

Ταμίας: Σοφοκλής Γεωργίου

Εισπράκτωρ: Γεώργιος Μαννάρης

Σύμβουλοι: Νικόλας Ευσταθίου, Ευάγγελος Ιωάννου (Κοτζιάπασης)

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 28/3/1954

Πρόεδρος: -----

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Γεώργιος Σ. Παπακυριάκου

Ταμίας: Ανδρέας Πολυκάρπου

Εισπράκτωρ: Οδυσσέας Σταύρου²¹⁸

Σύμβουλοι: Νικόλας Ευσταθίου, Σοφοκλής Γεωργίου

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 28/3/1955

Πρόεδρος: -----

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Ανδρέας Πολυκάρπου

Ταμίας: Οδυσσέας Σταύρου

Εισπράκτωρ: Σοφοκλής Γεωργίου

Σύμβουλοι: Ευάγγελος Ιωάννου (Κοτζιάπασης), Γεώργιος Λούκα

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 23/6/1956

Πρόεδρος: -----

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Ανδρέας Πολυκάρπου

Ταμίας: Γεώργιος Σ. Παπακυριάκου

Εισπράκτωρ: Λοίζος Ροτσή

Σύμβουλοι: Κώστας Πολυκάρπου, Ευάγγελος Κοτζιάπασης

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 08/12/1957

Πρόεδρος: -----

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Ανδρέας Χρ. Κοιμισιής

Ταμίας: Παντελής Χρ. Κουντουρίδης

Εισπράκτωρ: Ανδρέας Χρ. Κοιμισιής (μετά από απόφαση του συμβουλίου)

Σύμβουλοι: Νικόλας Φελλάς, Ευαγόρας Προκοπίου, Χριστοφής Πολυκάρπου

²¹⁸ Διετέλεσε ιεροψάλτης για 65 χρόνια από το 1947 μέχρι το 2012 (πληροφ. Ντίνος Γωγάκης)

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 26/9/1959

Πρόεδρος: -----

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Ευαγόρας Προκοπίου

Ταμίας: Παντελής Χρ. Κουντουρίδης

Εισπράκτωρ: Ανδρέας Πολυκάρπου

Σύμβουλοι: Νικόλας Φελλάς, Σοφοκλής Γ. Αντωνίου

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 10/12/1960

Πρόεδρος: -----

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Κυριάκος Βούτουρος

Ταμίας: Ανδρέας Κώστα

Εισπράκτωρ: Νικόλας Ευσταθίου

Σύμβουλοι: Σοφοκλής Ορφανός, Γεώργιος Αγιώτης

Συμβούλιο Α.Τ.Ε. 10/12/1960

Πρόεδρος: -----

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Χριστόδουλος Γωγάκης

Ταμίας: Νικόλας Γ. Φελλάς

Εισπράκτωρ: Κλεάνθης Πολυκάρπου

Σύμβουλοι: Ανδρέας Πολυκάρπου, Κώστας Αντωνίου

ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ Θ.Ο.Ι. ΜΑΜΜΑΡΙ

Συμβούλιο Θ.Ο.Ι. 25/4/1949

Πρόεδρος: Παπαπαναγιώτης Ιωάννου (μόνιμος πρόεδρος)

Αντιπρόεδρος: Χριστόδουλος Ε. Κουντούρης

Γραμματέας: Χαράλαμπος Ι. Κουντούρης

Βοηθός γραμματέα: Σταύρος Χατζηκωστής

Ταμίας: Γεώργιος Σ Παπακυριάκου

Βοηθός ταμία: Ιωάννης Μ. Ελευθερίου

Κοσμήτορας: Μιχαήλ Κυριάκου

Συμβούλιο Θ.Ο.Ι. 2/10/1949

Πρόεδρος: Παπαπαναγιώτης Ιωάννου

Αντιπρόεδρος: Μιχαήλ Κυπριανού

Γραμματέας: Κώστας Σοφοκλέους

Βοηθός γραμματέα: Ανδρέας Πολυκάρπου

Ταμίας: Χριστοφής Πολυκάρπου

Βοηθός ταμία: Ανδρέας Καρπασίτης

Κοσμήτορας: Σπύρος Νεάρχου

Συμβούλιο Θ.Ο.Ι. 26/4/1950

Πρόεδρος: Παπαπαναγιώτης Ιωάννου

Αντιπρόεδρος: Παντελής Χρ. Κουντούρης

Γραμματέας: Χαράλαμπος Ι. Κουντούρης

Βοηθός γραμματέα: Ανδρέας Ττοφαρίδης

Ταμίας: Μιχαήλ Κυπριανού

Βοηθός ταμία: Μιχαήλ Κυριάκου

Κοσμήτορας: Σπύρος Νεάρχου

Συμβούλιο Θ.Ο.Ι. 6/5/1951

Πρόεδρος: Παπαπαναγιώτης Ιωάννου

Αντιπρόεδρος: Σπύρος Νεάρχου

Γραμματέας: Ανδρέας Π. Τοφίδης

Βοηθός γραμματέα: Γεώργιος Κυριάκου

Ταμίας: Μιχαήλ Κυπριανού

Βοηθός ταμία: Σταύρος Χατζηκωστής
Κοσμήτορας: Ευάγγελος Ιωάννου (Κοτζιάπασης)

Συμβούλιο Θ.Ο.Ι. 4/5/1952

Πρόεδρος: Παπαπαναγιώτης Ιωάννου
Αντιπρόεδρος: Σπύρος Νεάρχου
Γραμματέας: Ανδρέας Π. Τοφίδης
Βοηθός γραμματέα: Σταύρος Χατζηκωστής
Ταμίας: Χαράλαμπος Ι. Κουντούρης
Βοηθός ταμία: Μιχαήλ Κυπριανού
Κοσμήτορας: Γεώργιος Κυριάκου

Συμβούλιο Θ.Ο.Ι. 16/5/1953

Πρόεδρος: Παπαπαναγιώτης Ιωάννου
Αντιπρόεδρος: Σπύρος Νεάρχου
Γραμματέας: Ανδρέας Π. Τοφίδης
Βοηθός γραμματέα: Σάββας Γ. Ροτσίδης
Ταμίας: Σταύρος Χατζηκωστής
Βοηθός ταμία: Χαράλαμπος Ι. Κουντούρης
Κοσμήτορας: -----

Συμβούλιο Θ.Ο.Ι. 16/5/1954

Πρόεδρος: Παπαπαναγιώτης Ιωάννου
Αντιπρόεδρος: Χριστόδουλος Κοτζιάπασης
Γραμματέας: Ανδρέας Π. Τοφίδης
Βοηθός γραμματέα: Παντελής Χρ. Κουντουρίδης
Ταμίας: Σταύρος Χατζηκωστής
Βοηθός ταμία: Σπύρος Νεάρχου
Κοσμήτορας: Χριστοφής Παντελή

Συμβούλιο Θ.Ο.Ι. 14/5/1955

Πρόεδρος: Παπαπαναγιώτης Ιωάννου
Αντιπρόεδρος: Σπύρος Νεάρχου
Γραμματέας: Ανδρέας Π. Τοφίδης

Βοηθός γραμματέα: Ανδρέας Ι. Κουμουλλής

Ταμίας: Σταύρος Χατζηκωστής

Βοηθός ταμίας: Ανδρέας Κοιμησιής

Κοσμήτορας: Χαράλαμπος Ι. Κουντούρης

Συμβούλιο Θ.Ο.Ι. 18/5/1958

Πρόεδρος: Παπαπαναγιώτης Ιωάννου

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Ανδρέας Κουμουλλής

Βοηθός γραμματέα: Χαράλαμπος Ι. Κουντούρης

Ταμίας: Σπύρος Νεάρχου

Βοηθός ταμίας: Νικόλας Σταύρου

Κοσμήτορας: -----

Συμβούλιο Θ.Ο.Ι. χ/χ/1959

Πρόεδρος: Παπαπαναγιώτης Ιωάννου

(Χωρίς κατανομή από κατάρτιση σώματος): Γεώργιος Τοφίδης, Βάσος Παπαδόπουλος,
Σπύρος Νεάρχου, Ανδρέας Κουμουλλής

Συμβούλιο Θ.Ο.Ι. 13/3/1960

Πρόεδρος: Παπαπαναγιώτης Ιωάννου

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Ιωάννης Κ. Σταυρινού

Βοηθός γραμματέα: -----

Ταμίας: Σταύρος Χατζηκωστής

Βοηθός ταμίας: -----

Κοσμήτορας: Κυριάκος Κοτζιάπασης

Εισπράκτωρ: Χαράλαμπος Ι. Κουντούρης

Συμβούλιο Θ.Ο.Ι. 11/12/1960

Πρόεδρος: Παπαπαναγιώτης Ιωάννου

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Ανδρέας Αγιώτης

Βοηθός γραμματέα: -----

Ταμίας: Κυριάκος Κοτζιάπασης

Βοηθός ταμία: -----

Κοσμήτορας: Σπύρος Νεάρχου

Εισπράκτωρ: Βασίλειος Φιλίππου

Συμβούλιο Θ.Ο.Ι. 24/2/1962

Πρόεδρος: Παπαπαναγιώτης Ιωάννου

Αντιπρόεδρος: -----

Γραμματέας: Χριστόδουλος Γωγάκης

Βοηθός γραμματέα: -----

Ταμίας: Λοΐζος Γεωργίου Ροτσίδης

Βοηθός ταμία: -----

Κοσμήτορας: -----

Σύμβουλοι: Ευαγόρας Προκοπίου, Σοφοκλής Σταύρου Ορφανός

ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ Ε.Ε.Ν. ΡΟΤΣΙΔΗΣ ΜΑΜΜΑΡΙ

Συμβούλιο 11/8/1961

Πρόεδρος: Ευάγγελος Κοτζιάπασης

Γραμματέας: Γεώργιος Τοφίδης

Ταμίας: Ανδρέας Γ. Αγιώτης

Εισπράκτωρ: Ελευθέριος Ι. Κουμουλλής

Σύμβουλοι: Νικόλας Χριστοδούλου, Κώστας Λούκα

Συμβούλιο 5/8/1962

Πρόεδρος: Βάσος Παπαδόπουλος

Γραμματέας: Ντίνος Γωγάκης

Ταμίας: Κώστας Λούκα

Εισπράκτωρ: Χαράλαμπος Διονυσίου

Σύμβουλοι: Στέλιος Χριστοφή, Σπύρος Ελευθερίου, Ανδρέας Πούλλακκος

Συμβούλιο 11/8/1963

Πρόεδρος: Ευάγγελος Κοτζιάπασης

Γραμματέας: Γεώργιος Τοφίδης

Ταμίας: Κώστας Λούκα

Εισπράκτωρ: Στέλιος Χριστοφή

Σύμβουλοι: Σπύρος Ελευθερίου, Ελευθέριος Ι. Κουμουλής, Νικόλας Χριστοδούλου

Συμβούλιο 24/12/1964

Πρόεδρος: Ευάγγελος Κοτζιάπασης

Γραμματέας: Γεώργιος Τοφίδης

Ταμίας: Παναγιώτης Κοτζιάπασης

Εισπράκτωρ: Χριστοφής Μιχαήλ

Σύμβουλοι: Ανδρέας Πολυκάρπου, Στέλιος Χριστοφή, Κυριάκος Διονυσίου

Προσωρινό Συμβούλιο 17/3/1966 (λόγω στρατολογίας)

Ανδρέας Κουμουλλής, Χριστοφής Μιχαήλ, Λοΐζος Ροτσίδης, Ανδρέας Πούλλακος, Ανδρέας

Τσιελεπής, Ευστάθιος Νικόλαου, Παναγιώτης Χατζηκωστής

Συμβούλιο 21/6/1966

Πρόεδρος: Χριστόδουλος Ιωάννου

Γραμματέας: Μιχαλάκης Χ. Κουντούρης

Ταμίας: Νίκος Ελευθερίου

Εισπράκτωρ: Αντώνης Σοφοκλέους

Σύμβουλοι: Ανδρέας Πούλλακκος, Κυριάκος Διονυσίου, Στέλιος Χριστοφή

Συμβούλιο 5/1/1967

Πρόεδρος: Χριστόδουλος Ιωάννου

Γραμματέας: Αιμίλιος Χριστοφή

Ταμίας: Μιχαλάκης Χαραλάμπους

Εισπράκτωρ: Αντώνιος Σοφοκλέους

Σύμβουλοι: Χριστοφής Μιχαήλ, Κυριάκος Διονυσίου, Ευάγγελος Κοτζιάπασης

Συμβούλιο 12/8/1968

Πρόεδρος: Ευάγγελος Κοτζιάπασης

Γραμματέας: Χρίστος Πύρκας

Ταμίας: Μιχαλάκης Κουντούρης

Εισπράκτωρ: Κώστας Χριστοφόρου

Σύμβουλοι: Κυριάκος Διονυσίου, Πέτρος Ιακώβου, Νίκος Ελευθερίου

Συμβούλιο 11/8/1969

Πρόεδρος: Ευάγγελος Κοτζιάπασης

Γραμματέας: Χρίστος Πύρκας

Ταμίας: Μιχαλάκης Κουντούρης

Εισπράκτωρ: Κώστας Χριστοφόρου

Σύμβουλοι: Αιμίλιος Χριστοφή, Ανδρέας Πούλλακκος, Παναγιώτης Ευαγόρου

Συμβούλιο 10/8/1970

Πρόεδρος: Ευάγγελος Κοτζιάπασης

Γραμματέας: Χρίστος Νικολάου

Ταμίας: Μιχαλάκης Κουντούρης

Εισπράκτωρ: Κώστας Χριστοφόρου

Σύμβουλοι: Αντώνης Σοφοκλέους (β. Γραμματεύς), Κυριάκος Διονυσίου (έφορος ποδοσφαίρου), Παναγιώτης Ευαγόρου (μόνιμος αντιπρόσωπος ΕΠΟΠΑ)

Συμβούλιο 21/9/1971

Πρόεδρος: Χριστοφής Μιχαήλ

Γραμματέας: Φίλιππος Ιωάννου

Ταμίας: Πολύκαρπος Ανδρέου

Εισπράκτωρ: Παναγιώτης Χρ. Μαλέκκος

Σύμβουλοι: Σταύρος Οδυσσέως, Γεώργιος Παντελή, Κυριάκος Στυλιανού

Συμβούλιο 7/9/1972

Πρόεδρος: Χριστόδουλος Ιωάννου

Γραμματέας: Ντίνος Γωγάκης

Ταμίας: Κώστας Χριστοφόρου

Εισπράκτωρ: Άνθιμος Μαχαιριώτης

Σύμβουλοι: Χριστοφής Μιχαήλ, Ευστάθιος Νικολάου, Σπύρος Ελευθερίου

Συμβούλιο 24/9/1973

Πρόεδρος: Γεώργιος Μιχαήλ

Γραμματέας: Γεώργιος Ευαγόρου

Ταμίας: Κώστας Χριστοφόρου

Εισπράκτωρ: Δημήτρης Μαννάρης, Χαράλαμπος Ασπρομάλλης

Σύμβουλοι: Γεώργιος Κλεάνθους, Κυριάκος Στυλιανού

Πενταμελής προσωρινή επιτροπή για ανασύσταση του Σωματείου 1/9/1975

Ευαγόρας Προκοπίου, Ευάγγελος Κοτζιάπασης, Κώστας Χριστοφόρου, Φίλιππος Ιωάννου, Αιμίλιος Χριστοφή

Συμβούλιο 16/9/1975

Πρόεδρος: Χριστόδουλος Ιωάννου

Γραμματέας: Χρίστος Πύρκας

Ταμίας: Κώστας Χριστοφόρου

Εισπράκτωρ: Ανδρέας Δημητρίου Φελλάς, Χριστοφής Μιχαήλ

Σύμβουλοι: Παναγιώτης Κοτζιάπασης, Σπύρος Ελευθερίου

Συμβούλιο 21/8/1976

Πρόεδρος: Ανδρέας Πούλλακκος

Γραμματέας: Κυριάκος Χριστοφή

Ταμίας: Κώστας Χριστοφόρου

Εισπράκτωρ: Αλέξανδρος Ανδρέου

Σύμβουλοι: Γεώργιος Μιχαήλ, Άνθιμος Μαχαιριώτης, Χριστόδουλος Ιωάννου

Συμβούλιο 30/5/1977

Πρόεδρος: Ευάγγελος Κοτζιάπασης

Γραμματέας: Χρίστος Ν. Πύρκας

Ταμίας: Κώστας Χριστοφόρου

Σύμβουλοι: Μιχαλάκης Κουντούρης, Παναγιώτης Ευαγόρου, Γεώργιος Ανδρέου, Στέλιος Χριστοφή

Συμβούλιο 11/8/1978

Πρόεδρος: Χριστοφής Μιχαήλ

Γραμματέας: Ντίνος Γωγάκης

Ταμίας: Κώστας Χριστοφόρου

Εισπράκτωρ: Ανδρέας Δημητρίου

Σύμβουλοι: Σπύρος Ελευθερίου, Κωστάκης Μυλωνάς, Πολύκαρπος Ανδρέου

Αποτελέσματα ποδοσφαιρικής ομάδας ΡΟΤΣΙΔΗ 1962 - 1980

		ΠΡΩΤΑΘΛΗΤΗΣ	ΔΕΥΤΕΡΑΘΛΗΤΗΣ
1960	1961		
1961	1962	ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΚΑΙΜΑΚΛΙΟΥ	ΚΕΡΑΥΝΟΣ ΣΤΡΟΒΟΛΟΥ
1962	1963	ΟΘΕΛΛΟΣ ΑΘΗΝΟΥ	
1963	1964		
1964	1965		
1965	1966		ΟΘΕΛΛΟΣ ΑΘΗΝΟΥ
1966	1967		
1967	1968		
1968	1969		
1969	1970	ΗΡΑΚΛΗΣ ΓΕΡΟΛΑΚΟΥ	
1970	1971		
1971	1972	ΕΛΗΑ ΛΥΘΟΡΟΔΟΝΤΑ	ΑΤΕ ΠΕΚ ΕΡΓΑΤΩΝ
1972	1973	ΘΟΙ ΛΑΚΑΤΑΜΕΙΑΣ	ΡΟΤΣΙΔΗΣ ΜΑΜΜΑΡΙ
1973	1974	ΑΠΟΛΛΩΝ ΛΥΜΠΙΩΝ	ΡΟΤΣΙΔΗΣ ΜΑΜΜΑΡΙ
1974	1975	ΑΠΟΛΛΩΝ ΛΥΜΠΙΩΝ	Ε.Ν. ΚΑΤΩ ΛΑΚΑΤΑΜΕΙΑΣ
1975	1976	ΘΟΙ ΛΑΚΑΤΑΜΕΙΑΣ	ΕΘΝΙΚΟΣ ΛΑΤΣΙΩΝ
1976	1977	ΑΠΟΛΛΩΝ ΛΥΜΠΙΩΝ	ΡΟΤΣΙΔΗΣ ΜΑΜΜΑΡΙ
1977	1978	ΕΛΠΙΔΑ ΞΥΛΟΦΑΓΟΥ	ΛΙΒΑΝΟΣ ΚΟΡΜΑΚΙΤΗ
1978	1979	ΕΛΠΙΔΑ ΞΥΛΟΦΑΓΟΥ	ΛΙΒΑΝΟΣ ΚΟΡΜΑΚΙΤΗ
1979	1980	ΑΠΟΛΛΩΝ ΛΥΜΠΙΩΝ	ΘΟΙ ΛΑΚΑΤΑΜΕΙΑΣ

		ΚΥΠΕΛΛΟΥΧΟΣ	ΦΙΝΑΛΙΣΤ
1960	1961		
1961	1962		
1962	1963		ΟΘΕΛΛΟΣ ΑΘΗΝΟΥ
1963	1964		
1964	1965		
1965	1966		
1966	1967		
1967	1968		
1968	1969	ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΣΣΙΑΣ	
1969	1970	ΕΛΗΑ ΛΥΘΟΡΟΔΟΝΤΑ	ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΣΣΙΑΣ
1970	1971	ΕΘΝΙΚΗ ΣΚΥΛΛΟΥΡΑΣ	
1971	1972	ΕΘΝΙΚΗ ΣΚΥΛΛΟΥΡΑΣ	ΑΣΟΒ ΒΑΤΥΛΗΣ
1972	1973	ΘΟΙ ΛΑΚΑΤΑΜΕΙΑΣ	
1973	1974		
1974	1975	ΑΠΟΛΛΩΝ ΛΥΜΠΙΩΝ	ΘΟΙ ΚΑΠΕΔΩΝ
1975	1976	ΘΟΙ ΛΑΚΑΤΑΜΕΙΑΣ	ΕΘΝΙΚΟΣ ΛΑΤΣΙΩΝ
1976	1977	ΛΙΒΑΝΟΣ ΚΟΡΜΑΚΙΤΗ	ΑΕΚ ΚΟΡΝΟΥ
1977	1978	ΛΙΒΑΝΟΣ ΚΟΡΜΑΚΙΤΗ	ΕΛΠΙΔΑ ΞΥΛΟΦΑΓΟΥ
1978	1979	ΡΟΤΣΙΔΗΣ ΜΑΜΜΑΡΙ	ΕΛΠΙΔΑ ΞΥΛΟΦΑΓΟΥ
1979	1980	ΑΠΟΛΛΩΝ ΛΥΜΠΙΩΝ	ΡΟΤΣΙΔΗΣ ΜΑΜΜΑΡΙ

	Β' ΟΜΙΛΟΣ 1971 - 1972	ΑΓ.	ΤΕΡ.	Β.
1	ΡΟΤΣΙΔΗΣ ΜΑΜΜΑΡΙ	16	51-16	44
2	ΑΤΕ ΠΕΚ ΣΚΥΛΛΟΥΡΑΣ	16	49-27	41
3	ΗΡΑΚΛΗΣ ΓΕΡΟΛΑΚΚΟΥ	16	56-20	39
4	ΛΙΒΑΝΟΣ ΚΟΡΜΑΚΙΤΗ	16	43-22	35
5	ΕΝΑ ΑΣΩΜΑΤΟΥ	16	28-26	30
6	ΕΝΩΣΙΣ ΚΟΚΚΙΝΟΤΡΙΜΙΘΙΑΣ	16	38-48	30
7	ΑΕΝ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	16	25-44	28
8	ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΑΚΑΚΙΟΥ	16	16-78	23
9	ΑΕΚ ΚΟΝΤΕΜΕΝΟΥ	16	15-40	9

	Α' ΟΜΙΛΟΣ 1972 - 1973	ΑΓ.	ΤΕΡ.	Β.
1	ΡΟΤΣΙΔΗΣ ΜΑΜΜΑΡΙ	18	48-14	50
2	ΕΝΑ ΑΣΩΜΑΤΟΥ	18	43-21	45
3	ΑΤΕ ΠΕΚ ΣΚΥΛΛΟΥΡΑΣ	18	32-23	40
4	ΔΟΞΑ ΠΑΛΑΙΟΜΕΤΟΧΟΥ	18	38-38	39
5	ΑΤΕ ΠΕΚ ΑΥΛΩΝΑΣ	18	44-43	38
6	ΑΕΚ ΚΩΦΑΛΛΩΝ	18	39-28	37
7	ΑΕΚ ΚΟΝΤΕΜΕΝΟΥ	18	25-44	30
8	ΕΝΩΣΙΣ ΚΟΚΚΙΝΟΤΡΙΜΙΘΙΑΣ	18	40-50	28
9	ΑΕΝ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	18	21-36	16
10	ΟΛΥΜΠΟΣ ΑΓΛΑΝΤΖΙΑΣ	18	8-41	9

	Α' ΟΜΙΛΟΣ 1973 - 1974	ΑΓ.	ΤΕΡ.	Β.
1	ΡΟΤΣΙΔΗΣ ΜΑΜΜΑΡΙ	16	48-16	44
2	ΑΕΝ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	16	35-13	40
3	ΔΟΞΑ ΠΑΛΑΙΟΜΕΤΟΧΟΥ	16	52-22	39
4	ΕΝΩΣΙΣ ΚΟΚΚΙΝΟΤΡΙΜΙΘΙΑΣ	16	37-34	30
5	ΑΕΚ ΚΩΦΑΛΛΩΝ	16	38-35	28
6	ΑΕΚ ΚΟΝΤΕΜΕΝΟΥ	16	27-41	28
7	ΕΝΑ ΑΣΩΜΑΤΟΥ	16	35-41	27
8	ΑΤΕ ΠΕΚ ΣΚΥΛΛΟΥΡΑΣ	16	30-48	23
9	ΘΟΙ ΦΙΛΙΑΣ	16	10-62	14

	Α' ΟΜΙΛΟΣ 1975 - 1976	ΑΓ.	Ν.	Ι.	Η.	ΤΕΡ.	Β.
1	ΕΝΩΣΙΣ ΚΟΚΚΙΝΟΤΡΙΜΙΘΙΑΣ	17	11	3	3	51-23	41
2	ΡΟΤΣΙΔΗΣ ΜΑΜΜΑΡΙ	17	10	3	4	55-24	40
3	ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΝΙΚΗΤΑΡΙΟΥ	17	7	6	4	33-31	37
4	ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΓ. ΜΑΡΙΝΑΣ ΞΥΛΙΑΤΟΥ	17	5	7	5	35-27	34
5	ΟΧΕΝ ΠΕΡΙΣΤΕΡΩΝΑΣ	17	7	3	7	39-33	34
6	ΕΝΑ ΑΣΤΡΟΜΕΡΙΤΗ	17	7	3	7	31-33	34
7	ΗΡΑΚΛΗΣ ΠΟΛΥΣΤΥΠΟΥ	17	7	2	8	33-45	33
8	ΑΠΟ ΔΕΝΕΙΑΣ	17	4	2	11	25-54	27
9	ΘΟΙ ΜΕΝΟΙΚΟΥ	17	1	7	9	18-43	26

	Γ' ΟΜΙΛΟΣ 1976 - 1977	ΑΓ.	N.	I.	H.	ΤΕΡ.	Β.
1	ΡΟΤΣΙΔΗΣ ΜΑΜΜΑΡΙ	14	12	1	1	34-6	39
2	ΔΟΞΑ ΠΑΛΑΙΟΜΕΤΟΧΟΥ	14	9	3	2	39-20	35
3	ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ	14	7	1	6	24-24	29
4	ΑΤΕ ΠΕΚ ΕΡΓΑΤΩΝ	14	7	1	6	43-25	28
5	ΛΙΒΑΝΟΣ ΚΟΡΜΑΚΙΤΗ	14	5	1	8	26-30	22
6	ΘΟΙ ΤΣΕΡΙΟΥ	14	4	1	9	18-39	22
7	ΑΟΨ ΨΗΜΟΛΟΦΟΥ	14	4	2	8	26-54	22
8	Ε. Ε. ΠΑΝΩ ΛΑΚΑΤΑΜΙΑΣ	14	3	-	11	17-29	15

	Γ' ΟΜΙΛΟΣ 1977 - 1978	ΑΓ.	N.	I.	H.	ΤΕΡ.	Β.
1	ΡΟΤΣΙΔΗΣ ΜΑΜΜΑΡΙ	16	16	-	-	65-16	48
2	ΗΡΑΚΛΗΣ ΠΟΛΥΣΤΥΠΟΥ	16	12	-	4	37-16	40
3	ΟΧΕΝ ΠΕΡΙΣΤΕΡΩΝΑΣ	16	8	3	5	36-26	35
4	ΕΝΩΣΙΣ ΚΟΚΚΙΝΟΤΡΙΜΙΘΙΑΣ	16	8	2	6	35-24	33
5	ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΓ. ΜΑΡΙΝΑΣ ΞΥΛΙΑΤΟΥ	16	6	4	6	31-38	32
6	ΠΕΟΝ ΑΓΙΩΝ ΤΡΙΜΙΘΙΑΣ	16	6	2	8	33-34	30
7	ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΝΙΚΗΤΑΡΙΟΥ	16	7	-	9	39-38	25
8	ΑΠΟ ΔΕΝΕΙΑΣ	16	2	-	14	21-64	18
9	ΘΟΙ ΜΕΝΟΙΚΟΥ	16	1	1	14	22-63	16

	Γ' ΟΜΙΛΟΣ 1978 - 1979	ΑΓ.	N.	I.	H.	ΤΕΡ.	Β.
1	ΡΟΤΣΙΔΗΣ ΜΑΜΜΑΡΙ	18	15	2	1	67-12	50
2	ΧΡ.Κ.Ν. ΔΟΞΑ ΠΑΛΑΙΟΜΕΤΟΧΟΥ	18	14	3	1	59-14	49
3	ΕΝΑ ΑΣΩΜΑΤΟΥ	18	11	1	6	48-23	41
4	ΟΧΕΝ ΠΕΡΙΣΤΕΡΩΝΑΣ	18	9	2	7	40-34	38
5	ΕΝΩΣΙΣ ΚΟΚΚΙΝΟΤΡΙΜΙΘΙΑΣ	18	8	3	7	45-40	37
6	ΑΟΨ ΨΗΜΟΛΟΦΟΥ	18	7	1	10	35-33	33
7	ΑΠΟ ΔΕΝΕΙΑΣ	18	5	3	10	32-57	30
8	ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΝΙΚΗΤΑΡΙΟΥ	18	6	-	12	35-45	29
9	ΠΕΟΝ ΑΓΙΩΝ ΤΡΙΜΙΘΙΑΣ	18	5	3	10	19-42	29
10	ΘΟΙ ΜΕΝΟΙΚΟΥ	18	-	2	16	16-76	17

Αναφορές χάρτη

1. "Σπήλιοι": λατομεία πωρόλιθου τα οποία έχουν εγκαταλειφθεί σήμερα.
2. Περιοχή αλακάτι: Εκεί περίπου βρισκόταν το χωράφι του Κώστα Αντρέου το οποίο χρησιμοποιούσε αρχικά η Α.Τ.Ε. ως γήπεδο ποδοσφαίρου.
3. Γήπεδο δημοτικού σχολείου: Χώρος που χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως γήπεδο ποδοσφαίρου από την Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης.
4. Νέα εκκλησία Αγίου Γεωργίου.
5. Παλιά εκκλησία Αγίου Γεωργίου: Κάτω από το ιερό βρίσκεται το "τζιούρι" και στον περίβολο της εκκλησίας ο τάφος του Σάββα Ροτσίδα.
6. Νεκρή ζώνη: Με την κόκκινη γραμμή δηλώνεται η αρχή της νεκρής ζώνης σύμφωνα με την οποία -όπως φαίνεται- εντάσσεται όλο το κάτω Μάμμαρι σ' αυτήν. Η γραμμή χωρίζει όλη την Κύπρο και αποτελεί αναφορά του google earth.
7. Αγίασμα Αγίου Γεωργίου.
8. Λαγούμι νερού.
9. Πάνω Μάμμαρι (περιοχή Καυκάλλα).
10. Οικία Χριστόδουλου Γωγάκη και κρησφύγετο του Νίκου Κόσιη.
11. Καφενείο του Αριστή: στέγασε κατά καιρούς τα Σωματεία Α.Τ.Ε. και Θ.Ο.Ι.
12. Σημείο όπου βρισκόταν ο Μορφωτικός Σύλλογος "Ερυθρός Αστήρας".
13. Σημείο όπου στεγάστηκε αρχικά ο Γεωργικός Σύλλογος Α.Τ.Ε. "Ομόνοια"
14. Χώρος όπου βρισκόταν το μπακάλικο του Χριστόδουλου Ιωάννου.
15. Περιοχή Γιοφύρι (η ακριβής τοποθεσία είναι περίπου 500 μέτρα πιο βόρεια).
16. Ανδριάντας Σάββα Ροτσίδα.
17. Νέο οίκημα Σωματείου Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι (1997).
18. Οίκημα εκκλησίας το οποίο στέγασε τα σωματεία από το 1953 μέχρι το 1997.
19. Σημείο όπου τα μέλη της Α.Τ.Ε. έγραψαν με δέντροφύτευση "Α.Τ.Ε. ΟΜΟΝΟΙΑ"
20. Δρόμος που οδηγεί στο Ροτσίδειο Στάδιο το οποίο κτίστηκε το 1986.
21. Πλατεία Ελευθερίας.
22. Κωνσταντίνειος βιβλιοθήκη.
23. Κτίριο της Συνεργατικής Πιστωτικής Εταιρείας Μάμμαρι και γραφείο κοινοτάρχη.
24. Δημοτικό σχολείο Μάμμαρι.

Ανατολικά από το Μάμμαρι βρίσκεται ο Γερόλακκος και μετά η Λευκωσία. Δυτικά βρίσκονται τα χωριά Δένεια, Φιλιά και Άγιος Βασίλειος. Νότια βρίσκεται η Κοκκινοτριμιθιά.

Βιβλιογραφία

- W. H. Rudt de Collenberg, *Δομή και προέλευση της τάξεως των Ευγενών*, Ιστορία της Κύπρου, *Μεσαιωνικόν Βασίλειον Ενετοκρατία Ι*, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Λευκωσία 1945
- Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, *Μάμμαρι*, Φιλόκυπρος, Λευκωσία 1987
- *Παναγροτική Ένωσις Κύπρου*, Φιλόκυπρος, Λευκωσία 1987
- Δημητρίου Θεοφάνης, *Πολιτικά εγκλήματα : άγνωστες ιστορικές πτυχές 1960-1978*, Επιφανίου, Λευκωσία 2007
- Γεωργής Γιώργος, *Η Αγγλοκρατία στην Κύπρο*, Αθήνα 1999, (υπό έκδοση)
- Κληρίδης Νέαρχος, *Χωριά και πολιτείες της Κύπρου : για να γνωρίσωμε την Κύπρο μας*, [χ.ό.], Λευκωσία 1961
- Κρανιδιώτης Ν. Γιάννος, *Το κυπριακό πρόβλημα: η ανάμειξη του ΟΗΕ και οι ξένες επεμβάσεις στην Κύπρο, 1960-1974*, Θεμέλιο, Αθήνα 1984
- Παύλου Σάββας, Πίγγουρας Λάκης, Φτωχόπουλος Βάσος, *Για την εθνική ολοκλήρωση, την αυτοδιάθεση-ένωση*, Αιγαίον, Λευκωσία 1983

Πηγές

• Αρχείο Σωματείων Μάμμαρι

- Αρχείο Γεωργικού Συλλόγου Μάμμαρι Α.Τ.Ε. "Ομόνοια"
- Αρχείο Θ.Ο.Ι. Άγιος Γεώργιος Μάμμαρι
- Αρχείο Ε.Ε.Ν. Ροτσίδης Μάμμαρι
- Προσωπικό Αρχείο εφημερίδων Ντίνου Γωγάκη
- Φωτογραφικό Αρχείο Αντρέα και Πανίκκου Κουμουλλή
- Οπτικοακουστικό Υλικό 2012:

Ευάγγελος Κοτζιάπασης, Σπύρος Νεάρχου, Νικόλας Σταύρου, Ανδρέας Πούλλακκος, Χριστοφής Μιχαήλ, Νικόλας Φελλάς, Σπύρος Ελευθερίου, Γιώργος Τοφίδης, Σοφοκλής Ορφανός, Σοφοκλής Γεωργίου, Νίκος Κόσις, Νίκος Σταμάτης, Ντίνος Γωγάκης.

• Εφημερίδες

- ΑΓΩΝ, Λευκωσία
- Μάχη, Λευκωσία
- Φιλελεύθερος, Λευκωσία
- Μεσημβρινή, Λευκωσία

- Πατρίς, Λευκωσία
- Εθνική, Λευκωσία
- Γνώμη, Λευκωσία

- Ποδοσφαιρικό Αρχείο ΕΠΟΠΑ

Ηλεκτρονικές Πηγές

- Σ.Ι.Μ.Α.Ε. Κέντρο έρευνας και Τεκμηρίωσης,
<http://myweb.cytanet.com.cy/iaae5559/biographies/rotsides.htm>,
- google earth

Περιεχόμενα

1. Πρόλογος	1-2
2. Εισαγωγή	3-6
3. Γεωργικός Σύλλογος Α.Τ.Ε. Ομόνοια	7-13
4. Θ.Ο.Ι. Άγιος Γεώργιος Μάμμαρι	14-18
5. Η δράση των κατοίκων - μελών των Σωματείων στον αγώνα της ΕΟΚΑ	19-22
6. Εθνική Ένωση Νέων Ροτσιδής Μάμμαρι	
i. - Ίδρυση και Δράση	23-33
ii. - Η περίοδος της διαφωνίας	33-42
7. Επίλογος	43- 46

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Σύντομο βιογραφικό Σάββα Ροτσιδίη	48
2. Συμβούλια Α.Τ.Ε. Π.Ε.Κ. Μάμμαρι	49-53
3. Συμβούλια Θ.Ο.Ι. Μάμμαρι	54-57
4. Συμβούλια Ε.Ε.Ν. ΡΟΤΣΙΔΗΣ Μάμμαρι	58-51
5. Αποτελέσματα ποδοσφαιρικής ομάδας ΡΟΤΣΙΔΗ 1962 - 1980	62-64
6. Χάρτης	65-66
7. Βιβλιογραφία / Πηγές	67-68

Η μελέτη εκπονήθηκε στα πλαίσια του προγράμματος για την ιστορία της Γ΄ Λυκείου από το Κέντρο Επιστημονικής Επιμόρφωσης, Αξιολόγησης και Ανάπτυξης (Κ.ΕΠ.Ε.Α.Α.)

